

ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
ΔΙΠΛΩΜΑΤΟΥΧΩΝ ΑΝΩΤΑΤΩΝ ΣΧΟΛΩΝ
ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑΣ ΕΝΩΣΗΣ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΩΝ
Βρυσακίου 15 & Κλάδου, 105 55 Αθήνα
τηλ.: 210 3215 146 / fax: 210 3215 147
e-mail: sadas-pea@tee.gr • www.sadas-pea.gr

‘ARCHITEKTONES’
JOURNAL OF THE ASSOCIATION OF GREEK ARCHITECTS
Issue 72, Cycle B, November/December 2008
Vrysakiou 15 & Kladou, 105 55 Athens
tel.: +30 210 3215 146 / fax: +30 210 3215 147

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΟ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟ

Πρόεδρος: Ευάγγελος Λυρούδιας
Αντιπρόεδρος: Γιώργος Νικολάου
Γεν. Γραμματέας: Μαρία Κουρμπανά
Ειδ. Γραμματέας: Μυρτώ Δεσποτιδίη
Ταμίας: Γαρυφαλιά Κοσμάγλου
Μέλη: Δημήτρης Δούμας
Αντώνης Μασούνης
Δημήτρης Μαραβέας
Κώστας Μπαρδάκης
Κώστας Μπελιμπασάκης
Θανάσης Μπούμης
Ισίδωρος Σέμψης
Κώστας Τζατζάνης
Ιωσήφ Φανουράκης
Βασίλης Χατζηκίδης

ΙΔΙΟΚΤΗΤΗΣ-ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ
ΣΥΜΦΩΝΑ ΜΕ ΤΟ ΝΟΜΟ
Ευάγγελος Λυρούδιας

Τα ενυπόγραφα άρθρα εκφράζουν
τις απόψεις των συντακτών τους.
Οι επίσημες θέσεις του ΣΑΔΑΣ και των άλλων
Συλλόγων Αρχιτεκτόνων δημοσιεύονται στη
στήλη Δραστηριότητες του συλλόγου.

Τιμή τεύχους 0,003 €

ΕΚΔΟΤΗΣ
Σωτήρης Δημακόπουλος
ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΕΚΔΟΣΗΣ-ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
ΕΚΔΟΤΙΚΗ 3D Σ. Δημακοπούλου & ΣΙΑ ΕΕ
Βουλιαγμένης 49, 116 36 Αθήνα
τηλ.: 210 9235 487-9
fax: 210 9222 743
ΣΥΝΤΟΝΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ
Όλγα Σημαιοφορίδου
ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ
Γιώργος Καλομνίδης
ΔΙΟΡΘΩΣΗ ΚΕΙΜΕΝΩΝ
Βιργινία Παυλίδου
ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΩΝ
Λάμπης Δορλής
ΔΙΑΦΗΜΙΣΕΙΣ
Βάνα Διαμαντοπούλου
Αρετή Κατή
Μέλπω Παπαδοπούλου
ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ
Νίκη Δανιηλίδου
DTP SERVICE

Sharpen

ΕΚΤΥΠΩΣΗ-ΒΙΒΛΙΟΔΕΣΙΑ
Αφοι ΑΘ. Τσακίρη ΑΕ
Κηφισού 18 ΑΘΗΝΑ
τηλ.: 210 5124 578, 210 5126 570
ΑΠΟΣΤΟΛΗ: Ευάγγελος Μοσχόφης

αρχιτέκτονες

Περιοδικό του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ | τεύχος 72 – περίοδος Β | Νοέμβριος/Δεκέμβριος 2008

Περιεχόμενα

18 «Σημείωμα της σύνταξης»

Ε Π Ι Κ Α Ι Ρ Α

- 20 «Δραστηριότητες Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ»
26 **Μ. Λεφαντζής**, «Δανοί Αρχιτέκτονες και Αρχαία Μνημεία στην Ελλάδα, 1903-2008»
28 **Αγ. Μωρέτης**, «Γιώργος Ζογγολόπουλος 1903-2004. Γλυπτική - Ζωγραφική - Σχέδιο»
30 **Π.Κ. Κουμουνδούρος**, «Για τις στεγαστικές ανάγκες των λαών ή για τις φούσκες ακινήτων των πλουτοκρατών;»
32 **Ν. Γαζέπης**, «Για τον αρχιτέκτονα Γιώργο Γεωργιάδη του Κρητός Ανδρέα»

Ε Π Ι Τ Ο Π Ο Υ

- 33 **Ε.Ι. Κανετάκη**, «Αθήνα-Πεκίνο, Πράσινο Οδοιπορικό στην Ασία, Καλοκαίρι 2008: Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και Βιοκλιματική Αρχιτεκτονική»

Π Ρ Α Σ Ι Ν Ο Β Η Μ Α

- 48 «Περιβαλλοντικός σχεδιασμός πόλεων και κτηρίων στην εποχή της κλιματικής αλλαγής»
49 **Β. Κωστοβασίλης**, «8^ο Επιστημονικό Συμπόσιο Περιβάλλοντος Κεφαλονιάς»

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Μ Α

Αλλαγή χρήσης

[Επιμέλεια: Ε. Κουφέλη]

- 64 **Ε. Κουφέλη**, «Αλλαγή χρήσης»
66 **Γ. Κίζης**, «Ένταξη μουσείων σε μνημεία βιομηχανικής ή οχυρωματικής αρχιτεκτονικής»
71 **Ν.Στ. Χαρκιολάκης**, «Η αλλαγή χρήσης του θερινού Ανακτόρου Τατοΐου σε ιστορικό μουσείο»
75 **Σ. Χαραλαμπίδου-Διβάνη**, «Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας»
81 **Χρ.Τσιλαλής**, «Δ. Πικιώνης 40 χρόνια από τον θάνατό του. Η τελευταία του μελέτη για την αξιοποίηση της “Φορτέ-τζας” του Ρεθύμνου»
86 **Α. Μελανίτου**, «Επανάχρηση του πολεοδομικού ιστού. Διατήρηση, μεταμόρφωση ή μετάλλαξη αυτού;»
90 **Γ. Κουτούπης**, «Τα καταστροφικά σύνορα της αρχιτεκτονικής»

Εξώφυλλο: Το παλιό εργοστάσιο φωταερίου στο Γκάζι – η γνωστή πια Τεχνόπολις του Δήμου Αθηναίων

ΣΥΝΤΑΚΤΙΚΗ ΕΠΙΤΡΟΠΗ

Όλγα Βενετσιάνου
Διονύσης Καννάς
Ειρήνη Κουφέλη
Αμαλία Κωτσάκη
Έλενα Λαϊνά
Μιχάλης Λεφαντζής
Άννα Μελανίτου
Ναταλία Μπαζαίου
Βασιλική Παναγιωτοπούλου
Δημήτρης Πολυχρονόπουλος
Μάρω Σίνου
Φραγκίσκα Χρυσολούρη

Ανταποκριτές:
Αριστοτέλης Δημητρακόπουλος [Κύπρος]
Νεκτάριος Κεφαλογιάννης [Βαρκελώνη]
Δημήτρης Μανίκας [Βιέννη]
Εμμανουήλ Ντούρλιας [Παρίσι]
Γ. Προκάκης, Α. Καλαντίδης [Βερολίνο]

Υπεύθυνος από Δ.Σ.:
Γιώργος Νικολάου
Γραμματεία Σ.Ε.: Στέλλα Ρίζου

Επιθυμία του Συλλόγου είναι, να αξιοποιήσει τις απόψεις όλων των συναδέλφων μέσα από τις σελίδες του περιοδικού. Είναι δυνατόν, όλες οι συνεργασίες που θα αποστέλλονται στο περιοδικό, είτε υπό μορφή παρουσιάσεων έργων, θέσεων και επιστολών να καταχωρούνται στις σελίδες του. Η Σ.Ε. ενημερώνει όλους τους συναδέλφους που επιθυμούν να αποστείλουν υλικό, να τηρούν τις αναγκαίες τεχνικές προδιαγραφές που ισχύουν για το περιοδικό. Κάθε συνάδελφος που εκδηλώνει την πρόθεσή του για αρθρογραφία στα προγραμματισμένα αφιερώματα πρέπει να αποστέλει πρώτα ενημερωτική περίληψη του άρθρου του. Τα κείμενα πρέπει να είναι αποθηκευμένα σε δισκέτα και να συνοδεύονται από PRINT-OUT και φωτογραφικό υλικό. για άρθρα αφιερωμάτων η έκτάσή τους πρέπει να κυμαίνεται από 1000-1200 λέξεις (συμπεριλαμβανομένων των παραπομπών ή των σημειώσεων), για άρθρα επικαίρων 700 λέξεις και για επιστολές 400 λέξεις. Είναι απαραίτητη προϋπόθεση για περαιτέρω επεξεργασία από τη Σ.Ε. το υλικό να αποστέλλεται μόνο στη Γραμματεία του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ. Το ίδιο ισχύει και στην περίπτωση των βιβλίων για βιβλιοπαρουσίαση. Θα είναι πολύ χρήσιμο για όλους το περιοδικό να ΔΙΑΒΑΖΕΤΑΙ και να ασκείται κριτική για το περιεχόμενο και την εμφάνισή του από όλους τους συναδέλφους.

Η αλλαγή χρήσης κτηρίων ή συνόλου κτισμάτων είναι ένα από τα κρίσιμότερα ζητήματα που απασχολούν το ευρύτερο φάσμα της νεώτερης και σύγχρονης αρχιτεκτονικής ως δίοδος επικοινωνίας ανάμεσα στο παρελθόν, το παρόν και το μέλλον.

Η αναγκαιότητα διατήρησης αυτών των κτισμάτων και η ένταξή τους στη σύγχρονη ζωή, παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον.

Το τεύχος αυτό προσπαθώντας να ενισχύσει το διάλογο με αφορμή την «Αλλαγή χρήσης» στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική, παρουσιάζει υλοποιημένες μελέτες των τελευταίων χρόνων.

ΣΗΜΑΝΤΙΚΗ ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Παρακαλούνται οι κ.κ. συνάδελφοι και συναδέλφισες όπως ενημερώσουν τη Γραμματεία του Συλλόγου μας για την ηλεκτρονική τους διεύθυνση προκειμένου να αναπτύξουμε μια πιο αποτελεσματική επικοινωνία μεταξύ μας.

Σας υπενθυμίζουμε την ηλεκτρονική διεύθυνση το ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ στην οποία μπορείτε να μας αποστείλετε τα e-mail σας μαζί με τα υπόλοιπα στοιχεία σας, ούτως ώστε να ενημερώσουμε άμεσα τη mailing-list των μελών μας.

E-mail ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ: sadas-pea@tee.gr, info@sadas-pea.gr

Ο Eric Hansen, το 1980, μελετά μια μετόπη στους Δελφούς [Από την έκθεση Δανοί αρχιτέκτονες και αρχαία μνημεία στην Ελλάδα, 1902-2008]

Δραστηριότητες

Συνάδελφοι,

Κύρια αποστολή του συλλόγου μας ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ είναι η προώθηση και προβολή της αρχιτεκτονικής δημιουργίας στην ελληνική κοινωνία. Όμως, τους αρχιτέκτονες-μέλη μας, από οποιαδήποτε θέση κι αν κατέχουν, απασχολούν ειδικότερα –σημαντικά– επαγγελματικά προβλήματα, τα οποία έχουμε την παράλληλη υποχρέωση να υποστηρίξουμε και να αντιμετωπίσουμε.

Το «δημόσιο όφελος» που προκύπτει από την προβολή της αρχιτεκτονικής ως τέχνης και ιδέας, θα μπορούσε ορισμένες φορές να χαρακτηριστεί από πολλούς ότι είναι μια πρόφαση για την ύπαρξη του συλλόγου, αν δραστηριοποιείται μονομερώς και αγνοεί το διπλό παράλληλο σκοπό του. Ο συνδικαλισμός και ο επαγγελματισμός είναι αυτό που θα δυναμώσει και θα μαζικοποιήσει το σύλλογό μας ξανά.

Απαιτείται ένας υγιής και ισορροπημένος συνδυασμός κατά την άσκηση του επαγγέλματος για αξιοπρεπή επιβίωση και «ηθική» συμπεριφορά από οποιαδήποτε θέση και αν ασκείται το επάγγελμα. Η προώθηση των παραπάνω δεν μπορεί παρά να είναι πρωτεύων στόχος του συλλόγου.

Η αποστολή μας είναι να δημιουργήσουμε καλύτερες συνθήκες εργασίας και δημιουργίας για τους Έλληνες αρχιτέκτονες. Η έμφαση που πρέπει να δοθεί είναι στις συνθήκες άσκησης του επαγγέλματος, διότι είναι κοινώς γνωστό ότι σήμερα στην Ελλάδα πολλοί αντιποιούνται το επάγγελμα του αρχιτέκτονα, άρα δημιουργούν συνθήκες παραγωγής κακής αρχιτεκτονικής.

Ανάμεσα στα καθήκοντά μας και με τη δημόσια παρουσία και διαδρομή μας πρέπει να αναπροσανατολίσουμε το σύστημα και να ενθαρρύνουμε την καλή αρχιτεκτονική αποθαρρύνοντας τον κακό σχεδιασμό, που ενώ σταδιακά περιορίζεται, συνεχίζει να αποτελεί κυρίαρχη παρουσία στο τοπίο, τη λειτουργία και την εικόνα των πόλεών μας.

Πρέπει να παρακολουθήσουμε την εκπαίδευση αλλά και τον τρόπο άσκησης του επαγγέλματος. Οι αρχιτέκτονες, όπως και άλλοι επαγγελματίες, δεν δρουν μόνοι τους. Πρέπει να συνεργαστούν με πολιτικούς μηχανικούς, τοπογράφους, μηχανολόγους και άλλες ειδικότητες. Τα όρια των ειδικοτήτων δεν είναι όμως πάντα σαφή.

Αυτό όμως που πρέπει να γίνει σαφές είναι ότι ο αρχιτέκτονας διεκδικεί το διανοητικό μέρος της δημιουργίας του ανθρωπογενούς περιβάλλοντος και σχεδιάζει-καθοδηγεί ένα σημαντικό μέρος της «χειρωνακτικής» παραγωγής του δομημένου χώρου.

Ο σχεδιασμός σε όλες τις κλίμακες από το design μέχρι τον χωροταξικό και περιφερειακό σχεδιασμό πρέπει κατά το μέτρο που αναλογούν στην παιδεία και την εκπαίδευση των μελών μας να αναβιώσει σαν αναφαίρετο επαγγελματικό δικαίωμα μας.

Ο συνδυασμός «καλλιτέχνης δημιουργός και επαγγελματίας μηχανικός-εργαζόμενος» συνοδεύει τον αρχιτέκτονα και θα καθοδηγεί τις δραστηριότητες και τις προσπάθειες του ΣΑΔΑΣ για την περίοδο 2008-2011.

Ο πρόεδρος του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ
Ευάγγελος Λυρούδιας

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

Συντονιστικό 13 και 14 Δεκεμβρίου 2008 στον Βόλο

Το Συντονιστικό Όργανο των Συλλόγων και Τμημάτων του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων, συνεδρίασε στον Βόλο, το διήμερο 13-14 Δεκεμβρίου 2008. Το Σάββατο 13 Δεκεμβρίου πραγματοποιήθηκε Ημερίδα με θέμα: «Το μέλλον της Αρχιτεκτονικής και της οικοδομής στη σκιά της ύφεσης», από το Σύλλογο Αρχιτεκτόνων Ν. Μαγνησίας (ΣΑΜ). Η ημερίδα πραγματοποιήθηκε στο αμφιθέατρο του ΤΕΕ Τμήματος Μαγνησίας με μεγάλη επιτυχία, συμμετοχή αρχιτεκτόνων της περιοχής και φορέων. Στην ημερίδα παρευρέθησαν και μίλησαν εκπρόσωποι της τοπικής αυτοδιοίκησης, των κατασκευαστών, των φοροτεχνικών καθώς και πανεπιστημιακοί αρχιτέκτονες διδάσκοντες στο τμήμα Θεσσαλίας. Οι εμπεριστατωμένες εισηγήσεις αφορούσαν ευρύ φάσμα προβληματισμών και προτάσεων για το μέλλον της οικοδομής, τόσο σε επίπεδο σχεδιασμού όσο και σε επίπεδο διαδικασίας παραγωγής.

Την Κυριακή 14 Δεκεμβρίου 2008 έγινε η συνεδρίαση του Συντονιστικού Οργάνου, στην οποία συμμετείχαν οι πρόεδροι και μέλη των ΔΣ από τους Περιφερειακούς Συλλόγους και τα Τμήματα:

ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων
ΣΑΔΑΣ-Τμήμα Κορίνθου
ΣΑΔΑΣ-Τμήμα Χανίων
Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Ν. Αχαΐας
Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Ν. Ημαθίας
Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Ηρακλείου
Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Θεσσαλονίκης
Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Καβάλας
Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Κέρκυρας
Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Λάρισας
Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Μαγνησίας
Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Σερρών

Κατά τη συνεδρίαση έγινε ενημέρωση από τον Πρόεδρο για τα τρέχοντα θέματα του Συλλόγου καθώς και λεπτομερής παρουσίαση του προγραμματισμού λειτουργίας για την περίοδο 2009-2011. Αντίστοιχα, οι πρόεδροι και οι εκπρόσωποι των τμημάτων και των περιφερειακών συλλόγων ενημέρωσαν για τα προβλήματα που αντιμετωπίζουν και τοποθετήθηκαν ομόφωνα θετικά για τον προγραμματι-

σμό, με χρήσιμες προτάσεις και παρατηρήσεις που θα συμπεριληφθούν στο τελικό κείμενο.

- Τα κύρια σημεία που εθίγησαν κατά τη συνεδρίαση ήταν:
 - Το ζήτημα των επαγγελματικών δικαιωμάτων.
 - Οι σχέσεις με το ΤΕΕ κυρίως όσον αφορά την οριοθέτηση του ρόλου της κάθε ειδικότητας.
 - Το θέμα της έκδοσης των οικοδομικών αδειών, του ΓΟΚ και της σύνδεσης της εκπαίδευσης με το επάγγελμα.
 - Τα οικονομικά ζητήματα των συλλόγων.
 - Η ενεργειακή απόδοση των κτηρίων και ο ρόλος των αρχιτεκτόνων στη διαδικασία πιστοποίησης.
 - Το ταμείο αλληλοβοηθείας άνεργων συναδέλφων.
 - Το ζήτημα του 1% της χρηματοδότησης υπέρ ΕΜΠ.
 - Το ζήτημα της ενιαίας εκλογικής διαδικασίας συλλόγων και τμημάτων.

Γραπτές προτάσεις-εισηγήσεις κατετέθησαν από τους Συλλόγους Κέρκυρας, Ζακύνθου, Θεσσαλονίκης καθώς και παρατηρήσεις στο κείμενο του προγραμματισμού από το Σύλλογο Λευκάδας. Ιδιαίτερη μνεία έγινε στο πρόβλημα της υποαπασχόλησης-ανεργίας που πλήττει το νομό Ημαθίας και τα ιδιαίτερα προβλήματα του γενικού πολεοδομικού της Καβάλας. Τέλος, ξεχωριστό κεφάλαιο αποτέλεσε η αρχιτεκτονική παιδεία στην προпанεπιστημιακή εκπαίδευση, η αξιοποίηση του Ξενώνα Στάμου Στούρνα καθώς και προτάσεις για την καλύτερη οργάνωση της ΠΕΑ.

Με αφορμή τη συνάντηση στον Βόλο, το προεδρείο του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ επισκέφτηκε τον Δήμαρχο του Βόλου και τον Νομάρχη Μαγνησίας και αντάλλαξαν σκέψεις και απόψεις για πιθανές συνεργασίες στο μέλλον. Επίσης, πραγματοποιήθηκε επίσκεψη-αυτοψία στον Ξενώνα Στάμου Στούρνα προκειμένου να καταγραφούν και να διαπιστωθούν τα προβλήματα.

Το επόμενο συντονιστικό αποφασίστηκε να γίνει στην Κέρκυρα εντός του Μαρτίου του 2009 και το μεθεπόμενο στην Καβάλα τον Ιούνιο του 2009.

Προς τον Υπουργό ΠΕΧΩΔΕ, κο Γεώργιο Σουφλιά
τον Υφυπουργό ΠΕΧΩΔΕ, κο Σταύρο Καλογιάννη
τον Υφυπουργό ΠΕΧΩΔΕ, κο Θεμιστοκλή Ξανθόπουλο
τον Πρόεδρο και τα Μέλη του Εθνικού Συμβουλίου Χωροταξικού
Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης

Αξιότιμοι κύριοι

Σας κοινοποιούμε την ομόφωνη απόφαση του Διοικητικού Συμβουλίου του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων για το Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξης για τον Τουρισμό.

ΑΠΟΦΑΣΗ Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ΧΩΡΟΤΑΞΙΚΟ ΤΟΥΡΙΣΜΟΥ

Στα πλαίσια του τρίπτυχου «περιβάλλον-πολιτισμός-τουρισμός» που αποτελεί τη βάση για την αναπτυξιακή στρατηγική της χώρας, προωθείται για έγκριση από το ΥΠΕΧΩΔΕ το ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό με σκοπό την παροχή κατευθύνσεων, κανόνων και κριτηρίων για τη χωρική διάρθρωση, οργάνωση και ανάπτυξη του Τουρισμού για την επόμενη 15ετία.

Σοβαρή παράλειψη –ενώ ο τουρισμός αποτελεί το βασικό πλουτοπαραγωγικό πόρο της χώρας– είναι ότι η διάχυση και αποσαφήνιση των στόχων του ΕΠΧΣΑΑ είναι ελλιπής, με αποτέλεσμα η ελληνική κοινή γνώμη να αγνοεί τους στόχους ενός τέτοιου χωροταξικού σχεδίου και να μην έχει πεισθεί για το περιβαλλοντικό, οικολογικό, επιχειρησιακό και γενικότερο όφελος αυτού του σχεδίου.

Αποφεύγοντας το ΥΠΕΧΩΔΕ να αντιμετωπίσει με το αντίστοιχο επίπεδο σχεδιασμού το περιεχόμενο του πρωτογενή τομέα και να προσδιορίσει πολιτικές και επιλογές για:

- την αγροτική γη υψηλής παραγωγικότητας,
- τις ζώνες προστασίας δασών και δασικών εκτάσεων,

- τα εθνικά πάρκα τόσο στον ηπειρωτικό όσο και θαλάσσιο χώρο,
 - τις περιοχές του δικτύου Φύση (NATURA 2000),
 - τις ζώνες προστασίας φυσικού περιβάλλοντος,
- προωθεί την έγκριση του ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό δίνοντας την εντύπωση ότι εξυπηρετεί βραχυπρόθεσμης απόδοσης αναπτύξεις και οικονομικά οφέλη που επιτακτικά κύκλοι της αγοράς επιζητούν, τα οποία στο ίδιο χρονικό διάστημα θα αποδείξουν τις βλαπτικές τους συνέπειες για το περιβάλλον, τον πολιτισμό και τον τουρισμό.

Προβάλλονται:

- Η ποιοτική περιβαλλοντική αναβάθμιση.
- Η θεματική και χωρική διεύρυνση του αντικειμένου.
- Η αειφορία και ισόρροπη ανάπτυξη της χώρας.
- Η εξειδίκευση και συμπλήρωση των βασικών κατευθύνσεων του εθνικού χωροταξικού.

Δεν λαμβάνεται υπ’ όψιν η φέρουσα ικανότητα των περιοχών καθώς και τα δεδομένα κορεσμού τους. Δεν λαμβάνονται υπ’ όψιν οι επιλογές των Περιφερειακών Πλαισίων και Σχεδίων για τις αναπτύξεις της παραθεριστικής κατοικίας, εντείνοντας τη σύγκρουση χρήσεων όπως Β’ κατοικία και Τουρισμός.

Η εξάπλωση των τουριστικών εγκαταστάσεων σε όλη την επικράτεια γίνεται με χαρακτηριστικά τεχνικά, γεωγραφικά, διοικητικά επικαλυπτόμενα μεταξύ τους και συχνά αντικρουόμενα ως προς τα «αναπτυξιακά συμφέροντα» που επιδιώκουν να εξυπηρετήσουν.

Το σχέδιο Κοινής Υπουργικής Απόφασης με αντικείμενο το Ειδικό Χωροταξικό Πλαίσιο για τον Τουρισμό κινείται σε τρεις άξονες:

1. Ευνοεί την ασύδοτη εργολαβική οικοδομική δραστηριότητα, χαρακτηρίζοντάς την ως δραστηριότητα παροχής τουριστικών υπηρεσιών. Την πριμοδοτεί με αυξημένους συντελεστές δόμησης, πρόσθετες δυνατότητες καταμήσεων και σύστασης καθέτων συνιδιοκτησιών σε εκτός σχεδίου περιοχές, εκμετάλλευσης περιοχών NATURA κ.λπ. Εισάγει το πνεύμα της αντιπαροχής κατοικιών σε ποσοστό 50%, με αφορμή την ίδρυση ή επέκταση τουριστικών εγκαταστάσεων, επιτρέποντας μάλιστα και εγγράφοντας σε αυτήν την επί δεκαπενταετία διαιώνιση του καθεστώτος της παράνομης τουριστικής εκμετάλλευσης αυθαίρετων κατασκευών.

2. Υπάγει τον προηγούμενο στόχο στην πρόωθηση επιχειρηματικών δραστηριοτήτων τεραστίου μεγέθους, ανάλογων με τις προβλεπόμενες κλίμακες εκμετάλλευσης, τόσο ως προς την έκτασή της (οικόπεδα 150 στρεμμάτων) όσο και ως προς την ένταση της (με τα προσauξημένα μεγέθη εκμετάλλευσης). Πρόκειται για κατευθύνσεις αξιοποιήσιμες από off shore επιχειρήσεις σκοτεινής καταγωγής και υπόπτου προελεύσεως, που προβλέπεται, χωρίς κοινωνικό έλεγχο και χωρίς υπαγωγή σε στοιχειώδη κριτήρια χωροθέτησης, να επιδοτούνται μάλιστα με χρήματα του Έλληνα φορολογούμενου για να μετατρέψουν το φυσικό και πολιτιστικό πλούτο της χώρας σε πλυντήριο ανεξέλεγκτου πλουτισμού.

3. Εγκλωβίζει και ιδιωτικοποιεί το φυσικό πλούτο της χώρας παραδίνοντας τις παραλίες και αμμουδιές που περικλείονται από τις τεράστιες προβλεπόμενες οικοπεδικές εκτάσεις στην ιδιωτική εκμετάλλευση, αναιρώντας στην πράξη το δημόσιο και ελεύθερο χαρακτήρα τους που έχει συμβάλει τα μέγιστα στη μέχρι σήμερα τουριστική προβολή και ανάπτυξη της χώρας.

Στις κατευθύνσεις χωρικής οργάνωσης, ενώ αυξάνει γενικά σε κάποιες περιοχές την ισχύουσα αρτιότητα μειώνοντας ταυτόχρονα την πυκνότητα κλινών ανά στρέμμα, προτείνει δημιουργία ζώνης 500 μ. περιβάλλουσας των σημερινών οικισμών όπου προτείνει μείωση της αρτιότητα αυθαίρετα

στο μισό της ισχύουσας από τις γενικές διατάξεις του Π.Δ. για την εκτός σχεδίου δόμηση.

Η ρύθμιση αυτή (μείωση της αρτιότητας σε μεγάλη κλίμακα του χώρου της επικράτειας) έρχεται σε αντίθεση με την τρέχουσα επικρατούσα πλειοψηφικά αντίληψη περί περιορισμού της εκτός σχεδίου δόμησης.

Προφανώς αποτελεί αντισταθμιστική παροχή στις τοπικές κοινωνίες ώστε να αποδεχτούν ρυθμίσεις περί διαφοροποίησης απόστασης από τη γραμμή του αιγιαλού καθώς και τη δόμηση ξενοδοχειακών συγκροτημάτων σε συνδυασμό και με την κατοικία, με ανάλογες παράτυπες ρυθμίσεις που αποτελούν επιδιώξεις επιχειρηματικών κύκλων με ιδιαίτερα βραχυπρόθεσμες οικονομικές στοχεύσεις.

Είναι σίγουρο ότι αναφορές όπως αυτές που περιγράφονται στο προτελευταίο άρθρο της ΚΥΑ αναδεικνύουν έναν ιδιότυπο αυταρχισμό και απαξίωση και θα οδηγήσουν από μόνες τους σε διαδικασίες ακύρωσης των προτεινόμενων διότι:

- Καταργεί ουσιαστικά τις διατάξεις της εκτός σχεδίου δόμησης μειώνοντας την αρτιότητα στην προβλεπόμενη περισσότερο επικρατούσα χρήση της επόμενης 15ετίας σύμφωνα με τις προτεινόμενες ρυθμίσεις.
- Καταργεί την απαγόρευση σύστασης κάθετης συνιδιοκτησίας σε εκτός σχεδίου περιοχές με σκοπό να εξυπηρετήσει παράτυπα τις συνδυασμένες με κατοικία ξενοδοχειακές μονάδες.
- Ουσιαστικά ακυρώνει τις διατάξεις του ισχύοντος Π.Δ. 43/2002 περί τουριστικών εγκαταστάσεων.
- Με αδιαφανείς όρους και ασαφείς προσδιορισμούς εγκρίνει τη δόμηση ξενοδοχειακών εγκαταστάσεων μεγάλου μεγέθους στις περιοχές ζωνών γεωργικής γης υψηλής παραγωγικότητας.
- Καταργεί την ισχύουσα δασική νομοθεσία.

Ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ζητά την απόσυρση του ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό διότι:

- Διευρύνει τις δυνατότητες κερδοσκοπικής άναρχης δόμησης και κατάληψης χώρου έξω από τον χωροταξικό και πολεοδομικό σχεδιασμό.
- Μειώνει σημαντικά την ανεπαρκή προστασία στις περιοχές Natura, ακτές, δάση, αρχαιολογικούς χώρους.

Πρέπει να υπάρξει μια άλλη επεξεργασία στην οποία δεν θα έχουν θέση διατάξεις που αφορούν μειώσεις αρτιότητας και αυξήσεις συντελεστή δόμησης, μειώσεις αποστάσεων δόμησης από τον αιγιαλό κλπ. Κατάργηση των ρυθμίσεων περί συνδυασμένης ξενοδοχειακής εγκατάστασης με κατοικία όπως στα πλαίσια αυτού του επιπέδου του σχεδιασμού ορίζεται αλλά μόνο στα πλαίσια ρυθμίσεων Περιφερειακών ΠΧΣΑΑ, ΓΠΣ-ΣΧΟΟΑΠ και μόνο σε οργανωμένους υποδοχείς (ΠΟΤΕ, ΠΕΡΠΟ).

Ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ θα επιδοκιμάσει επιλογές του ΕΠΧΣΑΑ για τον Τουρισμό που θα αναγνωρίζουν και θα αξιοποιούν την ποικιλομορφία του φυσικού και πολιτιστικού περιβάλλοντος της χώρας μας, θα σέβονται τη μικροκλίμακα του χώρου, θα συνεργάζονται με τις επιλογές ανάπτυξης και ανάδειξης του σχεδιασμού και ρυθμίσεων για τον πρωτογενή τομέα, θα θέτουν πραγματικούς αναπτυξιακούς στόχους και σε κάθε περίπτωση θα συμβαδίζουν αρμονικά με το δημόσιο συμφέρον.

Ο ελλιπής περιβαλλοντικός σχεδιασμός θα δημιουργήσει μείζονα προβλήματα επανάταξης και οικολογικής διαταραχής στο ήδη επιβαρυνμένο και ασεδιάστο ελληνικό περιβάλλον και τοπίο.

Προτείνεται κατά τη διαβούλευση μεταξύ πολιτείας και φορέων διάχυσης

της γνώσης να ισχύσει το αξίωμα της δημοκρατικής συμμετοχής μέσω της ενημέρωσης και των ειδικών, που μπορούν να πεισθούν και να πείσουν για την ορθότητα των επιλογών κάθε σχεδίου.

Ο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ και το δυναμικό των αρχιτεκτόνων υποχρεούνται, διερμνεύοντας επιστημονικές απόψεις αλλά και την ιστορική και επιστημονική γνώση που διαθέτουν, να συνεργασθούν προς την κατεύθυνση ενός επιτυχημένου επιστημονικά, κοινωνικά και οικονομικά σχεδιασμού, όπως οφείλει να είναι ο Χωροταξικός σχεδιασμός.

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

Ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων καταδικάζει την άδικη δολοφονία του νεαρού μαθητή Αλέξη Γρηγορόπουλου και απευθύνει θερμά συλλυπητήρια στην οικογένειά του.

Η κυβέρνηση φέρει τεράστια ευθύνη και οφείλει να διαλευκάνει την υπόθεση ώστε να αποδοθούν ευθύνες. Οι επιλογές των προσώπων που υπηρετούν στις ευαίσθητες περιοχές του κέντρου και ειδικά των Εξαρχείων, αποτελούν αποκλειστική ευθύνη της πολιτικής ηγεσίας.

Η εν ψυχρώ δολοφονία του άτυχου παιδιού προκαλεί δικαιολογημένη αγανάκτηση και οργή. Οι επακόλουθες αντιδράσεις δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται με μεθόδους αστυνόμευσης, τρομοκρατίας και περιορισμό των δημοκρατικών δικαιωμάτων των πολιτών. Οι μέθοδοι καταστολής που εφαρμόζονται δεν πρέπει να ενισχύουν την αστυνομική αυθαιρεσία.

 Προς τους Προέδρους και τα Μέλη των Α΄ θμιων και Β΄ θμιων ΕΠΑΕ όλης της χώρας
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Απόφαση Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ

Θέμα: Υποστήριξη συναδέλφου Λίζας Διονυσιάδου

Το Διοικητικό Συμβούλιο του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων αποφάσισε ομόφωνα να στηρίξει τη συνάδελφο Λίζα Διονυσιάδου, στη δικαστική περιπέτεια στην οποία έχει εμπλακεί.

 Το Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ υιοθετεί και συνυπογράφει το συνημμένο κείμενο της ΕΜΔΥΔΑΣ Αττικής που αναλυτικά αναφέρεται στο θέμα.

 Προς τον αρχιτέκτονα Μακαρονόπουλο Γιάννη
Θέμα: Δωρεά αρχιτεκτονικών βιβλίων

Το Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων σας ευχαριστεί θερμά, για τη δωρεά των αρχιτεκτονικών σας βιβλίων, προς τη Βιβλιοθήκη του Συλλόγου μας. Όπως επισημαίνεται στη σχετική επιστολή σας, τα βιβλία αυτά θα είναι στη διάθεση των συναδέλφων «...για να γνωρίσουν οι νέοι αρχιτέκτονες τα έργα των διάσημων παλαιών αρχιτεκτόνων».

Θέμα: Συλλαλητήριο κατά της Κλιματικής Αλλαγής στο Σύνταγμα, Σάββατο 6 Δεκεμβρίου, ώρα 12.οο.
--

Ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων συμμετέχει και υποστηρίζει τις κινητοποιήσεις των συνεργαζόμενων φορέων (Κινήσεις Πολιτών για την Πόλη και το Περιβάλλον, Αυτοδιοικητικά Σχήματα, Συνδικαλιστικοί και Επιστημονικοί Φορείς, Οικολογικές και Κοινωνικές Οργανώσεις) και καλεί τα μέλη του να συμμετέχουν στο Συλλαλητήριο κατά της Κλιματικής Αλλαγής, το Σάββατο 6 Δεκεμβρίου στο Σύνταγμα, ώρα 12.οο. Για να σταματήσουμε την κλιματική αλλαγή.

 Προς τη Γραμματεία του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων
Θέμα: Συνεδρίαση ΚΣΝΜ για τις προσφυγικές πολυκατοικίες στη Λ. Αλεξάνδρας

Σας γνωρίζουμε ότι στη συνεδρίαση του Κεντρικού Συμβουλίου Νεωτέρων Μνημείων, που θα γίνει την Πέμπτη 27 Νοεμβρίου 2οο8, στην οποία θα συζητηθεί το θέμα του χαρακτηρισμού ή μη ως μνημείου του συγκροτήματος οκτώ (8) προσφυγικών πολυκατοικιών στη Λ. Αλεξάνδρας, τον ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων θα εκπροσωπήσουν οι συνάδελφοι:
• Κώστας Μπαρδάκης (τηλ:21ο-6677192, κιν: 697746333ο)
• Νίκος Σιαπκίδης (τηλ: 21ο-766ο113, κιν: 6944713ο24).

 Προς τους Προέδρους και τα Μέλη των Α΄ θμιων και Β΄ θμιων ΕΠΑΕ όλης της χώρας
ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Το Διοικητικό Συμβούλιο του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ στη συνεδρίαση της 5.11.2οο8, αποφάσισε να συμμετέχει στις κινητοποιήσεις των Διπλωματούχων Μηχανικών και να στηρίξει την απεργία-αποχή της ΕΜΔΥΔΑΣ.

Γι΄ αυτό καλεί τα μέλη του και μέλη των Α΄ βάθμιων και των Β΄ βάθμιων ΕΠΑΕ να απέχουν των καθηκόντων τους μέχρι την 21.11.2οο8.

<i>Κοινοποίηση:</i>
<i>– Σύλλογοι Αρχιτεκτόνων Μηχανικών Περιφέρειας</i>
<i>– Π.Ο. ΕΜΔΥΔΑΣ</i>

ΔΕΛΤΙΟ ΤΥΠΟΥ

Μπροστά στις σοβαρότατες εξελίξεις στα ασφαλιστικά προβλήματα, οι φορείς των Διπλωματούχων Μηχανικών παίρνουν πρωτοβουλίες για ενωτικές και αγωνιστικές δράσεις.

Ο ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων στη συνεδριάσή του στις ο5.11.ο8 αποφάσισε και καλεί όλους τους Αρχιτέκτονες μέλη του να συμμετέχουν στην 24ωρη Πανελλαδική Παντεχνική απεργία στις ο6.11.ο8, στη Συγκέντρωση στις 11.οο π.μ. στο ΤΣΜΕΔΕ (οδός Κολοκοτρώνη) και στην πορεία προς το Υπουργείο Απασχόλησης και Κοινωνικής Προστασίας (οδός Σταδίου, πλατεία Κλαυθμώνος).

 Προς τον Σύλλογο Πολιτικών Μηχανικών Ελλάδος
Θέμα: Συμμετοχή στην Ημερίδα: «Κώδικας Αμοιβών Ιδιωτικών Έργων»

Σε απάντηση του εγγράφου σας με αριθ. πρωτ. 3256/1ο.11.ο8, σας γνωρίζουμε ότι ο ΣΑΔΑΣΠανελλήνια Ένωση Αρχιτεκτόνων θα συμμετάσχει στην Ημερίδα «Κώδικας Αμοιβών Ιδιωτικών Έργων», με εισήγηση την οποία θα αναπτύξει ο εκπρόσωπός μας Μιχάλης Τζάρας. Το θέμα της εισήγησης είναι: «Η εργασία του μηχανικού (Ελεύθερου επαγγελματία). Η αμοιβή του (στα Ιδιωτικά έργα). Διαπιστώσεις – Προτάσεις».

 Παράλληλα θα παρευρεθεί από το Διοικητικό Συμβούλιο του Συλλόγου, ο αντιπρόεδρος Γιώργος Νικολάου.

 Προς τους αρχιτέκτονες Ν. Ροδόπης Υπ’ όψιν: κας Μαρίας Παπαδοπούλου
Θέμα: Πληροφορίες για τη σύσταση Τμήματος ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ

 Αγαπητοί συνάδελφοι,

Σε συνέχεια προφορικού αιτήματός σας, σας ενημερώνουμε ότι για να ιδρυθεί Τμήμα ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων στο νομό Ροδόπης, είναι απαραίτητη η ύπαρξη 2ο τουλάχιστον αρχιτεκτόνων που εδρεύουν στο νομό και η εγγραφή τους στα μητρώα του Συλλόγου.

Στη συνέχεια θα πρέπει να υποβληθεί γραπτό αίτημά τους στο ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, με το πλήρες ονοματεπώνυμο και την υπογραφή τους, στο οποίο θα αναφέρουν ότι ζητούν την ίδρυση Τμήματος ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ στο Νομό Ροδόπης και ότι αποδέχονται τα άρθρα του ισχύοντος καταστατικού του Συλλόγου.

Παρακαλούμε επίσης να μας επισυνάψετε πίνακα με τα πλήρη στοιχεία των αιτούντων συναδέλφων (Α.Μ. ΤΕΕ, διεύθυνση και τηλέφωνα επικοινωνίας).

 Προς τον Πρόεδρο ΤΕΕ κ. Γ. Αλαβάνο
Θέμα: Κοινή συνεδρίαση Διοικούσας Επιτροπής ΤΕΕ και Δ.Σ. ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων

 Αξιότιμε Κύριε Πρόεδρε

Το Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων, στη συνεδρίαση της 12/11/2οο8, ομόφωνα αποφάσισε να συμμετάσχει σε κοινή σύσκεψη-συνεδρίαση την προσεχή Τρίτη 18-11 στο ΤΕΕ, προκειμένου να δρομολογηθεί ένα κλίμα συνεργασίας και αμοιβαιότητας μεταξύ του νέου Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ και τη Δ.Ε. του ΤΕΕ, στην αντιμετώπιση των παρακάτω θεμάτων που τίθενται στο παρόν αλλά και όσων προβλημάτων κοινού ενδιαφέροντος θα τεθούν στο μέλλον.

 – Αντιμετώπιση από κοινού θεμάτων συγκρότησης Επιτροπών & Ομάδων Εργασίας, με αντικείμενο την επαγγελματική και επιστημονική περιοχή

ειδικότητας Αρχιτεκτόνων Μηχανικών.
– Οικονομικά ζητήματα λειτουργικής επιβίωσης του συλλόγου ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ.
– Συνεργασία, από κοινού επεξεργασία και διατύπωση θέσεων όσον αφορά τα θέματα πρόσβασης στο επάγγελμα καθώς και τα ζητήματα εκπαίδευσης των Αρχιτεκτόνων (Ισοτιμίες κλπ.).
– Συνεργασία σε ότι αφορά εκπροσωπήσεις του κλάδου σε εσωτερικό, ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο κλπ.

 Παρακαλούμε για τις δικές σας ενέργειες.

 Προς το Τμήμα ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων Βοιωτίας Υπ’ όψιν: κου Γεώργιου-Φιλίππου Γκιγλέλου

 Αγαπητοί συνάδελφοι,

Λάβαμε την από ο5/11/2οο8 επιστολή-αίτησή σας και με χαρά και ομόφωνη απόφαση του Δ.Σ. αποδεχόμαστε τη δημιουργία ενός ακόμα Τμήματος του ΣΑΔΑΣ-Πανελλήνιας Ένωσης Αρχιτεκτόνων στη χώρα μας, σήμερα μάλιστα που τα μείζονα προβλήματα πρέπει να κινητοποιήσουν τον κλάδο.

 Με απόφαση του Δ.Σ. του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ ο Πρόεδρος Ε. Λυρούδιδας και το μέλος του Δ.Σ. Β. Χατζηκίδης, ορίστηκαν ως εκπρόσωποι-σύνδεσμοι με το Τμήμα σας ώστε να σας συνδράμουν σε στιδήποτε χρειαστείτε, προκειμένου να δρομολογηθεί κλίμα συνεργασίας και αμοιβαιότητας. Παράλληλα θα μπορούσαν να παραστούν κατά την 1η Συνεδριάσή σας για την εκλογή του Διοικητικού Συμβουλίου του Τμήματός σας.

Σας ενημερώνουμε ότι στις 13 και 14 Δεκεμβρίου 2οο8, έχει προγραμματιστεί συνεδρίαση του Συντονιστικού Οργάνου των περιφερειακών Συλλόγων Αρχιτεκτόνων και των Τμημάτων του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, στον Βόλο (σχετικό συνημμένο έγγραφο).

Παρακαλούμε για την παρουσία εκπροσώπου σας ως παρατηρητή, έτσι ώστε να ενημερωθείτε για τα θέματα που θα συζητηθούν. Για την Ημερήσια Διάταξη, τον τόπο και τις ώρες της συνάντησης αυτής και τη διεξαγωγή της Ημερίδας θα σας ενημερώσουμε το συντομότερο δυνατόν.

ΕΚΤΑΚΤΗ ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ Δ.Σ.

 Το Διοικητικό Συμβούλιο του ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ μόλις πληροφορήθηκε το θλιβερό άγγελμα της απώλειας του εκλεκτού συναδέλφου και Προέδρου του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Ν. Χαλκιδικής Αναστάσιου Κισκίνη, συνήλθε εκτάκτως και αποφάσισε:

α. να παραστεί με εκπρόσωπο στην κηδεία του.
β. να εκφράσει τα θερμά του συλλυπητήρια στους οικείους του.
γ. να καταθέσει στεφάνι στη σωρή του.
δ. να δημοσιευθεί το ψήφισμα στα ΜΜΕ και στο Ε.Δ. του ΤΕΕ.

Το Δ.Σ. και η αρχιτεκτονική κοινότητα πενθούν για την απώλεια του εκλεκτού συναδέλφου, φίλου και μέλους της Αντιπροσωπείας της Πανελλήνιας Ένωσης και για το λόγο αυτό αναστέλλουν όλες τις εκδηλώσεις που είχαν προγραμματιστεί για την περίοδο αυτή.

Δανοί Αρχιτέκτονες και Αρχαία Μνημεία στην Ελλάδα, 1903-2008

Μιχάλης Λεφαντζής,¹ αρχιτέκτων

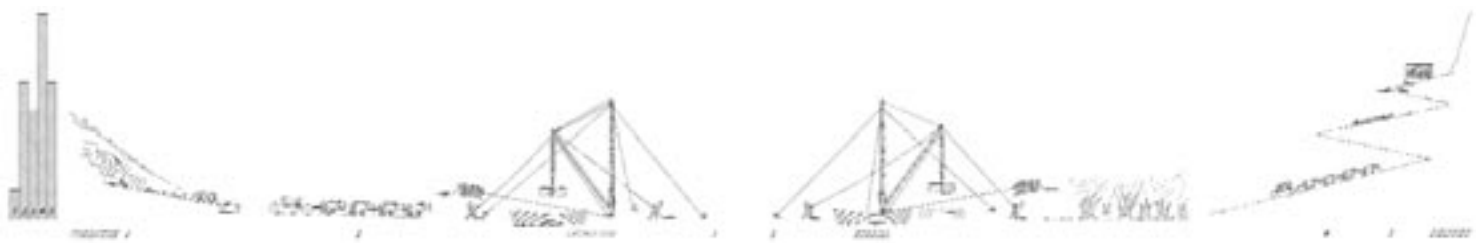
κί που σίγουρα βρίσκονταν εκτεθειμένα στο δυνατό φως του ήλιου για μεγάλο χρονικό διάστημα, προσωπικά εργαλεία σχεδίασης που ξεπερνούν τα 90 έτη, αλλά και ο ιστορικός θεοδόλικος με τον οποίο εκπονήθηκε ο Άτλας των Δελφών από τους Gregers Algreen-Ussing, Annelise Bramsnaes και Thorsteinn Gunnarsson, ήταν το υλικό της έκθεσης που έπρεπε να παρουσιαστεί με απλά μέσα, ακολουθώντας τις βασικές αρχές της δανέζικης αισθητικής. Τα κάδρα τοποθέτησης των σχεδίων ήταν και αυτά μνημεία προπολεμικού μοντέρνου design του 1930 και ήρθαν από τη Βασιλική Ακαδημία Τεχνών της Κοπεγχάγης ειδικά για την περίπτωση. Από τα εκπληκτικά σχέδια των αρχών του 20ού αιώνα των Axel Maar και Gerhard Poulsen για τη Δήλο και του Kaj Gottlob για τους Δελφούς, μέχρι το μνημειώδες έργο του Eric Hansen στους Δελφούς και τις αποτυπώσεις των ανασκαφών στα Μάλια της Κρήτης τη δεκαετία του '60, εκτυλίσσεται στα μάτια του επισκέπτη το «σιωπηλό» αρχιτεκτονικό έργο 100 ετών, το οποίο για πρώτη φορά παρουσιάζεται συγκεντρωμένο στον χώρο μιας έκθεσης. Για τους πρωταγωνιστές αυτών των σχεδίων που βρέθηκαν όλοι μαζί πάλι έπειτα από 40 ή και 60 χρόνια μπροστά από το έργο που εκπόνησαν ως νέοι αρχιτέκτονες, η συγκίνηση ήταν μεγάλη.

Πολλοί μάλιστα από αυτούς μετά τη μικρή ή μεγαλύτερη θητεία τους στα έργα αυτά, ασχολήθηκαν με τη σύγχρονη αρχιτεκτονική έχοντας πάντοτε ως εφαλτήριο σκέψης αυτή την περίοδο. Μάλιστα στην τεχνοτροπία των σχεδίων της έκθεσης, μετά τον πόλεμο εμφανίζεται η επιρροή του μοντερνισμού στην αποτύπωση των μνημείων με σταδιακή αφαίρεση των «περιττών» καλλιτεχνικών στοιχείων των αρχών του αιώνα και εμφάνιση νέων συμβολισμών και σχεδιαστικών αρχών που προέρχονται από μια ευρύτερη αλλαγή που σχετίζεται με την αποτελεσματικότερη τεκμηρίωση των αρχαιοτήτων. Για τον Eric Hansen μάλιστα, ο οποίος έφερε κατά ένα μέρος αυτή την αλλαγή και ήρθε παρά το προχωρημένο της ηλικίας του από τη Δανία ειδικά για το άνοιγμα της έκθεσης, αυτό το γεγονός είχε ιδιαίτερη σημασία.

«Ο καθένας μας μπορεί να δει διαφορετικά πράγματα σε έναν αρχαίο λίθο» μου είπε τότε σε μια προσωπική συνομιλία. «Οι περισσότεροι βλέπουν λιγότερα από αυτά που πρέπει, διότι χρειάζεται σκληρή δουλειά και μελέτη για να μπορέσουν να καταλάβουν την πρακτική ανά-

δίπλα πάνω: Δανοί αρχιτέκτονες και Γάλλοι αρχαιολόγοι στη Δήλο το 1910. Διακρίνονται οι Gerhard Poulsen και Axel Maar (2ος και 4ος από αριστερά)
δίπλα κάτω: Αναπαράσταση της Θόλου των Δελφών από τον Kaj Gottlob, 1912-13

γκη μέσα από την οποία παράγεται η αρχιτεκτονική του χθες αλλά και του σήμερα...»
Στην ερώτηση για το ποια ήταν η βασική αρχή του στις αποκαταστάσεις όλα αυτά τα χρόνια και τι μήνυμα θα έστελνε στους νεότερους αρχιτέκτονες, ο Hansen απάντησε διστακτικά:
«Το 1960, μετά τη Χάρτα της Βενετίας γίνοντου-

σαν πολλές συζητήσεις για τις αρχές της αποκατάστασης μνημείων... Στο πλαίσιο μιας τέτοιας συνάντησης, ένας Δανός αρχιτέκτονας που είχε κάνει πολλά αναστηλωτικά έργα ρωτήθηκε στο τέλος της συζήτησης για το ποια είναι η βασική αρχή του στις αποκαταστάσεις... Αυτός λοιπόν απάντησε πως «Βασική μου αρχή είναι να κάνω το καλύτερο που μπορώ! / My principle is to do my best!». Δεν θα μπορούσε αυτό να είναι μια καλή συμβουλή και στις νεότερες γενιές αρχιτεκτόνων;»

Σημείωση

1. Ο ομότιμος καθηγητής Gregers Algreen-Ussing της Αρχιτεκτονικής Σχολής της Κοπεγχάγης και ο Μιχάλης Λεφαντζής, επιμελήθηκαν, σχεδίασαν και οργάνωσαν την έκθεση αυτή στο Ινστιτούτο της Δανίας στην Αθήνα, με την εποπτεία του διευθυντή του Ινστιτούτου Eric Hallager. Η έκθεση θα μεταφερθεί στο Παρίσι την Άνοιξη του 2009.

πάνω: Άποψη της έκθεσης
πάνω δεξιά: Ο Thorsteinn Gunnarsson, αποτυπώνει το Θέατρο των Δελφών το 1963
μέση: Αναπαράσταση της μεταφοράς, κατά την αρχαιότητα, των πρώτων υλών από την Κόρινθο στους Δελφούς. Σχέδιο του Erik Hansen, 1962
κάτω: Gerhard Poulsen, 1908. Ένα από τα πρώτα σκίτσα της αρχαιολογικής αποστολής στη Δήλο

Γιώργος Ζογγολόπουλος 1903-2004. Γλυπτική - Ζωγραφική - Σχέδιο

Άγγελος Μωρέτης, αρχιτέκτων, γενικός διευθυντής Ιδρύματος Γεωργίου Ζογγολόπουλου

Η έκθεση του Γιώργου Ζογγολόπουλου που εγκαινιάστηκε τον Νοέμβριο στο Μέγαρο Μουσικής Αθηνών, με τη συνεργασία του Ιδρύματος Γεωργίου Ζογγολόπουλου είναι η πρώτη αναδρομική μετά τον θάνατό του το 2004. Σκοπός της έκθεσης ήταν να γίνει αντιληπτός ο καλλιτεχνικά γόνιμος αλλά και ερευνητικά ανήσυχος χαρακτήρας του Ζογγολόπουλου, που τον οδήγησε στη δημιουργία ενός γλυπτικού κόσμου που επηρέασε όχι μόνο την ελληνική εικαστική σκηνή αλλά και γενικότερα τον ευρωπαϊκό Μοντερνισμό. Επιχείρησε να δώσει μια όσο το δυνατόν πιο πλήρη εικόνα του τόσο πλούσιου σε ευρηματικότητα και εύρος έργου του, όπως και της χαρισματικής προσωπικότητάς του.

Εκτός από τα εμβληματικά έργα της μακράς πορείας του, παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά σχέδια, προσκέδια, προπλάσματα, αρχιτεκτονικές μελέτες, έργα ζωγραφικής άγνωστα στο κοινό, αλλά και μια σειρά από προσωπικές φωτογραφίες και ντοκουμέντα.

Την επιμέλεια έκθεσης είχε η Έφη Ανδρεάδη και τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό η Σόνια Χαραλαμπίδου-Διβάνη, η Ειρήνη Χαραλαμπίδου και ο Χριστιανός Λασκαρίδης.

Στο ίδιο διάστημα, στο Διεθνές Αεροδρόμιο της

Αθήνας «Ελευθέριος Βενιζέλος» συνεχίστηκε μέχρι τις 31.01.2009 η έκθεση «Τιμητική αναφορά στο έργο του Γ. Ζογγολόπουλου» που πραγματοποιήθηκε με τη χορηγία του Διεθνή Αερολιμένα Αθηνών.

Προσωπικά είχα την τύχη αλλά και το προνόμιο να γνωρίσω τον Ζογγολόπουλο μέσα από τους οικογενειακούς δεσμούς που μας ένωναν.

Πίστευε ότι η τέχνη πρέπει να είναι προσιτή στον πολύ κόσμο και ότι ο καλλιτέχνης πρέπει να αποστασιοποιείται και να διαχωρίζεται από το έργο του ώστε αυτό να κρίνεται ανεξάρτητα από τον δημιουργό του.

Τόλμησε να κάμει έργα μεγάλης κλίμακας, τα οποία δούλεψε σε μικρές διαστάσεις έχοντας το όραμα του μεγάλου έργου, το οποίο έβλεπε και σαν αρχιτεκτόνημα που εντάσσονταν στο τοπίο. Πάντα τον ενδιέφερε η αρμονική συνύπαρξη των γλυπτών του με τον περιβάλλοντα χώρο και για τον λόγο αυτό συνεργάστηκε συχνά με αρχιτέκτονες. Θεωρούσε ότι «δεν μπορεί να νοείται μεγάλη γλυπτική χωρίς αρχιτεκτονική μέσα».

Ίσως λίγοι γνωρίζουν ότι από το 1926 και για διάστημα 12 περίπου χρόνων εργάστηκε στη Διεύθυνση Αναστήλωσης Αρχαίων και Βυζαντινών Μνημείων και στο Τμήμα Μελετών των Σχολικών Κτηρίων του Υπουργείου Παιδείας εκπονώντας μελέτες αναστήλωσης Βυζαντινών μνημείων, σχολικών κτηρίων, μουσείων και εκκλησιών.

«Σπούδασα στη Σχολή Καλών Τεχνών στην Αθήνα, ενώ στην αρχιτεκτονική ήμουν αυτοδίδακτος. Κάποια στιγμή συνδέθηκα με τους αρχιτέκτονες. Υπήρχε τότε μια ομάδα από τον Καραντινό, τον Μητσάκη, τον Κόντογλου, τον Παπαλουκά, τον Ρουσσόπουλο, τον Πικιώνη με τους οποίους έχουμε συνεργαστεί σε πολλά έργα και διαγωνισμούς. Η γνωριμία αυτής της συντροφιάς μ' έφερε σ' επαφή με την αρχιτεκτονική».

Σχεδίαζε πάντα τα έργα του υπό κλίμακα με κάθε λεπτομέρεια, μελετούσε με στατικούς και τεχνικούς τη γερή κατασκευή και την καλή λειτουργία τους. Βασικό χαρακτηριστικό πολλών από αυτά είναι το στοιχείο της κίνησης. Τους έδινε κίνηση με τη χρήση του νερού (το αίμα του γλυπτού όπως έλεγε), τον άνεμο, την οπτική διά-

θάλαση των φακών και του πλεξιγκλάς και τον ήχο (σήμαντρα Μνημείου Γοργοποτάμου). Στα έργα του μετά το 1970 χρησιμοποιεί σαν βασικό υλικό το ανοξείδωτο ατσάλι σε διάφορες μορφές (σωλήνες, βέργες, ελάσματα, πλέγματα κ.ά.) σε συνδυασμό με το πλεξιγκλάς. Εξειδικευμένοι τεχνικοί εκτελούσαν και τοποθετούσαν τα έργα του στις θέσεις τους πάντοτε υπό την άοκνη παρουσία και καθοδήγησή του.

Αξιώθηκε να δει τα μεγάλης κλίμακας έργα του να κοσμούν υπαίθριους χώρους και πλατείες στην Ελλάδα και σε πολλές Ευρωπαϊκές πόλεις: Αθήνα, Θεσσαλονίκη, Κρήτη, Ζάλογγο, Ιτέα, Δελφοί, Παρίσι, Βερολίνο, Βρυξέλλες, Βαϊμάρη, ενώ συμμετείχε πολλές φορές στη Biennale της Βενετίας, στη μεγάλη αυτή γιορτή της Τέχνης. Οι ανά διετία Biennale ήταν σαν ορόσημα στην πορεία της ζωής του και ίσως αυτό να ήταν το μυστικό της μακροζωιάς του.

Όταν σε ηλικία 95 ετών, του προτάθηκε ο τίτλος του επίτιμου διδάκτορα Ανώτατης Σχολής, αρνήθηκε λέγοντας: «Αυτά είναι για τους γέροντες, εγώ έχω πολύ δουλειά ακόμη εμπρός μου».

Τον Φεβρουάριο του 2004 δημιούργησε το Ίδρυμα Γεωργίου Ζογγολόπουλου στο οποίο εμπιστεύθηκε όλα τα έργα του καθώς και τα πνευματικά δικαιώματα αναπαραγωγής τους.

Η αρχιτέκτων Αλεξάνδρα Μωρέτη αντιπρόεδρος του Ιδρύματος και αδελφή της ζωγράφου Ελένης Ζογγολοπούλου γυναίκα του Γιώργου, αναφέρει για τη ζωή τους:

«Το πρώτο ιδιόκτητο σπίτι τους ήταν ένα ορθογώνιο πετρόκτιστο κτήριο με κεραμίδια στο Π. Ψυχικό, με ένα μεγάλο ατελιέ έναν μικρό χώρο υποδοχής και ένα πατάρι για υπνοδωμάτιο. Εκεί ή Ελένη κάθε Τετάρτη έκαμε το περίφημο πιλάφι της για την καλλιτεχνική τους παρέα: Σπύρος Βασιλείου, Φραντζεσκάκης, Απάρτης, Γιάννης Μόραλης, Νικολάου, Κεσανλής, Πάτροκλος Καραντινός, Χρύσα Ρωμανού και άλλοι.

Ήταν η εποχή που ο Γιώργος δούλεψε ακόμη τον ππλό και το μάρμαρο και αρχιτεκτονούσε και η Ελένη ζωγράφιζε νατουραλιστικά με την τεχνοτροπία του δάσκαλού της Παρθένη. Μετά τα ταξίδια τους στο Παρίσι, τη Ρώμη, τη Φλωρεντία, τη Βενετία λυτρώθηκαν και οι δύο από τα δεσμά του ρεαλισμού και στράφηκαν προς μια αναζήτηση νέων εκφραστικών μορφών.

Τους χρειαζόταν όμως χρόνος, αυτοσυγκέντρωση και πολύ δουλειά για να βρουν τον καινούργιο δρόμο τους. Οι Τετάρτες κόπηκαν, οι πολλές επισκέψεις σταμάτησαν, η Ελένη πρό-

τεινε στον Γιώργο να εγκαταλείψει τη θέση του στο Υπουργείο Παιδείας για να αφοσιωθεί ολοκληρωτικά στη δουλειά του. Έτσι και έγινε, πράγμα όμως που τους στοίχισε μεγάλες ταλαιπωρίες και κακουχίες μέχρι και πείνα.

Μετά από χρόνια γκρεμίστηκε το πέτρινο σπίτι τους και στο οικόπεδο κτίστηκε μια πολυκατοικία. Τα διαμερίσματα που πήραν ως αντιπαροχή τα πούλησαν για να αγοράσουν ένα σπιτόπουλο στο Παρίσι όπου έμεναν κατά καιρούς, για να βρίσκονται μέσα στις εξελίξεις, να ενημερώνονται και ακόμα για να εκδώσουν βιβλία για την τέχνη τους. Κράτησαν μόνον ένα μικρό ημιπώγειο διαμέρισμα στην πολυκατοικία και εγκαταστάθηκαν εκεί όπου και έζησαν όλα τους τα υπόλοιπα χρόνια. Το μεγάλο ατελιέ του Γιώργου αντικαταστάθηκε από ένα μικρότερο εργαστήριο στον κήπο, εφοδιασμένο με όλα τα σύνεργα για να δουλεύει τον μπρούντζο, τον ανοξείδωτο χάλυβα, το σίδερο, το αλουμίνιο, το πλεξιγκλάς, και τους φακούς, τα νέα υλικά των έργων του.

Ο Γιώργος και η Ελένη δεν είχαν παιδιά. Δεν θέλησαν να έχουν παιδιά για να μην τα ταλαιπωρήσουν με τη φτώχεια τους και τον μπόεμικο τρόπο της ζωής τους, αλλά και για να μπορούν να δουλεύουν απερίσπαστοι στην τέχνη τους.

Όπως έλεγε ο ίδιος: ο καλλιτέχνης δεν ήρθε σ' αυτή τη ζωή για να πετύχει. Ήρθε για να καεί, για να μάθει, για να μιλήσει ως ανταποκριτής της φωτιάς. Ο καλλιτέχνης είναι ένα φύλλο χαρτί που πέφτει στη φωτιά, καίγεται αλλά ζει η λευκότητά του αιώνια».

δίπλα πάνω: Ο Γ. Ζογγολόπουλος μπροστά από το έργο Ομπρέλες, Θεσσαλονίκη, 1997
δίπλα κάτω: Το υδρoκινητικό έργο 3 Ρόδες στην είσοδο του Μεγάρου Μουσικής Αθηνών

πάνω: Το έργο Φακός με ομπρέλες
μέσα: Το υπαίθριο γλυπτό στο Ζάλογγο
κάτω: Γενική άποψη της έκθεσης

Αρχιτέκτονες: Για τις στεγαστικές ανάγκες των λαών ή για τις φούσκες ακινήτων των πλουτοκρατών;

Παναγιώτης Κ. Κουμουνδούρος, αρχιτέκτων

Η «άθλια επικαιρότητα» της βάρβαρης φύσης του καπιταλισμού και η αναγκαιότητα ανατροπής του φέρνει ξανά το «master-class» της εργατικής τάξης και του σοσιαλισμού στο προσκήνιο του πλανήτη.

Επειδή οι αρχιτέκτονες της κρίσης «σπέρνουν ψέματα για να θερίσουν κέρδη» για τα αίτιά της και τις προοπτικές διεξόδου, η επικαιρότητα του Μαρξ εξηγεί γιατί θα εισπράξουν θύελλες. Δίκαια οι τράπεζες κι οι τραπεζίτες εισέπραξαν τη γενική κατακραυγή, αφού όπως αναρωτιόταν και ο Μπρεχτ «Τι είναι η ληστεία μιας τράπεζας μπροστά στην ίδρυση μιας τράπεζας»... Αλλά μαζί με τα ματοβαμμένα τους κέρδη από το 1913 που έστησαν το «FED» στις ΗΠΑ, πουλάνε και το σκονί που θα τις κρεμάσει.

Το 1933 ο Ρούσβελτ (FDR), πέρασε τον νόμο Glass-Steagall ξεκαθαρίζοντας στον Οίκο Μόργκαν κ.ά., ότι δεν μπορεί να 'χει ταυτόχρονα κι «εμπορική» κι «επενδυτική» τράπεζα. Μεταπολεμικά το σύστημα «απορύθμισε» τον νόμο, καταργώντας τον το 1999.

Γράφτηκε εκτενώς ότι για τη κρίση/φούσκα φταίνε τα επισφαλή στεγαστικά δάνεια(!), που παρακρατεί ο «καπιτα-ληστής» από τον μισθό του εργάτη/μισθωτού που παράγει τον πλούτο, ενώ τα χρηματιστήρια (κατά τον Μαρξ – «πορνεία του καπιταλισμού») με τα «τοξικά παρά-

γωγά» τους, θεωρήθηκαν «αναγκαίο κακό». Ας δούμε πως ο Freddie (Mac) και η Fannie (Mae) που εγγυώνται σχεδόν τα μισά στεγαστικά δάνεια (αξίας 5 τρις \$) στις ΗΠΑ, έχασαν το 3^ο τρίμηνο του 2008 (25.3+29) = 54.3δισ \$!

Ο FDR δημιούργησε τη «Fannie» το 1938 με το New Deal για χαμηλότοκα προσιτά στεγαστικά δάνεια, αφού οι ιδιώτες με τη κατάρρευση και της «στεγαστικής αγοράς», έπαψαν να δανεί-

ζουν... Από το 1938-1968 η «Fannie» κρατούσε το μονοπώλιο στις δεύτερες υποθήκες. Το 1968 όμως ιδιωτικοποιήθηκε σαν «government sponsored enterprise» (GSE). Για να μην υπάρχει μονοπώλιο... έγινε και 2ο GSE, ο Freddie... Από το 1990-2000 οι μετοχές της ιδιωτικής (...με φοροαπαλλαγές) Fannie αυξήθηκαν 500% και ο CEO της, κέρδισε σχεδόν 1δισ \$. Το 2001-2007 με δάνεια subprime και «teaser rates» και 4 εκατ. απούλητα σπίτια (το 2007), η φούσκα παραφούσκωσε. Σ' αυτό βοήθησαν κι άλλοι ιδιώτες που το 2006 έδωσαν πάνω από 84% των ενυπόθηκων subprime, ενώ το 2004-2006 τα αντίστοιχα των Fannie & Freddie έπεσαν από 48% στο 24%.

Αλλά οι «επισφαλείς» Αμερικανοί που διώχθηκαν από τα κέντρα των πόλεων (διάβαζε Πλάκα, Ψυρρή, Γκάζι) κι επειδή σε πολλά προάστια το Zoning δεν επιτρέπει να νοικιάζεις σπίτι, ωθήθηκαν ή δειλάστηκαν ν' αγοράσουν σπίτι για να μη μείνει τ' αμερικάνικο όνειρο στον δρόμο. Είναι σαν το «ΓΙΑ ΤΟ ΖΗΤΗΜΑ ΤΗΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ» του Ένγκελς να γράφτηκε χθες, αντί το 1872-87! Έτσι 2.2 εκατ. οικογένειες πέρυσιν και ίσως 2.5 εκατ. εφέτος, θα χάσουν τα σπίτια τους. Μονάχα εδώ κι εκεί κάποιος σερίφης αρνείται να εκτελέσει εξώσεις για λογαριασμό των τραπεζών. Ενώ η αστική δικαιοσύνη αθώνει τους ένοχους τραπεζίτες κ.λπ., όπως τον Γ. Σαχτ στη Νυρεμβέργη. Δεν άκουσα τίποτα για «σεισάχθεια» π.χ. από τον νεοεκλεγέντα.

Και ενώ εκατομμύρια άνθρωποι πεινάνε ή και παραμένουν άστεγοι, η διεθνής φούσκα (ληλασία γης) ακινήτων επεκτείνεται από τους κερδοσκόπους και στο Πεκίνο (όπως παραδέχτηκε κι ο Steven Holl εδώ στις 20-10-08). Ίσως θυμάται τα άδεια (λόγω φοροαπαλλαγών) γραφεία

ουρανοξυστών στην 6η λεωφόρο της Νέας Υόρκης τη δεκαετία του '70, που έπρεπε να 'ναι πάνω από 50 ορόφους για να 'ναι κερδοφόροι («βιώσιμοι...») ή πρόσφατα, με μπόλικη χλίδα (για λίγους) και χωρίς όραμα, όπως έγραψε η Α. Huxtable (*The Hudson Yards Proposals: Plenty of Glitz, Little Visio*. WSJ, 1-2-08).

Εδώ, η άρχουσα τάξη προωθεί την επόμενη μεγάλη φούσκα/ληλασία γης κι ανθρώπων με ΣΔΙΤ (αλλά Μουσολίνι), μεθοδεύοντας ένα απέραντο Βατοπέδιο με διάφορα μετα-ολυμπιακά ή τουριστικά βαποράκια ΑΕ για μεγαλοεπενδυτές ΑΕ της πλουτοκρατίας.

Και πως μερικοί συνάδελφοι ενδεικτικά, αντιμετωπίζουν τη νέα «Financial Architecture»;

«Οι άτακτοι αρχιτέκτονες της Δύσης βρήκαν στην Ασία νέο παιχνιδάκι», λέει ο Α. Τομπάζης (*Ελευθεροτυπία*, 4-2-08) και ερωτώ: Ποιος και πως θα μας εκπαιδεύσει, θα ανεβάσει το βιοτικό μας επίπεδο και θα σεβαστεί τον χώρο; «Ιδεολογία και ηθική της αρχιτεκτονικής/Η αντιφατική μοίρα της δημιουργίας», γράφει ο Τ. Μπίρης (*Η Καθημερινή*, 5/12-10-08). Θέλει αρετή και τόλμη η αρχιτεκτονική/Ο άνθρωπος ταυτίζεται με τη δημιουργία στη πράξη – ο BRUNELLESCHI το γνώριζε αυτό καλά. «...η “γκρίζα” πολιορκία και η... ανάγκη...», γράφει ο Η. Γιαννίρης (*Αρχιτέκτονες*, τ. 71/08). Το «γκρίζο» δεν βελτιώνεται με πολιτικές εκσυγχρονισμού-διαχείρισης-συμμετοχής, μόνο ανατρέπεται. Μόνο όταν ο λαός γίνει ο αρχιτέκτονας της ανυπακοής και της απειθαρχίας στον «ευρωμονόδρομο» του κεφαλαίου, τότε θ' ανοίξει ο δρόμος για να γίνουμε αρχιτέκτονες της ζωής μας.

δίπλα πάνω: Φρίντριχ Ένγκελς (1820-1895). Για το ζήτημα της κατοικίας (1872-1887), εκδόσεις Σύγχρονη Εποχή, Αθήνα 1987
δίπλα κάτω αριστερά και μέση: Πρόσφατες φωτογραφίες με ανθρώπους που έχασαν τα σπίτια τους στην Αμερική και ζουν πλέον σε τέντες... ανάμεσα σε κενά σπίτια που «ανήκουν» πλέον στις τράπεζες...

κάτω δεξιά: Bill Komodore (1932-). *Wall Street, 1971, Working etching* (καλκογραφία) 23x15 εκ.

Για τον αρχιτέκτονα Γιώργο Γεωργιάδη του Κρητός Ανδρέα

Νίκος Γαζέπης, αρχιτέκτων

Δεν ξέρω με τι τρόπους λειτουργούν οι παρηγορητικές πράξεις που συμβαίνουν σε στιγμές σαν κι αυτές, αλλά η οικογένεια που πενθεί –είναι παράδοξο- το πιστεύω όμως- είναι η μόνη που μπορεί να οδηγήσει τους φίλους εμάς, που αποχωριζόμαστε μαζί της τον Γιώργο, σ' ένα ξέφωτο συνειδήσης, του τι χάνουμε σήμερα, κι ότι αυτό που μένει πίσω δεν είναι κενό. Η οικογένεια ξέρει πολύ καλά, τα συμπτώματα θανάτου που κρύβει πάντα η συμβίωση με τους αγαπημένους της. Εμείς οι γύρω καταλαμβάνομαστε αδιάβαστοι, αποσβολωμένοι και ανέτοιμοι μπροστά στην απροσδόκητη έξοδο, προς την πικρή αυτή αθανασία. Να μη φορτώσω ανέξοδα τον αγαπημένο φίλο, μόνο με λόγια καλά σαν κτερίσματα πτερόεντα, για να 'χει κάτι μαζί του για τον δρόμο μέχρι να φτάσει. Θέλω να κρατήσω κάτι απ' αυτόν. Κυρίως να κρατήσω τα τεκμήρια, που και μόνο γι' αυτά άξιζε που τον γνώρισα και που φτάσαμε, όπως φτάσαμε, τη ζωή μας μέχρι εδώ. Ο Γιώργος ήταν κομμάτι από κείνο το ευγενές πέτρωμα, που η συνάντησή μ' αυτό κάθε είδους βαρβαρότητας, την έκανε θρύψαλα και την εξάερωνε στο πι και φι. Όχι μόνο, δεν παραβίαζε τον ζωτικό χρόνο και χώρο κανενός, αλλά έδινε πρόθυμα κι απ' αυτόν που του αναλογούσε.

Ήταν χαριτωμένος και περιπαικτικός μαζί. Το χορευτικό του βήμα όταν ερχόταν κατά πάνω σου, σ' έκανε να νομίζεις ότι όλα γύρω φαλτσάρουνε ως προς μια υποδειγματική χορογραφία, που την εκτελούσε μόνον εκείνος.

Μου έμαθε τη λέξη «γηθοσύνη», αποσπώντας την –μέσα σε μια μικρή φράση- από κάποιο βιβλικό κείμενο. Τη βλέπω στο *Αντιλεξικό* του Βοσταντζόγλου συνώνυμη μαζί με άλλες λέξεις, δίπλα στην απλοϊκή έκφραση «έλλειψη λύπης»- σαν η λύπη να υπήρξε ποτέ αγαθό σε ανεπάρκεια! Ίσως να είναι όμως κι αυτή «αγαθό» και το κενό που αφήνει το εκτόπισμά της, να μην είναι Κενό αλλά Χώρος. Ο χώρος της νοσταλγίας της λύπης, που φαίνεται πως είναι ένα από τα σπανιότερα των συναισθημάτων στον κόσμο αυτό. Εκεί, σ' ένα τέτοιο τοπίο θα βρίσκεται φαίνεται ο Γιώργος, όταν θα μ' επισκέπτεται για να του διαβάσω πρώτα πρώτα, αυτά που έγραψα εδώ και ύστερα για κείνο τον καφέ που όλο λέγαμε και λέγαμε, και ποτέ δεν καταφέραμε να τον πιούμε.

Αθήνα–Πεκίνο, Πράσινο Οδοιπορικό στην Ασία, Καλοκαίρι 2008: Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας και Βιοκλιματική Αρχιτεκτονική

Το Οδοιπορικό Green Project

Η ιδέα ενός Οδοιπορικού στα ίχνη των δρόμων του μεταξίου οίγουρα γοντεύει και τον πιο απαιτητικό ταξιδιώτη του 21ου αιώνα. Η σύγχρονη Δύση έχει ταυτίσει την Κεντρική Ασία και τις χώρες που τα εμπορικά καραβάνια διέσχιζαν πριν από αιώνες με τόπους εξωτικούς. Οι όποιες αναφορές στα μακρινά αυτά μέρη παραπέμπουν σε ονειρικές εικόνες, που μορφώνονται όλο και πιο δυνατές, ανάλογα με την απόσταση που συνδέει κάθε ένα με το σημείο αναχώρησης: τοπία ιδιαίτερης φυσικής ομορφιάς, κτήρια αντιπροσωπευτικά των τοπικών πολιτισμών, τόσο μνημειακού χαρακτήρα όσο και ταπεινής αρχιτεκτονικής, ανταποκρινόμενα στις στοιχειώδεις καθημερινές ανάγκες διαβίωσης, αλλά και ξεχωριστές φυσιογνωμίες ανθρώπων.

Η εθελοντική πρωτοβουλία επιστημόνων και καλλιτεχνών της Green Project* σχεδίασε και πραγματοποίησε το καλοκαίρι 2008 ένα Οδοιπορικό 13.000 χλμ. από την Αθήνα στο Πεκίνο, με τρία οχήματα περιορισμένης εκπομπής αερίων του θερμοκηπίου CO₂, διασχίζοντας οκτώ χώρες: την Ελλάδα, την Τουρκία, τη Γεωργία, το Αζερμπαϊτζάν, το Τουρκμενιστάν, το Ουζμπεκιστάν, το Καζακιστάν και την Κίνα. Οι βασικοί στόχοι του ταξιδιού ήταν η καλλιτεχνική καταγραφή των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας και η επιτόπια έρευνα σχετικά με την αναζήτηση αρχών βιοκλιματικού σχεδιασμού στα μνημεία που εντοπίστηκαν κατά μήκος της διαδρομής, (ειδικότερα εκείνων που έχουν συμπεριλάβει στον Κατάλογο Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της Unesco).

Εφαρμογές Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας

Σε ότι αφορά την αιολική ενέργεια, στο χωριό Κέχρος (ορεινή Ροδόπη) βρίσκεται το μεγαλύτερο αιολικό πάρκο της χώρας μας συνολικής ισχύος 62,5 MW, όπου 71 ανεμογεννήτριες (εικ. 1) εκτείνονται σε κορυφογραμμή μήκους 30 περίπου χλμ. Ωστόσο ανάλογες εφαρμογές μελετήθηκαν στην Τουρκία, στην επαρχία Μπαντίρμα, με 20 ανεμογεννήτριες συνολικής ισχύος 30 MW. Το μεγαλύτερο αιολικό πάρκο της Ασίας εντοπίστηκε στην κεντρική Κίνα, στο Νταμπασένγκ (μεταξύ των πόλεων Ουρούμτσι και Τουρπάν) με συνολική εγκατεστημένη ισχύ 100 MW. Από τις πιο ενδιαφέρουσες εφαρμογές εκμετάλλευσης ηλιακής ενέργειας, σημειώνονται οι εγκαταστάσεις του Ηλιακού Φούρνου στο Παρκέντ, 60 χλμ. έξω από την Τασκένδη, ένα

συγκρότημα με ηλιακά κάτοπτρα, που συγκεντρώνουν την ηλιακή ακτινοβολία (εικ. 2) με σκοπό την παραγωγή υλικών υψηλής καθαρότητας (η θερμοκρασία στο σημείο εστίασης υπερβαίνει τους 3.000° C). Στο Γιούμεν Πας, 90 χλμ ΒΔ του Ντονχουάνγκ (επαρχία Χινξιάνγκ Ουγκούρ της Κίνας), εντοπίστηκε Ηλιακός σταθμός άντλησης νερού ισχύος 8,4 kW. Υδροηλεκτρικά συστήματα αναπτύσσονται με πολλαπλές εφαρμογές ιδιαίτερα στην Τουρκία και την Κίνα. Η αποστολή επισκέφτηκε τον σταθμό Βορζκα στο Αρτβίν της Ανατολίας (εικ. 3) ισχύος 300 MW κοντά στα σύνορα με τη Γεωργία. Αντίστοιχα υδροηλεκτρικοί σταθμοί εντοπίστηκαν έξω από την Τιφλίδα (Γεωργία), κοντά στο Αλμάτυ (Καζακστάν), 60 χλμ. νότια από το Μέρυ (Τουρκμενιστάν) (ο σταθμός Hindigus Suw Desgasy στο ποτάμι Murgar,

συνολικής ισχύος 1200 KW, προστατεύεται επιπροσθέτως από την Unesco ως νεώτερο μνημείο) και δίπλα στο Ντονχουάνγκ (Κίνα). Εγκαταστάσεις παραγωγής και εκμετάλλευσης βιοαερίου από βιομάζα εντοπίστηκαν στο Ταράζ (Καζακστάν). Παράγεται επαρκής ποσότητα βιοαερίου για την κάλυψη των ενεργειακών αναγκών 40 νοικοκυριών και ταυτόχρονα υψηλής ποιότητας λίπασμα για τη βιοκαλλιέργεια οπωροκηπευτικών.

Αρχές βιοκλιματικού σχεδιασμού στα μνημεία της διαδρομής

Ο βιοκλιματικός σχεδιασμός συνιστά για τους σύγχρονους αρχιτέκτονες μία αναγκαία πρακτική, καθώς η ανάγκη εξοικονόμησης ενέργειας καθίσταται ολοένα και πιο επιτακτική. Η ανθρώπινη δημιουργία επικέντρωσε αιώνες

τώρα τη δραστηριότητά της στην κάλυψη των βασικών αναγκών διαβίωσης, ασκώντας μία «λογική» αρχιτεκτονική πράξη για την προστασία από τις καιρικές συνθήκες, επιτυγχάνοντας ταυτόχρονα είτε εν γνώσει της, είτε πολλές φορές τυχαία και εμπειρικά, τη σωστή θερμική συμπεριφορά του κτηρίου.

Η διεθνής βιβλιογραφία εμφανίζει αναφορές σχετικά με τον προσδιορισμό μιας ανάλογης αρχιτεκτονικής πρακτικής σε «παραδοσιακά» ή «τοπικιστικά» (vernacular) κτίσματα ανώνυμων δημιουργών, αξιοποιώντας τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του φυσικού περιβάλλοντος ενός τόπου, με σκοπό τη διασφάλιση αποδεκτών εσωκλιματικών συνθηκών. Αντιπροσωπευτικά παραδείγματα οι οικισμοί της Δυτικής Αφρικής με τις κατοικίες (Τυνησία, Λιβύη) και τα τζαμιά (Μάλι) από ωμές πλίνθους, οι υπόσκαφες κατοικίες

στην Τυνησία (Βεβέρων τρωγλοδυτών), στην Καππαδοκία, ή τη Σαντορίνη, και επιμέρους στοιχεία των κατασκευών, όπως τα ξύλινα διάτρητα παράθυρα (mashrabiya) για τον περιορισμό της έντονης ηλιοφάνειας και τη διατήρηση της ιδιωτικότητας (Τυνησία, Αίγυπτος-Κάιρο, Ιράκ, Σαουδική Αραβία-Υεμένη), οι ανεμοσυλλέκτες (badgir) (Μ. Ανατολή, Αίγυπτος) κ.ά.

Οι πιο σημαντικοί σταθμοί του ταξιδιού της Green Project κατά τη διάχιση της Ασίας περιλάμβαναν την επίσκεψη και επιτόπια μελέτη μνημείων στις πόλεις Προύσα, Σεβάστεια (Σίβας), Ερζερούμ και Ντιβριγί, στην Τιφλίδα, το Μπακού, το Μερβ, τη Μπουχάρα και τη Σαμαρκάνδη, το Αλμάτυ, το Ξι'άν, το Λανζού και το Πεκίνο.

Η ενεργειακή συμπεριφορά ενός κτηρίου εξαρτάται από πολλές παραμέτρους: οι δυνατότητες

δροισμού, ηλιασμού και αερισμού των χώρων, σε άμεση συσχέτιση με την επιλογή συγκεκριμένων υλικών και τεχνικών κατασκευής, η στέγαση του κτηρίου (π.χ. επίπεδα δώματα, ημικυλινδρικοί θόλοι), η διάρθρωση των χώρων (π.χ. ύπαρξη εσωτερικού αιθρίου) και των θέσεων-αναλογιών των ανοιγμάτων κ.ά., συνιστούν παράγοντες που επηρεάζουν τον βιοκλιματικό χαρακτήρα του. Με βάση τα στοιχεία αυτά παραθέτουμε τις πρώτες επισημάνσεις για μνημεία της διαδρομής.

Η ύπαρξη σιντριβανιού σε τεμένη (που υπαγορεύει το τελετουργικό της Ισλαμικής πίστης) όπως τα Ulu (ή Yıldırım) camı (1396-1400) (εικ. 4) και Yesil camı (1419-1421) της Προύσας (Τουρκία), συμβάλλει στον εξατμιστικό δροισμό, που παράλληλα με την ιδιαίτερη κατασκευή τους, –μεγάλα πάχη τοικοποιίας, ισχυρά κονιάματα και μαρμαρεπενδύσεις, λιγοστά ανοίγματα μικρών διαστάσεων–, δρουν ευεργετικά για τις συνθήκες μικροκλίματος στο εσωτερικό τους. Αντίστοιχα λειτουργούν και οι μεγάλες δεξαμενές ύδατος που βρίσκονται μπροστά από το τζαμί Lyabi-hauz (1620) και το μαουωλείο Ismail Samani (10ου αι.) στη Μπουχάρα (Ουζμπεκιστάν) (εικ. 5).

Στο ιστορικό κέντρο της Τιφλίδας (Γεωργία) πολλές κατοικίες διαθέτουν χαγιάτι (hayat) (ή liaκωτό), κλειστό διάδρομο με υαλοστάσια, προσανατολισμένο προς τον νοτιά (εικ. 6).

Ο τύπος κτηρίων με εσωστρεφή κάτοψη, περιμετρική λιθοδομή μεγάλου πάχους –χωρίς εξωτερικά ανοίγματα– και εσωτερικό αίθριο συναντάται σε караβάν-σεράγια (πανδοχεία) 15ου αι. στο ιστορικό κέντρο του Μπακού (Αζερμπαϊτζάν) (εικ. 7), σε μενδρεσέδες (ιεροδιδασκαλεία) του Ερζερούμ (εικ. 8) και της Σεβάστειας (12ου και 13ου αι.) και κατοικίες στο ιστορικό κέντρο της Μπουχάρα (εικ. 9). Το στοιχείο του αιθρίου, άλλοτε με πηγάδι ή και φύτευση, συμβάλλει στη

μείωση της υψηλής θερμοκρασίας παρέχοντας επιθυμητό σκιασμό τη θερινή περίοδο. Εξάλλου η διαμπερής τοποθέτηση των ανοιγμάτων στα μεθωλή κάλυψη –από οπτόπλινθους– εμπορικά συγκροτήματα Trading Domes της ίδιας πόλης, ευνοεί τον αερισμό των χώρων. Τα τρία «κτήρια-ψυγεία» των Τιμουρίδων (12ου αι.) έξω από τον οχυρωματικό περίβολο του μεγάλου ιστορικού-πολιτιστικού πάρκου στο Μερβ (Mary) (Τουρκμενιστάν), κατασκευασμένα από ωμόπλινθους –υλικό με μεγάλη θερμοχωρητικότητα–, χρησιμοποιούν για την αποθήκευση πάγου κατά τη διάρκεια του χειμώνα και τη συντήρηση τροφίμων το καλοκαίρι (εικ. 10).

Ελένη Ι. Κανετάκη

Δρ αρχιτέκτων μηχανικών ΕΜΠ,
Ειδίκευση στην Αποκατάσταση Μνημείων,
Πανεπιστήμιο της Ρώμης La Sapienza

** Η αρχική ιδέα του ταξιδιού οφείλεται στον Γιάννη Τζώρτζη, δρ δικηγόρο Ρ.Α.Ε.-φωτογράφο R.P.S.*

Η αποστολή, με την επωνυμία «Πράσινο Οδοιπορικό»: Αθήνα-Πεκίνο 2008 από τους Δρόμους του Μεταξιού στους Δρόμους της Ενέργειας», οργανώθηκε από τη Green Project, μία εθελοντική πρωτοβουλία επιστημόνων και καλλιτεχνών (www.greenproject2008.com).

πράσινο βήμα

Περιβαλλοντικός σχεδιασμός πόλεων και κτηρίων στην εποχή της κλιματικής αλλαγής

Η Επιτροπή για μια Φιλική προς το Περιβάλλον Αρχιτεκτονική κατόπιν προσκλήσεως παρευρέθη και έκανε παρέμβαση στο επιστημονικό συνέδριο που οργανώθηκε από το Ίδρυμα Κεφαλλονιάς και Ιθάκης, το Τεχνικό Επιμελητήριο Ελλάδας και το ΤΜΧΠΠΑ Πανεπιστημίου Θεσσαλίας.

Στο συνέδριο παρουσιάστηκε η ανάγκη για τη μείωση της καταναλισκόμενης ενέργειας από τα κτήρια καθώς αυτά αντιπροσωπεύουν το 40% της συνολικής κατανάλωσης ενέργειας της χώρας. Ο εκπρόσωπος της Επιτροπής για Φιλικά προς το Περιβάλλον Κτήρια παρουσίασε εισήγηση με σκοπό την αφύπνιση των αρχιτεκτόνων αλλά και όλων των εμπλεκόμενων στην παραγωγή του δομημένου περιβάλλοντος, τονίζοντας ότι ρόλος και η εκπαίδευση των αρχιτεκτόνων τους καθιστά καθ' όλα αρμόδιους για την ένταξη των απαιτήσεων της παραγωγής μη ενεργοβόρων κτηρίων ως ενός ακόμη στοιχείου στην πολύπλευρη παλέτα που αποτελεί τη βάση της αρχιτεκτονικής δημιουργίας. Ο εκπρόσωπος της Επιτροπής τόνισε ότι οι αρχιτέκτονες είναι οι καθόλα αρμόδιοι για την παραγωγή ποιοτικού δομημένου περιβάλλοντος,

οποιαδήποτε όμως ολιγορία στην εφαρμογή των απαραίτητων πρακτικών κατά τη διαδικασία του σχεδιασμού και της επαγγελματικής δραστηριότητάς μας, θα οδηγήσει σε περαιτέρω μείωση της ποιότητας του δομημένου περιβάλλοντος και απαξίωση του ρόλου της αρχιτεκτονικής, καθώς μη αρχιτέκτονες μηχανικοί κάνουν ήδη βήματα προς την ανάληψη του ελέγχου της σχεδιαστικής διαδικασίας, με πρόσχημα την ανάγκη για την παραγωγή «περιβαλλοντικά υπεύθυνης αρχιτεκτονικής» με μόνη οπτική την κατανάλωση ενέργειας θεωρώντας τα κτήρια περισσότερο ως συσκευές κατανάλωσης ενέργειας (όπως οι ηλεκτρικές συσκευές) παρά ως χώρους ζωής και ανθρώπινων σχέσεων.

Οι Έλληνες αρχιτέκτονες έχουν την υποχρέωση όχι μόνο προς το περιβάλλον μας, αλλά και για τη διατήρηση του κύρους και της ύπαρξης της Τέχνης και της Επιστήμης μας να αναλάβουν την ευθύνη που μας αναλογεί, έτσι ώστε η παραγωγή μη ενεργοβόρων φιλικών προς το περιβάλλον κτηρίων να παραμείνει υπόθεση των αρχιτεκτόνων εξασφαλίζοντας μια εν γένει ποιότητα στην παραγωγή δομημένου περιβάλλοντος, επαναπροσδιορίζοντας τη σχέση του ανθρώπου με τη φύση με εργαλείο τους χώρους ζωής.

Άρθρα συναδέλφων για το Πράσινο Βήμα μπορούν να αποστέλλονται στο email του Συλλόγου sada-pea@tee.gr με την ένδειξη για το Πράσινο Βήμα, σύμφωνα με τις προδιαγραφές του αφιερώματος.

8^ο Επιστημονικό Συμπόσιο Περιβάλλοντος Κεφαλλονιάς

Το Ίδρυμα Κεφαλλονιάς και Ιθάκης (ΙΚΙ) σε συνεργασία με το Τμήμα Χωροταξίας, Πολεοδομίας και Περιφερειακής Ανάπτυξης (ΤΜΧΠΠΑ) του Πανεπιστημίου Θεσσαλίας, το ΤΕΕ, τον Σύλλογο Αρχιτεκτόνων (ΣΑΔΑΣ), τον Σύλλογο Ελλήνων Πολεοδόμων και Χωροτακτών (ΣΕΠΟΧ), το πρόγραμμα «Αρχιτεκτονική και ΑΠΕ» της Διεθνούς Ένωσης Αρχιτεκτόνων (ARES-UIA), τα ΤΕΙ Χανίων και Πάτρας, το περιοδικό *ΟΙΚΟΠΟΛΙΣ* καθώς και άλλους σχετικούς φορείς, διοργάνωσαν το διάστημα 17-19 Οκτωβρίου 2008 το 8^ο κατά σειράν Επιστημονικό Συνέδριο στην Κεφαλλονιά με θέμα «Περιβαλλοντικός Σχεδιασμός Πόλεων και Κτηρίων στην εποχή της κλιματικής αλλαγής: Εξοικονόμηση ενέργειας, οικολογική δόμηση, βιοκλιματική αρχιτεκτονική».

Σε ένα πολυεπιστημονικό επίπεδο που κάλυπτε όλες τις συνιστώσες του ενεργειακού σχεδιασμού και της ενεργειακής πολιτικής (από το αυτόνομο κτήριο έως την πολεοδομική θεώρηση της βιοκλιματικής προσέγγισης) εξετάστηκε η διεθνής προσέγγιση σε άμεση συσχέτιση με τα εγχώρια πρώτα βήματα προς αυτή την κατεύθυνση, και μάλιστα στη σημαντική τρέχουσα περίοδο όπου η χώρα μας καλείται να εφαρμόσει την κοινοτική νομοθεσία για την ενεργειακή απόδοση των κτηρίων και την εξοικονόμηση ενέργειας, και το αντίστοιχο νέο σύστημα του πιστοποιητικού ενεργειακής απόδοσης των κτηρίων.

Το Συνέδριο άνοιξε ο πρόεδρος του ΣΕΠΟΧ και καθηγητής χωρικού-περιβαλλοντικού σχεδιασμού στο Πανεπιστήμιο Θεσσαλίας Ηλίας Μπεριάτος που ανέλυσε την περιβαλλοντική συνιστώσα στον χωροταξικό σχεδιασμό (ολοκληρωμένος περιβαλλοντικός σχεδιασμός σε οικισμούς και κτηριακές κατασκευές σε απόλυτη σχέση με συνετή και ορθολογική διαχείριση του χώρου, με στόχο τόσο την προστασία των φυσικών και πλουτοπαραγωγικών πόρων όσο και την ποιότητα της ζωής), κάνοντας παράλληλα αναφορά και στο πρόσφατο 3^ο Διεθνές Συνέδριο του Council for European Urbanism (CEU) της ΕΕ που πραγματοποιήθηκε στο Όσλο με θέμα: «Κλιματική Αλλαγή και Αστικός Σχεδιασμός (Urban Design) – Επιστήμη, Πολιτική, Εκπαίδευση και βέλτιστη Επαγγελματική Πρακτική».

Τα προβλήματα αλλά και οι προοπτικές που δημιουργούνται από την κοινοτική νομοθεσία για την ενεργειακή απόδοση των κτηρίων, με πλήρη αναφορά στο νέο σύστημα του πιστοποιητικού ενεργειακής απόδοσης των κτηρίων, αναλύθηκαν στη συνέχεια (από τον αντιπρόεδρο του ΤΕΕ Χρήστο Σπίρτζη, με παράλληλες το-

ποθετήσεις σε σχέση με τις κοινοτικές οδηγίες και την εναρμόνιση της ελληνικής νομοθεσίας με αυτές από την επίκουρη καθηγήτρια στο Τμήμα Φυσικών Πόρων και Περιβάλλοντος του ΤΕΙ Χανίων κα Ντένια Κολοκοτσά, και την πρώην γενική επιθεωρήτρια περιβάλλοντος του ΥΠΕΧΩΔΕ Μαργαρίτα Καραβασίλη, αρχιτέκτονα-πολεοδόμο και επιστημονικό σύμβουλο στο Διεθνές Πρόγραμμα Εργασίας «Αρχιτεκτονική και Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας» [UIA-ARES] της Διεθνούς Ένωσης Αρχιτεκτόνων - UIA). Η κα Καραβασίλη παρουσίασε και όλα τα πιλοτικά προγράμματα του ΥΠΕΧΩΔΕ ως προς τη βιοκλιματική αρχιτεκτονική. Τα παραδείγματα αφορούσαν εφαρμογές στην αρχιτεκτονική των δημοσίων κυρίως κτηρίων, αλλά και των συγκροτημάτων μαζικής παραγωγής κοινωνικής κατοικίας, που λόγω χαρακτήρα και όγκου είχαν τις προϋποθέσεις να ενταχθούν στο πιλοτικό αυτό πρόγραμμα. Ας μη ξεχνάμε και το δικό μας πολύ σημαντικό και πρώιμο παράδειγμα του Ηλιακού Χωριού στην Πεύκη-Λυκόβρυση Αττικής που σχεδιάστηκε από τον Αλέξανδρο Το-μπάζη (1979-1981) και κατασκευάστηκε την περίοδο 1984-1989. Παράλληλα έγινε αναφορά και στο πρόβλημα του ότι ο ήδη πεπαλαιωμένος οικο-

Η οικογειτονιά στο Hammarby. Στοικόλμη, Σουηδία

Το οικoχωριό Greenwich στο Λονδίνο

δομικός ιστός αποτελεί το 89% του οικιστικού όγκου (το 89% του υφιστάμενου κτηριακού αποθέματος –περίπου 3.500.000 κτήρια– κατασκευάστηκε πριν το 1980, χρονολογία έκδοσης του Κανονισμού Θερμομόνωσης και άρα είναι εντελώς απροστάτευτο θερμικά), και γι’ αυτό τον λόγο η κάθε νέα προσπάθεια παραγωγής βιοκλιματικών κτηρίων είναι μεν σημαντική, αλλά καλύπτει ένα μικρό μέρος του όλου προβλήματος.

Η μελλοντική ίσως απάντηση στο παραπάνω πρόβλημα δόθηκε από τον υπογράφοντα που ως εκπρόσωπος του ΣΑΔΑΣ με την εισήγησή του «Πολοδομικά Συγκροτήματα: Οι εν δυνάμει μελλοντικές ενεργειακές τράπεζες» παρουσίασε σε πολοδομικό επίπεδο τις μελλοντικές εφαρμογές της τρέχουσας τεχνολογίας στον τομέα των εύκαμπτων φωτοβολταϊκών στοιχείων και των φωτοβολταϊκών υλικών μάζας (painted solar cells), ανακαλύψεις που από το 2007 και μετά έχουν δημιουργήσει αλματώδη ανάπτυξη στον εν λόγω τομέα, με εφαρμογές και στον ήδη

κτισμένο οικοδομικό ιστό, παρουσιάζοντας μια μελλοντική εικόνα πόλης, όπου η εκμετάλλευση της ηλιακής ακτινοβολίας από τα κτήρια (και όχι μόνο) θα μπορούσε να συνεισφέρει στην ανάπτυξη μιας κρίσιμης ενεργειακής μάζας, που μπορεί να οδηγήσει σε μερική ή ολική αυτονομία.

Μια άλλη σημαντική προσέγγιση ήταν η παράλληλη αρχιτεκτονική και πολοδομική σκοπιά (από τον αρχιτέκτονα-πολεοδόμο της σημαντικής περιόδου του ’60 Σπύρο Αμούργη), ειδικά από πάμπολλα παραδείγματα πολοδομικής συγκρότησης των πόλεων της αρχαίας περιόδου (Όλυνθος, Πριήνη κ.λπ.), όπου οι πόλεις σχεδιάζονταν σε σχέση με τον ηλιασμό, με τη διάταξη των κτηρίων να εξυπηρετεί και να «διαμορφώνει» την παραπάνω αντίληψη, θέτοντας τα πρώτα ουσιαστικά παραδείγματα βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής. Παράλληλα έγινε και η γνωστή αναφορά στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική όπου το κλίμα και ο ήλιος ήταν ένας από τους πιο βασικούς παράγοντες-άξονες του ανώνυμου

αρχιτεκτονικού σχεδιασμού, δημιουργώντας απaráμιλλα παραδείγματα γνήσιας βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής.

Η αρχιτεκτονική συνιστώσα σε αντιπαράθεση με τις νέες κοινοτικές οδηγίες για την πιστοποίηση των κτηρίων τέθηκε σαν βασικό θέμα συζήτησης (από τον αντιπρόσωπο της ομάδας για τα φιλικά κτήρια του ΣΑΔΑΣ Κώστα Γράψα, αρχιτέκτονα), διαμορφώνοντας το δίλημμα: κτήρια αρχιτεκτονικής σύλληψης ή καταναλωτικά προϊόντα οικιακής χρήσης πιστοποιημένων στην προσφερόμενη αγορά σαν κτήρια κατανάλωσης ενέργειας κατηγορίας Α, Β, C, D κ.λπ.

Σε αρχιτεκτονικό και τεχνικό επίπεδο υπήρξε μια αναλυτική προσέγγιση ως προς την ενσωμάτωση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) στις κτηριακές κατασκευές στην Ελλάδα και στο εξωτερικό (από τον καθηγητή και πρόεδρο των ΤΕΙ Πάτρας Σωκράτη Καπλάνη), ενώ παράλληλα παρουσιάστηκε και μια αναλυτικότερη προσέγγιση ως προς τη χρησιμοποίηση συγκεκριμένων υλικών (και συγκεκριμένα των ψυχρών υλικών για την αντιμετώπιση του προβλήματος της αστικής θερμικής νησίδας που γίνεται εντονότατο κατά τους θερινούς μήνες λόγω των μεγάλων ποσοστών ηλιακής ακτινοβολίας που απορροφούνται), με ανάλυση συγκεκριμένων μετρήσεων που πραγματοποιούνται σε σχέση με τη βιοκλιματική συνιστώσα των υλικών αυτών (από τη Δρ. Αφροδίτη Συννέφα, φυσικό κτηριακού περιβάλλοντος της ομάδας μελετών του Κτηριακού Περιβάλλοντος του Εθνικού Καποδιστριακού Πανεπιστημίου) και με αναφορά σε συγκεκριμένα παραδείγματα πιλοτικών εφαρμογών σε Δήμους της χώρας (πιλοτικά προγράμματα νέων τρόπων προσέγγισης ως προς τον εξοπλισμό της πόλης, σε σχέση με τη βιοκλιματική συνιστώσα των υλικών εφαρμογής).

Ο Νίκος Φυντικάκης που με το αρχιτεκτονικό του έργο έχει συμβάλει επί σειρά ετών στην εγχώρια διάδοση της βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής, και με την ιδιότητά του ως διευθυντής του προγράμματος «Αρχιτεκτονική και Ανανεώσιμες Πηγές Ενέργειας» (ARES-UIA) της Διεθνούς Ένωσης Αρχιτεκτόνων (UIA), αναφέρθηκε σε ιστορικά παραδείγματα «ηλιακών πόλεων» (Teotihuacan, Μεξικό), αλλά και στην «αφασική» όψη της σύγχρονης Αθήνας, όπου η χωρίς μορφή, προσανατολισμό, άναρχη και τυχαία δόμησή της παρήγαγε μια ενεργοβόρα πόλη, δίνοντας παράλληλα και την αισιόδοξη νότα στην παραπάνω ανάλυση με την παρουσίαση πάμπολλων παραδειγμάτων βιοκλιματικής αρχιτεκτονικής στη χώρα μας αλλά και στο εξωτερικό, αναλύοντας και τις δράσεις της Διεθνούς Ένωσης Αρχιτεκτόνων ως προς τον τομέα αυτόν.

Εστιάζοντας στην έννοια της «συμπαγούς πόλης» (compact city) ως μια περισσότερο βιώσιμη πολοδομική μορφή, με συνεκτικό κατά βάση ιστό και σχετικά σύντομες αστικές διαδρομές, παρουσιάστηκε το θέμα των αστικών αναπτύξεων και παρεμβάσεων, σε άμεση συσχέτιση με την παράμετρο της βιώσιμης αστικής ανάπτυξης και σε αντιδιαστολή με την ενεργοβόρα αναπτυξιακή πίεση των περιαστικών περιοχών (από την ερευνήτρια του Τμήματος Αρχιτεκτόνων ΑΠΘ Γεωργία Γεμεντζή), ενώ η συμβολή του κυβερνοχώρου στην υπηρεσία των «έξυπνων» κτηρίων και πόλεων αναπτύχθηκε εκτενώς (από τον γεωγράφο Κώστα Φουσεντζίδα). Παραμένοντας στην αστική κλίμακα της πόλης παρουσιάστηκαν οι προσπάθειες του Εργαστηρίου Αστικού Περιβάλλοντος της Σχολής Αρχιτεκτόνων ΕΜΠ (από τον λέκτορα της Σχολής Νίκο Μπελαβίλα και την ερευνήτρια του Εργαστηρίου Φερενίκη Βαταβάλη), στην επίτευξη περιβαλλοντικού σχεδιασμού, σε παρεμβάσεις αστικής κλίμακας ως προς την επανάχρηση βασικών τομέων της πόλης, σε άμεση πάντα σχέση με τους ανοικτούς ελεύθερους χώρους που συμβάλλουν με τη σειρά τους στον ειδικό περιβαλλοντικό σχεδιασμό.

Παραμένοντας αλλά και κλείνοντας την ενότητα των αστικών κέντρων έγινε λεπτομερής αναφορά στα πάμπολλα παραδείγματα «αιεφόρων γειτονιών»-οικογειτονιών (Σουηδία - Hammarby, Στοκχόλμη και ΒΟ 01, Malmö, Γερμανία - Kronsberg, Αννόβερο, Δανία - Vesterbro, Κοπεγχάγη και Kolding, Μ. Βρετανία, νότια του Λονδίνου - Beddington Zero Energy Development [BedZED]) και οικοπόλεων στο εξωτερικό (από την αρχιτέκτονα-πολεοδόμο Στέλλα Κυβέλου, λέκτορα του Παντείου Πανεπιστημίου), με το γενικότερο σκεπτικό ότι είναι τα διαρκώς νέα αναδυόμενα ζητήματα στην Ευρώπη αλλά και στον κόσμο του αύριο, που αναζητεί αλλά και εφαρμόζει την οικολογική της συνείδηση.

Τέλος το Συμπόσιο έκλεισε με την παρουσίαση του οδοιπορικού Green Project από την Ελένη Κανετάκη, Δρ. αρχιτέκτων, μέλους της συντονιστικής επιτροπής του παραπάνω προγράμματος, όπου αναφέρθηκε στην εμπειρία ενός ταξιδιού-οδοιπορικού που πραγματοποιήθηκε το καλοκαίρι του 2008 από την Ελλάδα στην Κίνα («από τους δρόμους του μεταξίου στους δρόμους της ενέργειας» όπως παράλληλα τιτλοφορείται η όλη προσπάθεια) που αποτελεί την εθελοντική πρωτοβουλία μίας ομάδας 10 νέων επιστημόνων και καλλιτεχνών, με στόχο την αφύπνιση της περιβαλλοντικής συνείδησης μέσω της καλλιτεχνικής δημιουργίας. Παρουσιάστηκε η όλη πορεία μέσω των διαφόρων χωρών με εντοπισμό των βιοκλιματικών παραμέτρων σχεδιασμού στα μνημεία που έχουν ενταχθεί στον

Η οικογειτονιά ΒΟ1 στο Malmö Σουηδίας

Το Ηλιακό Χωριό στην Πεύκη Αττικής, αρχ. Α. Τομπάζης

Η οικογειτονιά Beddington Zero Energy Development στο Λονδίνο

κατάλογο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς της UNESCO, αλλά και στα αρχιτεκτονήματα της παραδοσιακής αρχιτεκτονικής που αναπτύσσονται στα παραδοσιακά τμήματα των ασιατικών πόλεων. Παράλληλα παρουσιάστηκαν και πρόσφατα παραδείγματα εφαρμογών Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας (ΑΠΕ) σε όλη την ανάπτυξη της πορείας του οδοιπορικού, φέρνοντας αντιμέτωπο αλλά και συμπληρωματικό το παρελθόν και το παρόν, και αποδεικνύοντας ότι υπάρχει μια αναντίρρητη συνέχεια σε όλη τη διάρκεια του χρόνου.

Βασίλης Κωστοβασίλης
αρχιτέκτων-πολεοδόμος,
MDesS '93/Harvard University

Βιβλιογραφία

Building Nature's Ruin? (Realities, Illusions, and Efficacy of Nature-Sustaining Design), *Harvard Design Magazine*, 2003 (Αφιέρωμα στον περιβαλλοντικό σχεδιασμό και τη βιοκλιματική αρχιτεκτονική).

Greenpeace, *Οι Βιώσιμες Πόλεις*, Εκδόσεις Νεφέλη, 1997.

Photovoltaics Design And Installation Manual: Renewable Energy Education for a Sustainable Future, New Society Publishers, 2004.

Travis Bradford, *Solar Revolution: The Economic Transformation of the Global Energy Industry*, MIT Press, 2006.

Daniel D. Chiras, *The Homeowner's Guide to Renewable Energy: Achieving Energy Independence Through Solar, Wind, Biomass And Hydropower*, New Society Publishers, 2006.

André Gorz, *Ecologie et Politique*, Editions du Seuil, 1978.

R. Thomas (επιμ.), *Sustainable Urban Design*, Spon Press, London, New York, 2003.

William H. Kemp, *The Renewable Energy Handbook: A Guide to Rural Energy Independence, Off-grid And Sustainable Living*, Aztext Press, 2006.

Ελ. Ανδρεαδάκη, *Βιοκλιματικός Σχεδιασμός – Περιβάλλον και Βιωσιμότητα*, University Studio Press, 2006.

Ηλ. Ευθυμίουπουλος, *Κτίριο και Περιβάλλον*, Εκδόσεις Παπασωτηρίου, 2005.

Κ. & Θ. Τσίππρας, *Οικολογική Αρχιτεκτονική*, Εκδόσεις Κέδρος, 2005.

αφιέρωμα

Αλλαγή χρήσης

Επιμέλεια: Ειρήνη Κουφέλη

Αλλαγή χρήσης

της **Ειρήνης Κουφέλη**, αρχιτέκτονας

Η νέα χρήση, οι νέες λειτουργίες στην παραδοσιακή αρχιτεκτονική θεωρείται η μόνη σωτήρια λύση για τη διατήρηση των κτισμάτων και των συνόλων του παρελθόντος. Ο παραδοσιακός αρχιτεκτονικός χώρος προσδιορίζει καθορισμένες και ακριβείς λειτουργίες, προτείνει καθορισμένο και ακριβή τύπο χρήσης. Με την πάροδο του χρόνου και της πολιτικο-κοινωνικές-θεσμικές-οικονομικές αλλαγές, οι δραστηριότητες του αστικού ιστού διαφοροποιούνται. Ο παραδοσιακός χώρος διαφοροποιείται ανάλογα με τους στόχους και τον τρόπο ανάπτυξης, δηλαδή την πολιτική βούληση κάθε χώρας.

Στη χώρα μας, στις βιομηχανικού-εμπορικού χαρακτήρα υποβαθμισμένες περιοχές, αντί να εφαρμοστούν εκσυγχρονιστικά προγράμματα για τις επιχειρήσεις, να αποκατασταθούν τα κτίσματα, να αναβαθμιστούν οι περιοχές με έργα υποδομής αφήνονται στην τύχη τους, εγκαταλείπονται.

Με αυτό τον τρόπο δίνεται ευκαιρία στους «έξυπνους επιχειρηματίες» για «σωστή τοποθέτηση χρημάτων». Αγοράζονται τα πιο εκμεταλλεύσιμα οικόπεδα και αξιόλογα κτίσματα σε χαμηλή τιμή.

Μετά έρχεται η αναβάθμιση, με πρόσχημα τη διατήρησή τους και την ένταξή τους στον πολεοδομικό ιστό, ανατίθενται μελέτες «ανάπλασης» με στόχο τον τουρισμό.

Πόσες από αυτές τις μελέτες υλοποιούνται και μέχρι ποιο σημείο; Πόσες από αυτές τροποποιούνται αυθαίρετα από κάθε φορέα;

Στην υλοποίηση των προγραμμάτων αυτών το πολιτιστικό περιβάλλον δεν χρησιμοποιείται σαν εργαλείο ποιοτικού τουρισμού, η «Βιώσιμη Ανάπτυξη» δεν συντελεί στην προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς, κακοποιούνται τα διατηρητέα κτίσματα, εκμηδενίζεται η παραγωγή, εξαφανίζεται η κατοικία και προωθείται η εύκολη λύση: χώροι ψυχαγωγίας. Εμπλουτίζεται η περιοχή με όλα τα δεινά που φέρνουν οι χώροι αυτοί.

Στα μεμονωμένα διατηρητέα κτίσματα του αστικού κέντρου, την αλλαγή χρήσης του κτίσματος προσδιορίζει η βούληση του ιδιοκτήτη και όχι η συμβατικότητα του κτίσματος.

Τα εναπομείναντα αρχοντικά μετατρέπονται σε τράπεζες. Η αποκατάστασή τους συνοδεύεται με προσθήκη κατ' ύψος, με γυάλινα ή μπετονένια καπέλα. Το θετικό σε αυτές τις περιπτώσεις είναι ότι διασώζεται μεγάλο μέρος του εσωτερικού χώρου.

Τράπεζες διατηρητέες μετατρέπονται σε βιβλιοθήκες αυξάνοντας τον αρχικό όγκο του κτίσματος με αποτέλεσμα τη δημιουργία ενός θλιβερού ογκώδους κτίσματος. Τα βιομηχανικά κτήρια έχουν μία καλύτερη τύχη. Η αλλαγή χρήσης είναι πιο συμβατική με τα κτήρια, μετατρέπονται κυρίως σε μουσεία, πολλές φορές της αρχικής τους δραστηριότητας ή πολιτιστικά κέντρα.

Το πλούσιο πολιτιστικό περιβάλλον που χαρακτηρίζει τις ελληνικές πόλεις αξιοποιείται ανάλογα με τους στόχους ανάπτυξης που θέτει η κεντρική εξουσία και την ποιότητα ζωής που θέλουν οι τοπικές κοινωνίες. Η τοπική αυτοδιοίκηση τις περισσότερες φορές κάνει τεράστιες προσπάθειες για την αξιοποίηση της πολιτιστικής της κληρονομιάς.

Ένα αρνητικό παράδειγμα αλλαγής χρήσης γης, είναι η άρση του διατάγματος προστασίας του «Μακρύ Γιαλού» στη Μυτιλήνη, που έγινε αμέσως μετά τη μεταπολίτευση ύστερα από πιέσεις των ιδιωτικών. Τα ωραιότατα αρχοντικά με τις βοτσαλωτές αυλές κατεδαφίστηκαν, τη θέση τους πήραν επαγγελματικοί χώροι, βενζινάδικα κλπ.

Η ύπαιθρος χώρα με τους παραδοσιακούς οικισμούς της τείνει να αλλάξει μορφή, τα διάφορα τουριστικά αναπτυξιακά προγράμματα δίνουν τη δυνατότητα οικοδόμησης των. Στα χωριά της Ηπείρου τα εντός οικισμού ερειπωμένα αγροτόσπιτα γίνονται μεγαλοπρεπείς ξενώνες για το Σαββατοκύριακο. Το χωριό γίνεται πόλη.

Το προτεινόμενο «Ειδικό Πλαίσιο Χωροταξικού Σχεδιασμού και Αειφόρου Ανάπτυξη για τον Τουρισμό» μετατρέπει σε μεγάλες τουριστικές και κτηματομεσιτικές επενδύσεις προς όφελος των μεγάλων επιχειρηματικών δράσεων, αγροτικές –παραθαλάσσιες– ιδιαίτερου κάλους περιοχές.

διπλά: Επανάχρηση νεοκλασικών κτισμάτων στην οδό Κολοκοτρώνη και Βουλής [από το βιβλίο του Δ. Φιλιππίδη, Μοντέρνα αρχιτεκτονική στην Ελλάδα, εκδόσεις Μέλισσα, Αθήνα 2001]

Ένταξη μουσείων σε μνημεία βιομηχανικής ή οχυρωματικής αρχιτεκτονικής

του **Γιάννη Κίζη**, αρχιτέκτονα, ανάπλ. καθηγητή ΕΜΠ

Εισαγωγή

Το ζήτημα της αποκατάστασης ενός μνημείου και της ένταξής του στη σύγχρονη αστική ζωή, αποτελεί ένα αρχιτεκτονικό θέμα που συχνά κεντρίζει τη δημιουργικότητα του αρχιτέκτονα. Προβλήματα συνήθως δημιουργούνται, λόγω δυσκολίας διάκρισης ανάμεσα στο παλιό και το νέο και δεδομένης της στάσιμης σκέψης για την τύχη των μνημείων, που επικρατεί στην Ελλάδα, τα περιθώρια καινοτομίας είναι περιορισμένα.

Στην Ελλάδα έχει διαμορφωθεί μία κουλτούρα αντιφάσεων και ακραίων αντιθέσεων γύρω από τα νεώτερα μνημεία, που κινείται ανάμεσα στην επιθυμία να βαλσαμωθούν ακόμη και τα ανενεργά κομμάτια ενός παρελθόντος-ιδεολογήματος και στην κυνική απάθεια για την τύχη εξαιρετικών μνημείων της νεώτερης μη αστικής κληρονομιάς, όπως των βιομηχανικών κτηρίων ή των στρατιωτικών έργων. Η παρέμβαση, όμως, σε ένα έργο του παρελθόντος, είναι πράξη ρεαλιστικού οραματισμού.

Ο μέσος άνθρωπος θα μπορούσε να ξεπεράσει στερεότυπα και ιδεοληψίες γύρω από τα μνημεία, αν με τον αρχιτεκτονικό σχεδιασμό της αποκατάστασης και της αναβίωσης έμενε η ουσία που ενδιαφέρει τη συνέχιση του πολιτισμικού παλίμψηστου και έφευγε το δέος. Το κτήριο-μνημείο μετέχει σε έναν ευρύτερο δημόσιο διάλογο· γι' αυτό η ώσμωσή του με το εξελισσόμενο περιβάλλον πρέπει να βοηθηθεί. Για να ξαναζήσει, για να κερδίσει μία παράταση ζωής, έχει ανάγκη σύγχρονων στοιχείων που θα το περάσουν στην επόμενη εποχή, αφού ξεκαθαριστεί, χωρίς ενόχες, τι συνιστά σημαντικό στοιχείο στο αρχιτεκτόνημα που έχει κληρωθεί να περάσει ως ζωντανός οργανισμός στον 21ο αιώνα.

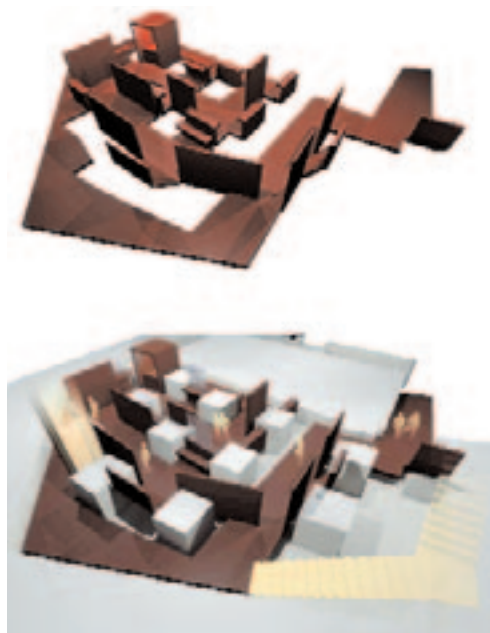
Από τους κύκλους ζωής των κοινωνιών μένουν ίχνη, από τα οποία οι πόλεις, καθώς πορεύονται στο αύριο, τείνουν να κρατούν μόνον τα χρηστικά. Η επιλογή είναι συνάρτηση όχι μόνο υλικών αλλά και άυλων παραμέτρων, όταν σε ένα παιχνίδι ιεραρχήσεων ένα συγκεκριμένο κτήριο μπορεί να λογίζεται ως μετρήσιμο πολιτισμικό αγαθό. Το κτήριο αυτό στην πόλη έχει δυναμική, έχει μία προέκταση μέλλοντος μέσα στην αστική ζωή, που θα το ξαναπάρει στα σπλάχνα της για λίγες ακόμη δεκαετίες έως ότου μία αυριανή κοινωνία να το επαναξιολογήσει.

Σε αστικά κέντρα που επιβιώνουν για πολλούς αιώνες το κατοικημένο σύνολο θεωρείται μικτό προϊόν πολιτισμού. Απόσπασμα μίας ιστορίας που δεν έχει τελειώσει ακόμα. Μεγάλα τμήματα του πληθυσμού ζουν και εργάζονται σε κτίσματα περασμένων αιώνων που έφθασαν στην εποχή μας μέσα από μία διαδικασία διαρκών επεμβάσεων και

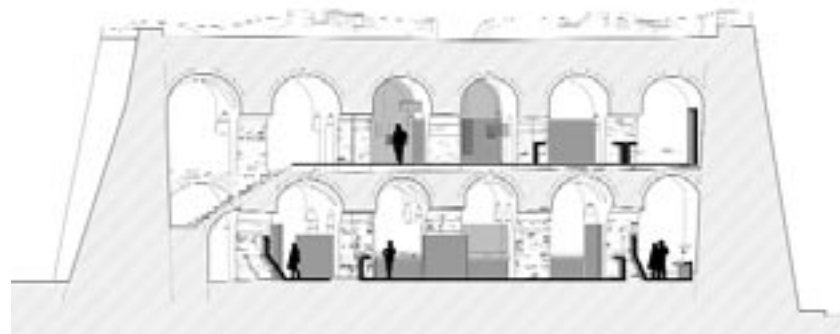
αναδιαρρυθμίσεων. Αυτό είναι κάτι που δεν έχουμε συνηθίσει στην Ελλάδα, όπου επικρατεί ακόμη η στάσιμη σκέψη για την τύχη των μνημείων. Και συνήθως, οι παρεμβάσεις εκτιμώνται μόνον ως πράξεις σωτηρίας και όχι ως πράξεις που εντάσσουν τα κτήρια στη φυσιολογική ροή των μεταβολών. Και δυσκολευόμαστε να δεχτούμε ότι η προστασία των μνημείων είναι μια άσκηση διαρκούς δημιουργίας. Μίας δημιουργίας βασισμένης κατά πρώτο λόγο στην αρχιτεκτονική σύνθεση, δηλαδή στην τέχνη που προσθέτει νέες ψηφίδες στο μωσαϊκό του πολιτισμού και κατά δεύτερο λόγο στην αναστήλωση ή τη συντήρηση, δηλαδή στην τεχνογνωσία των επεμβάσεων.

Ένα έργο πρέπει να αγαπηθεί από τον κόσμο, για να ενσωματωθεί στη λειτουργία της πόλης. Το νέο και το παλιό πρέπει να ζουν παράλληλα και διακριτά. Ο αρχιτέκτων, για να καταστήσει το έργο κοινωνικά οικειοποιησιμο, αντλεί δυνάμεις και δικαιώματα από τον ισόρροπο συνδυασμό συνθετικής επεξεργασίας και ιστορικής γνώσης. Πρωτίστως, όμως, η αγάπη του προς το έργο, αν αυτή γεννιέται από τη γνώση, του δίνει το δικαίωμα, αλλά και την υποχρέωση, αντί να προβαίνει σε ανακατασκευές που απομимούνται το παρελθόν, να κάνει εγχειρητικές τομές. Κι αν έχει την τύχη να δρα σε μία ώριμη και δεκτική κοινωνία, τότε να προβαίνει σε τολμηρές επιλογές.

Στα τέσσερα παραδείγματα ένταξης μουσείου σε μνημεία βιομηχανικής ή οχυρωματικής αρχιτεκτονικής που ακο-

λουθούν, θα διακρίνει κανείς την προσπάθεια εφαρμογής των παραπάνω σκέψεων. Στο Μουσείο της τεχνικής της Γιαννιώτικης Αργυροχοΐας στην ακρόπολη του Κάστρου των Ιωαννίνων (Ιτς Καλέ) εγγράφεται η αντιστικτική εισαγωγή του νέου ενιαίου συστήματος υπερυψωμένου δαπέδου, εκθετικών επιφανειών και εδράνων μέσα στην αδιατάρακτη ατμόσφαιρα του θολωτού, λαβυρινθώδους, αδρού και υποφωτισμένου εσωτερικού χώρου των προμαχώνων του 19ου αιώνα. Η νεόδμητη Αίθουσα Πολλαπλών Χρήσεων του Υπαίθριου Μουσείου Υδροκίνησης συμπληρώνει τα ερείπια των τοίχων δύο βυρσοδεψείων, καθιστώντας τα επισκέψιμα μνημεία της προβιομηχανικής κληρονομιάς και τα επεκτείνει σε χώρους σύγχρονων λειτουργικών αναγκών του μουσείου με διαφοροποιημένη αρχιτεκτονική γραφή, που σέβεται την κλίμακα και το ύψος του ιδιότυπου τοπίου των υδροκίνητων παλιών εγκαταστάσεων στην παρυφή της ιστορικής Δημητσάνας. Στο Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα στον Βόλο πινελιές σημερινής «βιομηχανικής» αρχιτεκτονικής συμπληρώνουν το προπολεμικό εργοστάσιο με τις απαραίτητες νέες μονάδες για τη λειτουργία του ως μουσείου και εμπλουτίζουν τον ιδιαίτερο περιβάλλοντα χώρο του, ώστε να συλλειτουργήσει με περιφερειακές εγκαταστάσεις εμπορίου και αναψυχής, σε ένα πείραμα ζωοδότησης του παροπλισμένου χώρου από σύγχρονες δράσεις. Στο Δασικό Μουσείο Μαινάλου, τέλος, δοκιμάζεται η αισθητική της ξυλόπηκτης προσθή-

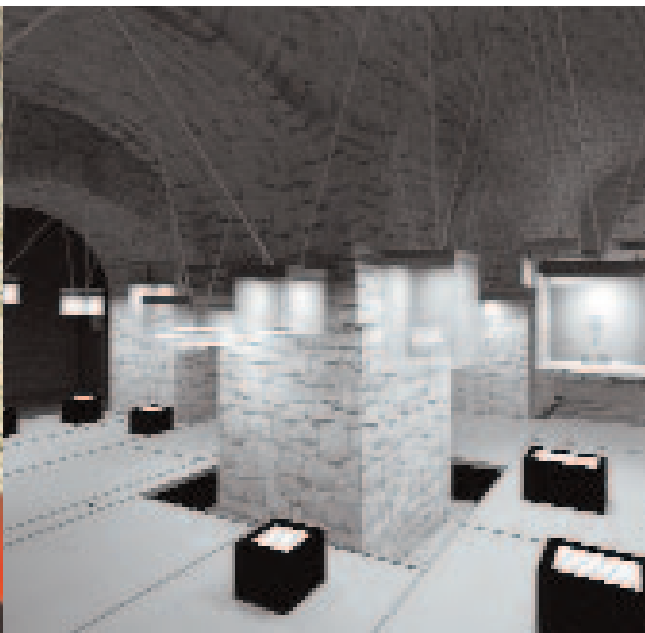

κης, που θα σηματοδοτήσει, ως είσοδος επισκεπτών, τη νέα τροχιά του μεσοπολεμικού προστηρίου ως μουσείου υλοτομίας, μέσα σε ένα μοναδικό τοπίο ελατοδάσους.

Μουσείο Αργυροχοΐας στο Ιτς Καλέ των Ιωαννίνων

Το Μουσείο Αργυροχοΐας φιλοξενείται στον δυτικό προμαχώνα της νοτιοανατολικής ακρόπολης του Κάστρου των Ιωαννίνων. Καταλαμβάνει τα δυο επίπεδα του προμαχώνα και το κτίσμα των παλιών μαγειρειών, όλων έργων της περιόδου του Αλή Πασά. Στο ισόγειο αναπτύσσεται το μέρος της έκθεσης που αναφέρεται στην τεχνολογία και στην ιστορία της αργυροχοΐας στην Ήπειρο. Στην άνω στάθμη του προμαχώνα εκτίθεται συλλογή αργυρών αντικειμένων με τελική αναφορά στη σύγχρονη αργυροχοΐα των Ιωαννίνων. Στην ίδια στάθμη διαμορφώνεται χώρος για τα εκπαιδευτικά προγράμματα και μικρός χώρος προσωπικού. Τα μαγειρεία διαμορφώνονται σε χώρο πολλαπλών χρήσεων και πωλητήριο.

Η οργάνωση ενός εκθεσιακού χώρου για ευρύ κοινό εντός του προμαχώνα έχει βέβαια αρκετές δυσκολίες. Οι χώροι ενός οχυρωματικού έργου δεν ικανοποιούν τις απαιτήσεις ενός μουσείου, οι απότομες πέτρινες κλίμακες δεν ανταποκρίνονται σε άνετες προσβάσεις, οι ογκώδεις πεσσοί διασπούν τον χώρο και δυσκολεύουν την πορεία των ομάδων. Εντούτοις, αυτή η έντονη παρουσία των ιστορικών στοιχείων του χώρου προσδίδουν ιδιαίτερο χαρακτήρα, που παρότι δεν σχετίζεται με το εκθεσιακό αντικείμενο, γοητεύει τον επισκέπτη. Γι' αυτό η ένταξη του Μουσείου μέσα στον προμαχώνα γίνεται με σαφή πρόθεση διατήρησης της φυσιογνωμίας του. Η έκθεση υποστηρίζεται από αυτόνομη κατασκευή που ελίσσεται στον υποβλητικό δαιδαλώδη χώρο, χωρίς να τον αγγίζει και χωρίς να τον αλλοιώνει. Η επιφάνεια ενός και μόνο υλικού αναδιπλώνεται και διαμορφώνει ταυτόχρονα το νέο δάπεδο, τις εκθετικές επιφάνειες, τις προθήκες, τα αναλόγια ή ακόμη και μικρές επιμέρους οροφές. Με αυτόν τον τρόπο το νέο περιβάλλον της έκθεσης σαφώς αποστασιοποιείται από το μνημείο. Η κατασκευή, απολύτως αναστρέψιμη, ακουμπά

την επιδερμίδα του μνημείου σημειακά, μόνο με το δάπεδο, που παραλαμβάνει και κρύβει τις ηλεκτρομηχανολογικές εγκαταστάσεις. Το Μνημείο έτσι, συντηρημένο με επιμέλεια και χωρίς νέα τραύματα, περνά στην επόμενη εποχή της ζωής του ως σύγχρονο μουσείο, ελκυστικό και φιλικό προς τον σημερινό επισκέπτη.

Αίθουσα Πολλαπλών Χρήσεων στο Μουσείο Υδροκίνησης Δημητσάνας

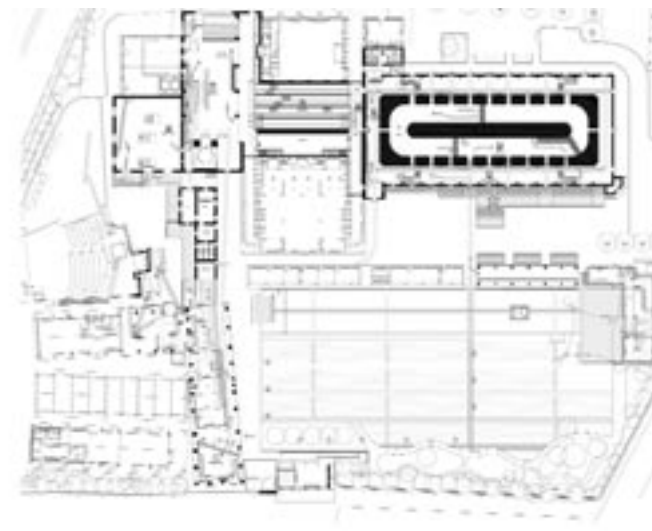
Το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης βρίσκεται ανατολικά της Δημητσάνας, σε μια περιοχή με άφθονα τρεχούμενα νερά και πυκνή βλάστηση. Η μουσειακή αξιοποίηση του χώρου στηρίχθηκε στη μακροχρόνια εθνολογική έρευνα, στην πιστή αποκατάσταση των κτηρίων και των προβιομηχανικών μηχανισμών και στη σύγχρονη απόδοση του μουσειολογικού προγράμματος. Οι αναστηλωτικές επεμβάσεις εκθέτουν όλες τις φάσεις των κτηρίων και των εξοπλισμών, ώστε ο σημερινός επισκέπτης να κατανοήσει τη διαρκή εξέλιξη των υδροκίνητων εγκαταστάσεων. Οι νέες κατασκευές διαφοροποιήθηκαν διακριτικά από τις παλιές, αποφεύγοντας να «ωραιοποιήσουν» τον ορεινό υπαίθριο χώρο, που έφερε έκδηλα τα χαρακτηριστικά του μόχθου των ανθρώπων σ' έναν άγονο ορεινό τόπο.

Ο χώρος Πολλαπλών Χρήσεων του Μουσείου αναπτύχθηκε πάνω από τα λείψανα παλαιού βυρσοδεψείου, τα οποία, προστατευμένα πλέον, αναδεικνύονται στην κάτω στάθμη του νέου κτηρίου. Ένας στεγασμένος χώρος, διπλού ύψους, ανοικτός από τη δυτική πλευρά, λειτουργεί ως ημιυπαίθρια είσοδος. Απέναντι βρίσκεται η κεντρική ξύλινη κλίμακα που οδηγεί στο φουαγιέ, ενώ στα δεξιά μια φαρδιά σκάλα οδηγεί στην κάτω στάθμη, όπου κανείς μπορεί να επισκεφθεί τα στερεωμένα λείψανα του παλιού βυρσοδεψείου, με το σύνολο του μόνιμου εξοπλισμού της προβιομηχανικής εποχής.

Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας στον Βόλο

Το πλινθοκεραμοποιείο Τσαλαπάτα στον Βόλο κτίστηκε το 1925, λειτούργησε για πενήντα χρόνια, και ως σημαντικό δείγμα βιομηχανικού συγκροτήματος στο είδος του, κρίθηκε διατηρητέο.

Το Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Τσαλαπάτα είναι ένα

«μουσείο του εαυτού του». Κύριος άξονας της μουσειολογικής και μουσειογραφικής προσέγγισης είναι η κατανόηση της αλυσίδας παραγωγής και η ανάδειξη του μηχανολογικού εξοπλισμού. Η αντίθεση των σχετικά σκοτεινών βιομηχανικών χώρων με τις αυτόφωτες επιφάνειες και τα φωτισμένα κρύσταλλα που φέρουν τις φωτογραφίες, τα σχέδια και τα επεξηγηματικά σχόλια, ήταν το μουσειογραφικό εύρημα του συναδέλφου Β. Κολώνα. Παράλληλα, εκτεταμένα έργα συντηρήσεων και αποκαταστάσεων ξανάδωσαν την αυθεντική εικόνα σε περιοχές που είχαν αλλοιωθεί από διάφορες κατά καιρούς επεμβάσεις. Ο αρχιτεκτονικός σχεδιασμός διαφοροποίησε τα νέα κτίσματα από τα παλιά, υπογραμμίζοντας τη νέα χρήση του μουσείου. Οι νέες κατασκευές εντάσσονται αρμόδια στο παλιό εργοστασιακό περιβάλλον, διότι χαρακτηρίζονται επίσης από βιομηχανική αισθητική.

Δασικό Μουσείο Μαινάλου

Το Δασικό Μουσείο του Μαινάλου, στο Χρυσοβίτσι της Αρκαδίας, θα στεγαστεί σε λιθόδημητο πριστήριο του 1939. Το κτήριο βρίσκεται σε καλή σχετικά κατάσταση. Προτείνονται οι απαραίτητες μόνο εργασίες, ώστε να μπορεί να

φιλοξενήσει στο πολύ ορεινό περιβάλλον τη νέα χρήση με ασφάλεια και ήπιες συνθήκες θερμοκρασίας, χωρίς να αλλοιωθεί η εργοστασιακή αισθητική, με την εμφανή κεραμοσκεπή, τους χοντροσοβατισμένους τοίχους, τα δάπεδα από μαδέρια ή τσιμέντο. Το παλιό κτήριο θα στεγάσει το βασικό εκθεσιακό υλικό, απαρτίζοντας «μουσείο του εαυτού του».

Μια νέα πτέρυγα προστέθηκε για να στεγάσει τα εκδοτήρια και το πωλητήριο του μουσείου, εισαγωγικό τμήμα της έκθεσης και πρόσβαση στους βοηθητικούς χώρους του υπογείου. Το νέο αυτό αρχιτεκτονικό στοιχείο έχει σκοπό να σημάνει την είσοδο στο μουσείο και να οδηγήσει τον επισκέπτη στη διαδρομή της έκθεσης, μέσω μιας κατασκευής από ξύλινα στοιχεία συγκολλητής ξυλείας που καλύπτεται με τιτανίου ψευδάργυρο. Συναντάται και εδώ η χρήση σύγχρονων μέσων και τρόπων, που συνομιλούν με το παλιό εργοστάσιο, αλλά και υποσημειώνουν, μέσω της ξύλινης κατασκευής και μορφής, το θεματικό περιεχόμενο του μουσείου.

Η αλλαγή χρήσης του θερινού Ανακτόρου Τατοΐου σε ιστορικό μουσείο

του **Νικολάου Στ. Χαρκιολάκη**, αρχιτέκτονα, διευθυντή Αναστήλωσης Νεώτερων και Σύγχρονων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού

1. Το πρώην Βασιλικό Κτήμα Τατοΐου Ιστορική επισκόπηση

Το πρώην Βασιλικό Κτήμα Τατοΐου¹ βρίσκεται στην περιοχή της αρχαίας Δεκέλειας. Πριν την εντατική αναδόσωση για τη διαμόρφωση του Κτήματος, η περιοχή, σύμφωνα με λιθογραφία του Lemerrier, που χρονολογείται στα 1810, ήταν μια ζώνη λοφώδους γης που απλώνονταν κλιμακωτά, ενίοτε με περιορισμένα ανάμεσα στους λόφους πλατιά διάσελα σαν μικρά οροπέδια με κατεύθυνση ελαφρώς νοτιοανατολική, και κατέληγε στις όχθες του Κηφισού. Τα δύο παλαιότερα τοπογραφικά που εκπονήθηκαν από τον ανθυπολοχαγό του Μηχανικού Αγ. Σιάλλη και οι επόμενες χαρτογραφίες των Κάουπερτ-Μύντερ (1875) και Ιωάννη Πέππα-Πάτση (1896) αποτυπώνουν τη σταδιακή διεύρυνση του Κτήματος ως προς το πρόγραμμα αναδόσωσης, τις εγκαταστάσεις και την αγροτική εκμετάλλευση των εδαφών.

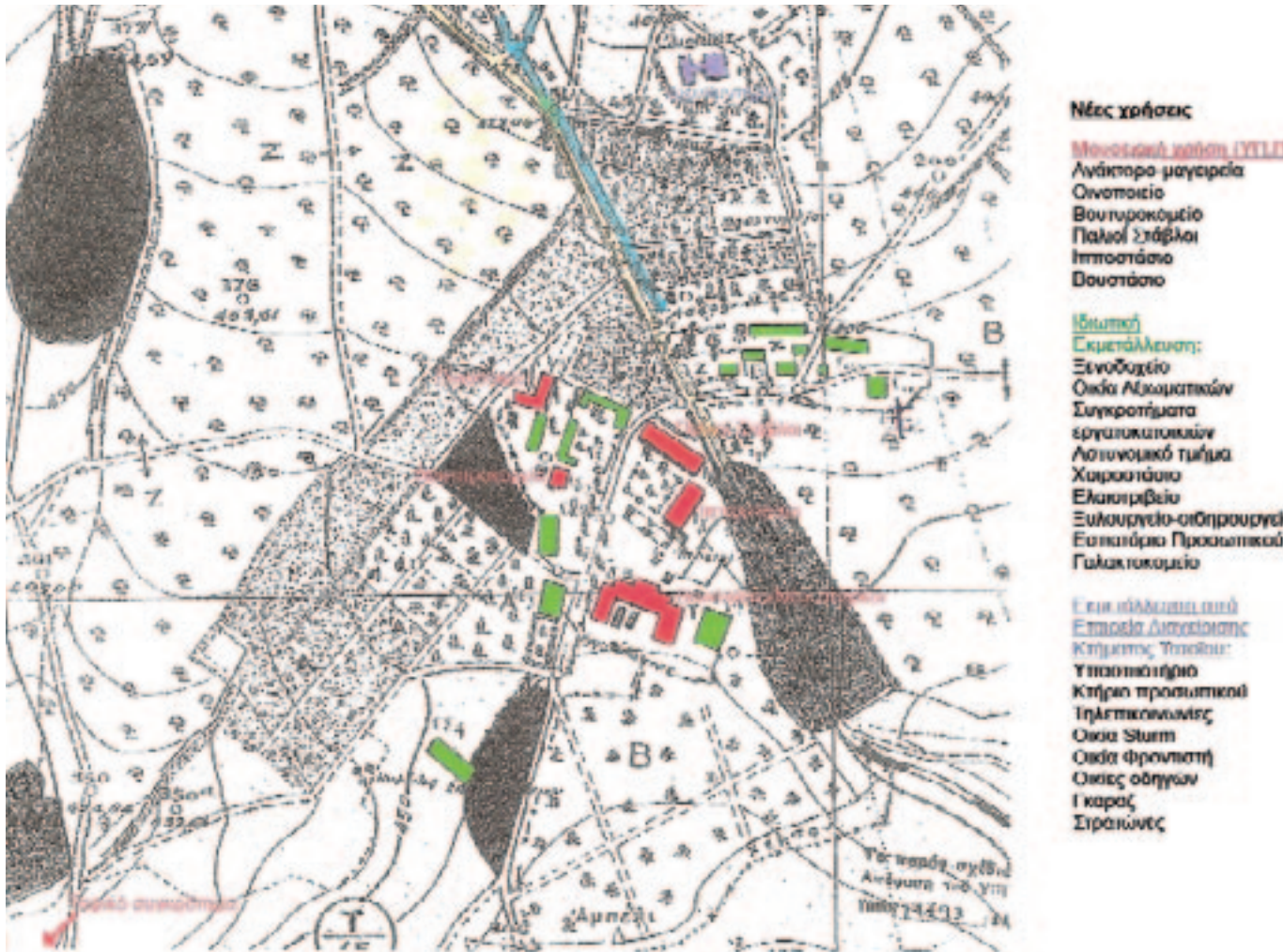
Τη διαμόρφωση της δασικής περιοχής² ανέλαβε αρχικά ο Λουδοβίκος Μύντερ (1873) με σκοπό τη δημιουργία ενός ρομαντικού τοπίου εμπνευσμένο από τα ευρωπαϊκά πρότυπα αρχιτεκτονικής τοπίου της εποχής (αγγλικού τύπου)³ σωστά δομημένου μέσα στη φύση. Σταδιακά, η περιοχή μεταμορφώθηκε σ' ένα ρομαντικό τοπίο με αγροτικά εκμε-

ταλλεύσιμα εδάφη.⁴ Έτσι, το πρώην Βασιλικό Κτήμα Τατοΐου⁵ εξελίχθηκε σε μια πρότυπη για την εποχή της αγροτοβιομηχανική μονάδα παραγωγής με προϊόντα με ονομασία προέλευσης, όπως το κρασί «Πύργος Δεκέλειας-Chateau Decelie» και το «Βούτυρο Τατό».

2. Το θερινό Ανάκτορο Τατοΐου

Η ανάθεση από τον Γεώργιο Α΄ του σχεδιασμού της πρώτης έπαυλης στον Γερμανό αρχιτέκτονα Ε. Τσίλλερ προσέδωσε από την αρχή στο Κτήμα τα χαρακτηριστικά ενός κεντροευρωπαϊκού ρομαντικού Κτήματος. Αξίζει να γίνει μια μικρή αναφορά στην πρώτη –μη σωζόμενη– οικία της βασιλικής οικογένειας στην οποία αναγνωρίζεται η πρώτη και εξαιρετικά επιτυχημένη απόπειρα διαμόρφωσης ενός αρχιτεκτονικού στυλ αποκλειστικά για εξοχικές κατοικίες, το επονομαζόμενο ελληνοελβετικό, το οποίο και θα επικρατήσει στην αρχιτεκτονική των κτηρίων του Κτήματος. Η θέση της κατεστραμμένης έπαυλης Τσίλλερ εντοπίζεται δίπλα στο θερινό ανάκτορο που σχεδιάστηκε από τον αρχιτέκτονα Σάββα Μπούκη (1884). Από τα σωζόμενα σχέδια, στο Κέντρο Αρχιτεκτονικής Τεκμηρίωσης του Μουσείου Μπενάκη (Αρχείο Σάββα Μπούκη), διακρίνεται η προσπάθειά του να προσδώσει στο κτήριο τον χαρα-

κήτρα ενός κεντροευρωπαϊκού κτίσματος τύπου ch  let, με   μφαση στα   γλινα διακοσμητικά στοιχεία και τις οξυκόρφες στέγες,   ποτοκα μιας παράδοσης του ρομαντικού ιστορισμού.⁶ Πρότυπο του   ταν μια   πο τις βασιλικές επαύλεις που βρίσκονταν στο   νάκτορο Π  τερχοφ,   ργο του αρχιτέκτονα Adam Menelaus για λογαριασμό του τσ  ρου Νικολ  ου Α΄ και της οικογένειάς του. Η   παυλη   χει τη μορφή   νός δι  ροφου σπιτιού με ασ  μμετρη πρόσοψη. Τα ανοίγματα   ναι γοτθικά με στρογγυλεμένες τις   πολήξεις τους, στο σχήμα μάλλον του «κακόσνικ», του ρωσικού δηλαδή παραδοσιακού καλύμματος της κεφαλής. Μ  νο στη β  ρεια πρόσοψη ο Μπούκης διαφοροποιήθηκε   πο το πρότυπό του, καθώς   ταν δευτερευούσης σημασίας. Στο Τατόι το βασιλικ     νάκτορο περιλαμβάνει τρεις κύριες εισόδους. Ο αρχιτέκτονας σύμφωνα προς τις υποδείξεις του βασιλιά Γεωργίου – πέτυχε μια σαφή κατανομή των   γκων,   στε η   παυλη να μην αποκαλύπτει σχεδ  ν ποτέ   λο το μήκος της και συνακόλουθα να μη φαντάζει ογκ  δης. Το συνθετικό αυτό   ποτέλεσμα εξασφαλίστηκε –παρά τη μεταξύ τους   ντονη ρυθμολογική διαφορά των   ψεων– με την ισ  τιμη   νάπτυξη των δύο μακρών προσ  ψεων και την αξιοποίηση των κλίσεων του εδάφους (οι   ποιές εν   ρει   ταν τεχντές). Ωστόσο, σημαντικές μορφολογικές αλλαγές⁷ το μεσοδιάστημα 1937/39 και 1947/8   λλοίωσαν την αρχιτεκτονική ποιότητα του ανακτόρου. Σε μεταγενέστερη της αρχικής φ  σης του ανακτόρου ανή-

κει το παρακείμενο κτήριο των Μαγειρείων που χτίστηκε το 1937-1938 σε θέση προγενέστερου κτίσματος με την ίδια χρήση. Πρόκειται για μια εντυπωσιακή σε   γκο για το   δος της ισ  γεια κατασκευή   πο λιθοδομή, με εσωτερική λειτουργική διάρθρωση της κάτοψης σε   ρους παρασκευής εδεσμάτων, ψυγείων και αποθήκευσης τροφίμων. Η διαμόρφωση του περιβάλλοντα   ρου της   παυλης,⁸ σύμφωνα με τις τρέχουσες τάσεις της αγγλικής σχολής αρχιτεκτονικής τοπίου, ξεκίνησε γ  ρω στα 1875 και ολοκληρώθηκε στα   γκαινία των νέων ανακτόρων στις 18 Μαΐου του 1889. Ο γεωμετρικά σχεδιασμένος αν  νας στη νότια   ψη με το   γαλμα του «Κοζ  κου του Τατο  ου», η μνημειακή   ισδος με τη διπλή μαρμάρινη σκάλα, τις λευκές ζαρντιν  ρες και την τεχνητή σπηλιά, ο σαλίγκαρος στην ανατολική   λέα, οι σκολιοί και οι ελικοειδείς δρομ  σκοι του   λους, η κυκλική συστάδα κυπαρισσι  ν δίπλα στο γήπεδο του τένις αποτελούν μερικά   πο τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά του ιστορικού αυτού κήπου. Η Δι  θυνση Αναστήλωσης Νεωτέρων και Συγχρόνων Μνημείων (ΔΑΝΣΜ) του ΥΠΠΟ, ως κεντρική επιτελική και ταυτόχρονα παραγωγική τεχνική επιστημονική Υπηρεσία μελετών και   ργων αναστήλωσης, στερέωσης, αποκατάστασης και   νάδειξης των μ  ζονος σημασίας διατηρητέων Νεωτέρων Μνημείων και Συν  λων της   ρας,   ν  λαβε το 2005 την πρωτοβουλία εκπόνησης μελετών σχετικά με την Αρχιτεκτονική Κληρονομιά του Κ  τματος Τα-το  ου και τον σχεδιασμό   νός επιχειρησιακού προγράμματος για την

προστασία και αξιοποίησής της. Πρωταρχικός σκοπός του επιχειρησιακού σχεδίου   ταν να διατηρηθεί η πολιτισμική   νότητα του Κ  τματος ως θεριν     νάκτορο, ως κ  μα-φ  ρμα και ως πάρκο αναψυχής, λαμβάνοντας   π΄   ψιν τη   ρωθέτηση των ανωτέρω διατηρητέων μνημείων.⁹ Η   νότητα του Ανακτόρου,   πως συνοπτικά σκιαγραφήθηκε παραπάνω, διαφοροποι   τον «  υλικ  »   πο τον αγροτικό   ρο του Κ  τματος, λαμβάνοντας κεντροβαρικό ρ  λο σ΄   να σχέδιο δράσης διαχείρισης της Πολιτιστικής Κληρονομιάς του Κ  τματος

3. Η αλλαγή χρήσης του Ανακτόρου σε Ιστορικό Μουσείο Τατο  ου¹⁰

Ιδιαίτερη   μφαση δ  θηκε στην αλλαγή χρήσης του ανακτόρου σε Ιστορικό Μουσείο Τατο  ου εξ  ιτίας της κεντροβαρικής σημασίας του στη δομή και τον χαρακτήρα του Κ  τματος,   πως συνοπτικά παρουσιάστηκε παραπάνω. Ο προτειν  μενος πολιτιστικός π  ρος θα μπορούσε να   χει ως σ  χο την   νάδειξη της πολιτισμικής συνέχειας των δραστηριοτήτων στην περιοχή   πο την αρχαιότητα   χρι τα νε  τερα χρόνια, δίνοντας παράλληλα το σ  γμα για πιθανές χρήσεις   λλων νε  τερων μνημείων, η αξιοποίηση των   ποι  ν θα συμβ  λλει στην αειφ  ρο   νάπτυξη της περιοχής. Για τον σκοπ   αυτό, π  ρα   πο τις αναγκαίες επεμβ  σεις για τη στατική στερέωση και αρχιτεκτονική αποκατάσταση του Ανακτόρου, ως διατηρητέου νε  τερου μνημείου, και λαμβανομένου   π΄   ψιν του γεγον  τος   τι η σημερινή του μακρόχρονη εγκατάλειψη θα οδηγήσει στην πλήρη καταστροφή τ  σο του ίδιου   σο και των κινητών αντικειμένων που φυλάσσονται σε αυτό, τίθεται το θέμα της εξ  υρσης

μιας συμβατής νέας χρήσης, που θα το καθιστά αφ  νεος μεν   νοι  το στο κοινό αφ  τέρω δε στοιχειωδ  ς προσοδοφόρο για τη συνεχή συντήρησή του. Ο μεγ  λος αριθμός των δωματίων-αιθουσ  ν που διαθέτει, σε τέσσερεις στάθμες, συνολικής επιφ  νειας 3.000 τ.μ., επιτρέπει τη λειτουργία σε   ν   Ιστορικού Μουσείου στους δύο   νδιάμεσους κύριους ορόφους, με   ρωθέτηση των αναγκαίων Η/Μ εγκαταστάσεων, αποθηκών κλπ. βοηθητικών   ρων στο   πόγειο και των απαραίτητων   ρων διοίκησης, βιβλιοθήκης κλπ. στη σοφή. Στο Μουσείο θα μπορούσαν να στεγαστούν συλλογές Νεωτέρων Μνημείων της Πολιτιστικής Κληρονομιάς, οι   ποιές   τε προ  ρχονται   πο το Κ  μα   τε σχετίζονται με αυτό. Προτειν  μενες θεματικές   νότητες θα μπορούσαν να   ναι:

- Η Αρχαιολογική Κληρονομιά του Τατο  ου – αρχαία Δεκ  λεια. Η   νότητα θα μπορούσε να παρουσι  ζει σε σχέδια, σε μακέτες και με επιλεγμένη χρήση αρχαίων ευρημάτων την αρχαιολογική θέση «Παλαΐκαστρο», τον μη σωζ  μενο Π  ργο Ανεμόμυλου ο   ποιός μετατράπηκε   πο τον Γε  ργιο Α΄ σε αρχαιολογικό μουσείο και στέγαζε τμήματα της αρχαιολογικής του συλλογής.
- Η Φυσική Κληρονομιά του Κ  τματος. Η   νότητα θα μπορούσε να αναδεικν  ι μ  σα   πο   ρτες,   ργα ζωγραφικής ή λιθογραφίας, κ  ιμενα περιηγητών κ   την εξ  λιξη του φυσικού περιβάλλοντος στην περιοχή μ  σα   πο την ανθρωπινή επέμβαση σ΄ αυτό (δάσος, καλλιεργ  μενα εδάφη, κήποι, τεχνητές λίμνες) και τις φυσικές καταστροφές. Έμφαση θα μπορούσε να δοθεί στην αρχιτεκτονική τοπίου του ιστορικού κήπου του Ανακτόρου.

– Η Αγροτοβιομηχανική Κληρονομιά του Κτήματος. Η ενότητα αυτή θα επικεντρώνεται στα νεώτερα μνημεία των προβιομηχανικών εγκαταστάσεων (οινοποιείο, βουτυροκομείο, στάβλοι κ.ά.), παρουσιάζοντας την αμπελοκαλλιέργεια (οινοποιείο, εμφιαλωτήριο, ξυλουργείο, σιδηρουργείο), την κτηνοτροφία (βουτυροκομείο, εργοστάσιο γάλακτος, εστιατόριο προσωπικού, βουστάσιο, χοιροστάσιο), την εκτροφή αλόγων (ιπποστάσιο, παλαιός στάβλος) και την καλλιέργεια της ελιάς (ελαιοτριβείο, βοηθητικά κτίσματα). Η σημασία της Νεώτερης αυτής Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς του Κτήματος τεκμαίρεται επίσης από το γεγονός ότι εργάστηκαν σημαντικοί επώνυμοι αρχιτέκτονες της εποχής, όπως ο Ε. Τσίλλερ, ο Σ. Μπούκης, ο Α. Μεταξάς, ο Μ. Λαζαρίδης και αργότερα ο Κ. Σακελλάριος.

– Βασιλικά κτίσματα (Ανάκτορο, εκκλησίες, βασιλικοί τάφοι κ.ά.). Η ενότητα αυτή θα μπορούσε να φιλοξενήσει συλλογές έργων τέχνης ή αντικειμένων προερχόμενων ή σχετιζόμενων με τα κτίσματα αυτά.

Σημειώσεις

1. Θ. Δοξάδης, «Τατόι-Φυσικός πυρήνας και γέφυρα σε κλίμακα Αττικής», *Δελτίο Τύπου Ελληνικής Εταιρείας για την προστασία του περιβάλλοντος και της Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, 8/3/2005.
2. Φραγκιουδάκης Ελ., *Τατόι: Απόρρητη έκθεση*, Αθήνα 1983, Διεύθυνση Προστασίας Δασών.
3. Καντατζής Α.Ν.-Τσαλικίδης Δ.Ι., *Αρχιτεκτονική Τοπίου και Περιβάλλον*, Θεσσαλονίκη 1981, σ. 110-114.
4. Αναλυτικά όπου ΔΑΝΣΜ, Γραφείο Ιστορικής Έρευνας Τεκμηρίωσης Εκδόσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, *Συνοπτική Επισκόπηση της Νεώτερης Φυσικής, Αρχιτεκτονικής και Βιομηχανικής Κληρονομιάς του Κτήματος Τατοίου*, Αθήνα 2005.

5. Δυστυχώς παρόλα τα μέτρα ασφαλείας που είχαν παρθεί, το δάσος του Τατοίου δεν γλίτωσε από τις πυρκαγιές. Με σημαντικότερη αυτή της 30ής Ιουνίου του 1916 προς το μέρος του Κατσιμίδιου και με κατεύθυνση προς το κέντρο του Κτήματος. Ο Βασίλειος Δρούβας (1925) υπήρξε ο άνθρωπος που προσπάθησε και κατάφερε να αποκαταστήσει το Κτήμα ύστερα από την καταστροφική αυτή πυρκαγιά.

6. Εξετάζοντας συνολικά τα κοσμικά κτήρια του Τατοίου είναι εμφανής η προσπάθεια να διαμορφωθεί ένα Κτήμα βασισμένο στη ρομαντική παράδοση. Ο κεντροευρωπαϊκός χαρακτήρας του αναγνωρίζεται τόσο στην αρχιτεκτονική τοπίου όσο και στην εισαγωγή συγκεκριμένων μορφολογικών χαρακτηριστικών, όπως οι οξυκόρυφες στέγες, τα κεραμίδια εισαγωγής, τα ξύλινα διακοσμητικά στοιχεία στους εξώστες. Ιδιαίτερα αισθητή γίνεται η τάση αυτή στη διαμόρφωση των οικιών με τη ξύλινη διακοσμητική φρίζα αντί γείσου που περιτρέπει τη στέγη, τον ξύλινο ημιυπαίθριο εξώστη-σαινσί με ξυλόγλυπτη διακόσμηση και τα κομψά belvedere με οξυκόρυφη στέγη στο ύψος της σοφίτας.

7. Αναλυτικά Κ. Σταματόπουλος, *Χρονικό Τατοίου*, Αθήνα 2004, σ. 102-104.

8. Αξιοσημείωτη είναι η ομοιότητα στην αρχιτεκτονική σχεδίου του κήπου με τον αντίστοιχο του ανακτορικού συγκροτήματος του Πέτερχοφ απ' όπου ο αρχιτέκτονας Σάββας Μπούκης αντέγραψε το σχέδιο της βασιλικής έπαυλης.

9. ΔΑΝΣΜ, Γραφείο Ιστορικής Έρευνας Τεκμηρίωσης Εκδόσεων και Εκπαιδευτικών Προγραμμάτων, *Πρόταση για τον Σχεδιασμό Εκπαιδευτικού Προγράμματος Αξιοποίησης του Κτήματος Τατοίου*, Αθήνα 2005, σ.36-39.

10. Ευχαριστώ και από τη θέση αυτή τον αρχαιολόγο-ιστορικό τέχνης της ΔΑΝΣΜ Μάνο Μικελάκη για τη συνεργασία του στην πρόταση αυτή.

Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας

της **Σόνιας Χαραλαμπίδου-Διβάνη**, αρχιτέκτονας, καθηγήτριας ΕΜΠ

Το Κοινοτικό Ελαιοτριβείο του Δήμου Αγ. Παρασκευής, Λέσβου

Στόχος της μελέτης ήταν η δημιουργία ενός πρότυπου μουσείου Βιομηχανικής Ελαιουργίας, στο συγκρότημα του Κοινοτικού Ελαιοτριβείου του Δήμου της Αγίας Παρασκευής, στη Λέσβο, οργανωτικά, λειτουργικά και μουσειολογικά ώστε να αναδεικνύεται η χρήση του ατμού, πρωτοπόρος πηγή ενέργειας στα τέλη του 19ου και στις αρχές του 20ού αιώνα, στην παραγωγική διαδικασία όπως αυτή αποτυπώνεται στην οργάνωση του χώρου, στην αρχιτεκτονική των κτηρίων και στη διάταξη και λειτουργία του μηχανολογικού εξοπλισμού.

Παράλληλα, σημαντική επιδίωξη ήταν να τονιστεί ο ρόλος της ανθρώπινης εργασίας εντός της παραγωγικής διαδικασίας, αλλά και η πρωτοπόρα εθελοντική και μη εργασία που ανέπτυξαν οι κάτοικοι για τη δημιουργία του χώρου.

Σύντομο ιστορικό

Το Κοινοτικό Ελαιοτριβείο του Δήμου Αγ. Παρασκευής,

Λέσβου, αποτελεί δείγμα της βιομηχανικής αρχιτεκτονικής που παρουσίασε η Λέσβος, ακολουθώντας το ευρύτερο φαινόμενο επιτάχυνσης των ρυθμών ανάπτυξης της οικονομίας της Ευρωπαϊκής περιφέρειας, μετά από το β' μισό του 19ου αιώνα. Το συγκρότημα, που θεμελιώθηκε το 1910 και αποτελείται από ατμοκίνητο ελαιοτριβείο και αλευρόμυλο, λειτούργησε από το 1911 έως το 1967. Ιδρύθηκε ως κοινοτική επιχείρηση και είναι παραδειγματικό, τόσο για τη χρήση των πλέον σύγχρονων τεχνολογικών μέσων της εποχής για τη βελτίωση της παραγωγής, όσο και για τις κοινωνικές παραμέτρους και διαδικασίες της δημιουργίας και κατασκευής του. Είναι κηρυγμένο διατηρητέο βιομηχανικό μνημείο από το 1999.

Το 1986 ξεκίνησαν οι εργασίες αποκατάστασης και επαναλειτουργίας του συγκροτήματος, ως πολιτιστικό κέντρο πολλαπλών χρήσεων, στο πλαίσιο της πρωτόγνωρης για τα ελληνικά χρόνια παρέμβασης της Νομαρχιακής αρχής για την ανάδειξη της βιομηχανικής κληρονομιάς.

Το 2001 το Υπουργείο Αιγαίου προχώρησε στη βασική

καταγραφή του ιστορικού βιομηχανικού εξοπλισμού των εργοστασίων της Λέσβου, ο οποίος δεν είχε αποτελέσει αντικείμενο ιδιαίτερης μελέτης στην αρχική προσπάθεια διάσωσης των βιομηχανικών μνημείων του νησιού. Η καταγραφή αυτή περιλαμβάνει περισσότερα από 700 μηχανήματα και εργαλεία, κυρίως ελαιотριβείων και πυρηνελαιουργείων, καθώς και αλευρομύλων, σαπωνοποιείων και βυρσοδεψείων, από μονάδες ανενεργές αλλά και από ορισμένες που λειτουργούν έως σήμερα. Αποτελεί σημαντική φάση για τη μελέτη και τη διάσωση της βιομηχανικής πολιτιστικής κληρονομιάς του τόπου.

Την ίδια χρονία το Υπουργείο Αιγαίου ανέθεσε ερευνητικό έργο για την ιστορική τεκμηρίωση, τη μουσειολογική ανάδειξη και αξιοποίηση των βιομηχανικών κτηρίων - Πολυκέντρων των Δήμων Αγ. Παρασκευής, Μανταμάδου και Πλωμαρίου, το οποίο εκπονήθηκε από επιστημονική ομάδα στο Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών.

Η χρήση του Κοινοτικού Ελαιотριβείου Αγ. Παρασκευής παραχωρήθηκε το 2003 στο Πολιτιστικό Ίδρυμα Ομίλου Πειραιώς (ΠΙΟΠ), το οποίο ανέλαβε την υλοποίηση του έργου για τη δημιουργία «Μουσείου Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου», με χρηματοδότηση από το Γ΄ ΚΠΣ, και την ίδια χρονιά ανέθεσε τη μελέτη αποκατάστασης των κτηρίων για τη δημιουργία του Μουσείου καθώς και τη σχετική Μουσειολογική-Μουσειογραφική Μελέτη. Το Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου εγκαινιάστηκε τον Σεπτέμβριο του 2006.

Αρχές σχεδιασμού

Η δομή της οργάνωσης του χώρου στο συγκρότημα της Αγίας Παρασκευής, όπως και η μορφή των κτηρίων, αποτυπώνουν τη λειτουργία του ελαιотριβείου και αποτελούν έκθεμα. Η χωροκατανομή και διάρθρωση των λειτουργιών που προτείνεται, καθοδηγήθηκε από τα χαρακτηριστικά των χώρων και στοχεύει στη δημιουργία συνθηκών ώστε η πορεία των επισκεπτών να εμπλουτίζεται με την αντίληψη του χώρου.

Με την αναδιαμόρφωση των χώρων του συγκροτήματος

επιδιώκεται η ανάδειξη της παραγωγικής διαδικασίας επεξεργασίας του ελαιοκάρπου για την παραγωγή λαδιού και του αλευρόμυλου, που αποτυπώνεται στην οργάνωση του χώρου, στην αρχιτεκτονική των κτηρίων και στη διάταξη του μηχανολογικού εξοπλισμού.

Παράλληλα, επιδιώκεται η ανάδειξη του μηχανολογικού εξοπλισμού ως φάση της εξέλιξης της βιομηχανικής ιστορίας του τόπου.

Ο μηχανολογικός εξοπλισμός επαναστοποθετήθηκε στην κατά το δυνατόν, ακριβή αρχική του θέση, συντηρήθηκε, αποκαταστάθηκαν οι φθορές και συμπληρώθηκαν για τη μουσειολογική του ανάδειξη.

Οι επεμβάσεις συμπλήρωσης εξαρτημάτων γίνονται αφαιρετικά, είτε με ξύλινα, είτε με στοιχεία υάλινα ή πλεξιγκλάς, ώστε, αφενός να εμφανίζεται η ολοκληρωμένη εικόνα του μηχανήματος, ενώ παραμένει διακριτή η επέμβαση και αφετέρου, να καταδεικνύεται η λειτουργία τους με προσομοιώσεις. Για την κατανόηση των τεχνικών χαρακτηριστικών και της λειτουργίας των μηχανημάτων χρησιμοποιούνται τεχνικές όπως, η προσομοίωση της λειτουργίας με τη χρήση κρυφών ηλεκτροκινητήρων, διάφανων υλικών και ημιδιαφανών υγρών και η κάλυψη τμημάτων του διαπύλου με διαφανές υλικό, ώστε να είναι εμφανή υπόσκαφα τμήματα των εγκαταστάσεων.

Η υπάρχουσα κατάσταση διατηρεί τα ίχνη φάσεων αναβάθμισης του ελαιουργείου με κύριο στοιχείο την εγκατάσταση φυγοκεντρικού διαχωριστή τύπου «Laval» και βοηθητικού συστήματος μετάδοσης κίνησης. Τα στοιχεία αυτά διατηρούνται και αποκαθίστανται, ώστε να εμφανίζεται και η εξελικτική διαδικασία στην παραγωγή.

Επιδιώχθηκε, επίσης, να αναπτυχθούν ψηφιακές εφαρμογές και όλα τα σύγχρονα μουσειοδιδακτικά μέσα, που θα καθιστούν δυνατή τη διεξαγωγή ποικιλίας δραστηριοτήτων και εκδηλώσεων, όπως οπτικοακουστικά προγράμματα, προβολές, ειδικές εκδόσεις, ημερίδες, συνέδρια.

Η υλοποίηση του Μουσείου είχε ως προϋπόθεση την πλήρη αποκατάσταση των κύριων βιομηχανικών χώρων και των βοηθητικών χώρων (από τα οποία πολλά ήταν σε πολύ κακή κατάσταση) στην αρχική τους μορφή, με την αναστροφή των αλλοιώσεων που επέφερε στα κτήρια η προηγούμενη ανάπλασή τους, όσο και με την επανεγκατάσταση και μουσειακή επαναλειτουργία του σχετικού ιστορικού βιομηχανικού εξοπλισμού. Στόχος ήταν οι επεμβάσεις να γίνουν –στις περισσότερες περιπτώσεις– κατά έναν τρόπο που να καθιστά ορατή, μέσω της διαφοροποίησης των υλικών, τη σύγχρονη επέμβαση αποκατάστασης/αναστήλωσης.

Προϋπάρχουσα κατάσταση

Η διάταξη των κτηρίων του συγκροτήματος, όπως διαμορφώθηκε κατά την αρχική λειτουργία του ως Κοινοτικού Ελαιотριβείου την περίοδο 1911-1967, είναι απόλυτα ορθολογική και απλή. Στο κέντρο του σχεδόν τετράγωνου οικοπέδου, βρίσκεται το κτήριο παραγωγής (ελαιотριβείο και αλευρόμυλος). Το κεντρικό αυτό κτήριο στέγαζε το σύνολο της διαδικασίας παραγωγής ελαιολάδου. Δίπλα στο

κτήριο παραγωγής, στη βόρεια πλευρά του συγκροτήματος, έχουν διαταχθεί έξι κτήρια αποθηκών ελαιοκάρπου (μπατές) απ' όπου οι αποθηκευμένες ελιές μεταφέρονταν στο ελαιотριβείο. Στην περίμετρο του οικοπέδου έχουν διαταχθεί οι αποθήκες λαδιού, σιτηρών και αλεύρου και οι υπόλοιπες μπατές, όλες με πρόσβαση μόνο από το εσωτερικό του οικοπέδου. Κοντά στην κεντρική είσοδο, τοποθετημένο έτσι ώστε να την επιθεωρεί, βρίσκεται το κτήριο της διοίκησης. Μεταξύ των κτηρίων του συγκροτήματος, περιμετρικής και εσωστρεφούς οργάνωσης, δημιουργείται υπαίθριος χώρος απολύτως ελεγχόμενος που προορίζεται για κίνηση, προσωρινή απόθεση και υπαίθρια εργασία.

Το κεντρικό κτήριο και το κτήριο διοίκησης ακολουθούν αυστηρούς γεωμετρικούς κανόνες και έχουν ιδιαίτερα επιμελημένη κατασκευή (αντισεισμική λιθοδομή, μέρμυρα για πυροπροστασία κ.λπ.) ενώ τα υπόλοιπα κτήρια είναι απλούστερης παραδοσιακής κατασκευής.

Οι στέγες όλων των κτηρίων ήταν ξύλινες με επικάλυψη από κεραμίδια. Εξάφρση αποτέλεσε το κεντρικό κτήριο, του οποίου η στέγη κατασκευάστηκε από μεταλλικό σκελετό με επικάλυψη από φύλλα αυλακωτής λαμαρίνας, για λόγους πυροπροστασίας.

Νέες χρήσεις και λειτουργίες

Το συγκρότημα της Αγίας Παρασκευής είναι ένα σύνθετο συγκρότημα, στο οποίο το κεντρικό κτήριο συγκεντρώνει την κύρια λειτουργία του Μουσείου, την ανάδειξη της παραγωγικής διαδικασίας, ενώ η επανάχρηση των χώρων των αποθηκών του, επιτρέπει την ανάπτυξη και χωροθέτηση των εκθεσιακών χώρων και των χώρων υποστήριξης της μουσειακής λειτουργίας, χώρου πληροφόρησης, αίθουσας πολλαπλών χρήσεων, κυλικείου, πωλητηρίου, αποθηκών, καθώς και των χώρων εξυπηρέτησης του κοινού και διοίκησης του Μουσείου.

Οι επεμβάσεις για την ανάδειξη της μουσειακής λειτουργίας του συγκροτήματος, αφορούσαν:

- στην ανακατανομή λειτουργιών στους χώρους,
- στην ολοκλήρωση της αναστήλωσης του συγκροτήματος με την αποκατάσταση των κτηρίων των μπατών και αποθηκών που βρίσκονταν σε ερειπίωδη κατάσταση,
- στη μερική αποκατάσταση της διαρρύθμισης ή της μορφής των κτηρίων στην αρχική τους κατάσταση σύμφωνα με τις μουσειολογικές απαιτήσεις,
- στην αναδιαρρύθμιση των χώρων με βάση τις λειτουργικές απαιτήσεις, καθώς και τις μουσειολογικές προτάσεις και τις σύγχρονες μουσειολογικές απαιτήσεις και προδιαγραφές, και
- στη διαμόρφωση των υπαίθριων χώρων και τη δημιουργία υπαίθριου θεάτρου.

Τα κτήρια του συγκροτήματος στη νέα του μουσειακή μορφή παρέλαβαν τις εξής λειτουργίες:

- Οι κύριες επεμβάσεις στο κεντρικό κτήριο παραγωγής αφορούν στην αποκατάσταση της εικόνας και της μουσειακής λειτουργίας της παραγωγικής διαδικασίας. Στο κεντρικό κτήριο έγινε η αποκατάσταση των *in situ*

μηχανών και η επανατοποθέτηση και αποκατάσταση του συνόλου των μηχανημάτων στις αρχικές λειτουργικές τους θέσεις. Ο αρχικά ημιυπαίθριος χώρος της βορινής πλευράς του κτηρίου διαμορφώθηκε έτσι ώστε η πορεία των επισκεπτών να ξεκινάει εκεί, σε εσωτερικό «lobby», από το οποίο αναδεικνύεται και, εξωτερικά, η καμινάδα. Η πορεία αυτή ακολουθεί και την «πορεία» του ελαιοκάρπου από τις μπατές στο κεντρικό κτήριο.

– Τα κτήρια αποθηκών ελαιοκαρπού (μπατές) αποκαταστάθηκαν στην αρχική τους μορφή και μετατράπηκαν σε εκθεσιακούς χώρους. Οι μικρές διαστάσεις των χώρων αυτών οδήγησαν στη δημιουργία εκθεσιακών χώρων-προθηκών, τις οποίες ο επισκέπτης παρατηρεί από τον εξωτερικό, αύλειο χώρο. Τμήμα των χώρων αυτών φιλοξενούν και χώρους μηχανολογικών εγκαταστάσεων και αποθήκες.

– Στεγασμένος υπαίθριος χώρος στη δυτική περίμετρο παράλαβε τα κιούπια αποθήκευσης λαδιού, τοποθετημένα με τον παραδοσιακό τρόπο.

– Δυτικές αποθήκες, επίσης στην περίμετρο του συγκροτήματος, μετατράπηκαν σε χώρους υγιεινής για το κοινό και σε χώρους αποθήκευσης για τον εξοπλισμό του μουσείου.

– Στη μεγάλη αποθήκη, που στέγαζε κατά τη φάση λειτουργίας του Πολύκεντρου λαογραφικά εκθέματα, δημιουργήθηκε μια αίθουσα περιοδικών εκθέσεων και εκδηλώσεων με δυναμικότητα 100 καθισμάτων για το κοινό. Η αίθουσα διαθέτει εξέδρα, υποδομή οπτικοακουστικών εκδηλώσεων και τους απαραίτητους βοηθητικούς χώρους (αποθήκευση καθισμάτων, εξοπλισμού κλπ.).

– Η μεγάλη δυτική αποθήκη, που με τις επεμβάσεις του 1986 είχε μετατραπεί σε χώρο έκθεσης παλαιών ιστορικών βιομηχανικών μηχανημάτων και εργαλείων, διαμορφώθηκε σε κυλικείο.

– Τμήμα του κτηρίου διοίκησης έχει παραλάβει τη λειτουργία της νέας διοίκησης, αρχεία και γραφείο ερευνητών. Το υπόλοιπο τμήμα του κτηρίου (δύο χώροι στα ανατολικά) παραμένει στη διάθεση του Δήμου Αγ. Παρασκευής.

– Ο υπαίθριος χώρος διαμορφώθηκε για την άνετη κίνηση των επισκεπτών. Το υπαίθριο αμφιθέατρο προσφέρεται για εκδηλώσεις χωρίς αλλοίωση της ιστορικής μορφής του χώρου. Ένα περίπτερο-πωλητήριο τοποθετήθηκε στην είσοδο.

Βασική αρχή της αποκατάστασης των κτηρίων ήταν, αφενός η αποκατάσταση τους στην αρχική μορφή όπου αυτό ήταν εφικτό, ανταποκρινόμενοι ωστόσο στις σύγχρονες μουσειολογικές απαιτήσεις και προδιαγραφές και στη σαφή διαφοροποίηση των νέων κατασκευών ώστε να είναι πλήρως διακριτές οι λειτουργικές και μουσειογραφικές επεμβάσεις. Έτσι:

– Οι μουσειογραφικές κατασκευές είναι αυτόνομες και

ελεύθερες από τις επιφάνειες που ανήκουν στο ιστορικό κέλυφος.

– Οι κατασκευές που φέρουν το εποπτικό υλικό είναι στοιχεία με σημαντική, διακριτή παρουσία γιατί αναφέρονται σε εκθέματα μηχανές, που είναι μεγάλης κλίμακας και επιβλητικές. Χρησιμοποιήθηκαν σύγχρονα υλικά ώστε να διαχωρίζονται από το ιστορικό αρχιτεκτονικό σύνολο, με γενική αρχή, που διέπει όλη τη μουσειογραφική επίπλωση, τη χρήση υλικών όπως κρύσταλλου, πλεξιγκλάς και ανοξείδωτων επιφανειών.

– Για την καλύτερη ανάδειξη του μηχανολογικού εξοπλισμού του εργοστασίου, τη λειτουργία των μηχανών και την κατανόηση της παραγωγικής διαδικασίας, κατεστραμμένα στοιχεία των μηχανών και τμήματα του χώρου αντικαταστάθηκαν με διαφανή υλικά και διαφανείς επιφάνειες ώστε να γίνουν εμφανή, όπως οι σωληνώσεις που συνδέουν κάτω από το δάπεδο τα πιεστήρια με τις αντλίες (το δάπεδο έγινε διαφανές με διακοπή του υλικού και παρεμβολή κρυστάλλου και οι σωληνώσεις φωτίστηκαν), ή τα βάθρα στα οποία στηρίζονται οι βάσεις των τεσσάρων πιεστηρίων που καλύφθηκαν, αντί με χώρα όπως κανονικά σκεπάζονταν, με κρυστάλλινες επιφάνειες, ώστε να είναι εμφανής η έδραση των μηχανών και η κίνηση των εμβόλων.

Επίσης, ενδεικτικά αναφέρονται ως χαρακτηριστικές επεμβάσεις:

– Η δημιουργία βιομηχανικού δαπέδου, με χρωματισμό μέσα στη μάζα ώστε να δίνει την εντύπωση πατημένου χώματος εμποτισμένου με λάδι.

– Η κατασκευή περιπτέρου εισόδου-πωλητηρίου, το οποίο έχει κατασκευαστεί σε άλλο αρχιτεκτονικό ύφος, με υλικά, μέταλλο-γαυλί, που δεν συναντώνται με το ίδιο λεξιλόγιο στο ιστορικό συγκρότημα, ώστε να αποφεύγεται η σύνδεση με το αρχικό κέλυφος.

– Η διαμόρφωση του υπαίθριου χώρου, που αρχικά ήταν μία αυλή που εξυπηρετούσε πολλές και διαφορετικές λειτουργίες, με κύρια λειτουργία την κίνηση μεταξύ των κτηρίων αλλά και υπαίθριες εργασίες, στάθμευση των αλόγων και των κάρων, φορτοεκφορτώσεις, τροφοδοσία και ανταλλαγές, έπρεπε για τις σημερινές ανάγκες του χώρου (εκδηλώσεις, συγκεντρώσεις, μικρός περίπατος και στάση – ό,τι θα μπορούσε να είναι ο υπαίθριος χώρος ενός μουσείου) να διαμορφωθεί κατάλληλα. Επιλέχθη η μορφή ενός ανοικτού θεάτρου που προκύπτει από την ανισόπεδη διαμόρφωση του ίδιου του δαπέδου, αποφεύγοντας οποιασδήποτε μορφής αστική επίπλωση (παγκάκια, στέγαστρα, φωτιστικά), ή δενδροφύτευση, ώστε ο χώρος να κρατήσει τον πολυ-λειτουργικό χαρακτήρα του που προέκυπτε από τη ρευστότητα της σχεδιαστικής του απλότητας. Την ίδια αντίληψη διατηρεί και ο φωτισμός του χώρου που είναι διακριτικός και χαμηλός.

– Η εκτεταμένη χρήση του σκυροδέματος, της πέτρας και του ξύλου. Το σκυρόδεμα χρησιμοποιήθηκε επεξεργασμένο με τη μέθοδο του θραπιναρίσματος ώστε η επιφάνεια του να είναι αδρή και να προσομοιάζει περισσότερο με την πέτρα (φυσικό υλικό).

– Διατηρήθηκαν κατά το δυνατόν, τα περισσότερα αυθεντικά αρχιτεκτονικά στοιχεία και τα μικρής κλίμακας στοιχεία, όπως μεντεσέδες και κλειδαριές.

– Το αρμολόγημα και το χρώμα σοβατισμένων επιφανειών έγινε με παραδοσιακά υλικά (χρωστικές σε σκόνες που ενσωματώνονται μέσα στη μάζα των κονιαμάτων).

Ειδική μέριμνα δόθηκε στην επίλυση των απαιτήσεων των Η-Μ εγκαταστάσεων και των δικτύων ώστε να είναι αφανή ή να ενσωματώνονται στον μουσειογραφικό σχεδιασμό. Ειδικότερα αναφέρονται παρακάτω κάποιες από τις επιλύσεις που επελέγησαν ώστε τα στοιχεία των Η-Μ εγκαταστάσεων να μην υπεισέρχονται στη διάταξη του ιστορικού μηχανολογικού εξοπλισμού και να μη δημιουργείται σύγχυση ως προς τα ιστορικά στοιχεία του εξοπλισμού του χώρου. Δόθηκε επίσης προσοχή στη δυνατότητα εύκολης ανανέωσης της υποδομής, ιδιαίτερα των δικτύων ασθενών ρευμάτων, με την επισκεψιμότητα των εγκαταστάσεων. Έτσι:

– Η οροφή της μεγάλης αίθουσας (κεντρικό κτήριο) μετατράπηκε σε ψυχόμενη οροφή.

– Το δάπεδο της ίδιας αίθουσας παρέλαβε ενδοδαπέδια θέρμανση.

– Τα δίκτυα των ασθενών και ισχυρών ρευμάτων πέρασαν σε όλους τους χώρους από ένα περιμετρικό κανάλι ενσωματωμένο στην αρχιτεκτονική του κτηρίου το οποίο είναι επισκέψιμο και σε στοιχεία των μουσειογραφικών κατασκευών, όπως το προστατευτικό κάγκελο.

– Οι μονάδες παραγωγής ψύξης και θέρμανσης είναι αφανείς και τοποθετήθηκαν σε επιλεγμένα τμήματα των βορινών μπατών/αποθηκών.

– Οι πομποί θέρμανσης και ψύξης (φαν κόιλς) που εξυπηρετούν της μεγάλες μπατές (μικρότεροι αυτόνομοι εκθεσιακοί χώροι) εντάχθηκαν στις μουσειογραφικές κατασκευές. Η καμινάδα δεν έχει ακόμα αποκατασταθεί. Στο άνοιγμά της στην οροφή έχει χτίσει ένας πελαργός τη φωλιά του. Όταν οι εργασίες ξεκινήσουν, κατά μια αποδημητική περίοδο, η φωλιά θα διατηρηθεί ώστε να επιστρέψει στη θέση της για την επόμενη χρονιά.

Η βιομηχανική κληρονομιά, επίλογος

Η βιομηχανική αρχαιολογία αναπτύσσεται ραγδαία τα τελευταία τριάντα χρόνια, στη διάρκεια των οποίων έχουν τεθεί και συζητηθεί οι ιδιαίτερες παράμετροι που αφορούν στη διάσωση της βιομηχανικής κληρονομιάς. Η σημαντική εμπειρία που έχει αποκτηθεί από τις εκτεταμένες και σημαντικές δράσεις στον τομέα της τεκμηρίωσης, αποκατάστασης, επανάχρησης και αξιοποίησης στοιχείων, κτηρίων και εγκαταστάσεων, θέτει σήμερα νέα ζητήματα και επαναπροσδιορίζει τους όρους διάσωσης, επανάχρησης και μουσειακής ανάδειξής τους.

Οι τάσεις που αναδεικνύονται από τις νεότερες εφαρμογές, ειδικότερα όσον αφορά διασωζόμενα κτηριακά σύνολα που αποτελούν ένα συγκρότημα βιομηχανικής παραγωγής, τείνουν προς την ανάδειξη της λειτουργίας τους ως τόπος και ως διαδικασία.

Η παραγωγική διαδικασία εγγράφεται στη διάταξη και τη μορφή των κτηρίων. Η οργάνωση, η διαρρύθμιση και η κατασκευή τους αποτυπώνει τις δράσεις, το τεχνολογικό πλαίσιο, τον πολιτισμικό περίγυρο. Η τεκμηρίωση της χρήσης και της λειτουργίας τους, καθώς και η συστηματική καταγραφή και τεκμηρίωση του μηχανολογικού εξοπλισμού τους, ιδιαίτερα αν διασώζεται in situ, αποτελεί προϋπόθεση για τη διατύπωση των αρχών και των κριτηρίων επανάχρησης και ένα σημαντικό εργαλείο για την προσπάθεια κατανόησης και αποκατάστασης της εικόνας μιας διαδικασίας παραγωγής.

Το πλαίσιο αυτό, που αναδεικνύει ένα βιομηχανικό συγκρότημα ως «μουσείου του εαυτού του», μεταθέτει τη μουσειακή αντίληψη από την παρουσίαση αντικειμένων συλλογών ως αυτόνομων στοιχείων στη συγκρότηση ενός συνόλου που τα στοιχεία που το απαρτίζουν σηματοδοτούνται από τη θέση και τη λειτουργία τους. Μουσειακό αντικείμενο αποτελεί, έτσι, ένα πλέγμα επάλληλων στοιχείων, δομών και αντικειμένων, από τον χώρο έως

τα μεμονωμένα εκθέματα, συμπεριλαμβανομένων και των στοιχείων τεκμηρίωσης.

Η αντίληψη του συνόλου των στοιχείων του χώρου και των αντικειμένων ως εκθεμάτων μπορεί να αποκαταστήσει τη συνέχεια μεταξύ της τελειωμένης παραγωγικής διαδικασίας και της νέας ανασυγκρότησής της ως μουσειακού αντικειμένου, με τους σύγχρονους όρους του μουσείου ως χώρου γνώσης, δρώμενων και ψυχαγωγίας, και να αναδείξει την πολιτισμική διάσταση της βιομηχανικής και τεχνικής παραγωγής. Η παραγωγική διαδικασία εξελίσσεται. Έστω και αν μια συγκεκριμένη παραγωγική μονάδα αποκρυσταλλώνεται σε μια συγκεκριμένη φάση της εξέλιξής της, η έννοια της ιστορικής στιγμής είναι ενσωματωμένη στην κατανόηση του τεχνικού εκθέματος. Η επανάχρηση ως εξελικτική διαδικασία τονίζεται με τη χρήση αντικειμένων της σύγχρονης τεχνολογίας για την παρουσίαση των διαστάσεων της έκθεσης που δεν αποτυπώνονται στα εκθεσιακά αντικείμενα, όπως ο ανθρώπινος παράγων, οι προφορικές μαρτυρίες, οι εργασίες, η τεκνονγνωσία ή οι εργασίες αποκατάστασης των μηχανημάτων, η μετατροπή ενός εργαλείου σε έκθεμα.

Η ένταξη ενός βιομηχανικού παραγωγικού συνόλου στο οικονομικό και κοινωνικό πλαίσιο στο οποίο λειτούργησε, είναι επίσης μια σημαντική διάσταση των σύγχρονων τάσεων στην προσέγγιση της ιστορίας της βιομηχανικής παραγωγής και στη μουσειακή παρουσίασή της. Η επισήμανση των αλληλεπιδράσεων μεταξύ διαφορετικών εκφάνσεων της ζωής σ’ έναν τόπο εμπλουτίζει την αντίληψη του προβαλλόμενου στόχου, αλλά και τείνει στην ενεργοποίηση και συμμετοχή των τοπικών δυνάμεων στην επιτυχία του εγχειρήματος.

Βιβλιογραφικά στοιχεία

Αναλυτικά στοιχεία για την ιστορική τεκμηρίωση βρίσκονται στα:

- Σηφουνάκης Ν., Κουτσουδή Β., Φραντζέσκος Σ., Χαλαυτής Σ., *Βιομηχανικά Κτήρια στη Λέσβο*, 19ος και Αρχές 20ού αιώνα. Ελαιοτριβεία – Σαπωνοποιεία. Νομαρχία Λέσβου, Μυτιλήνη 1986.

- Σηφουνάκης Ν., *Βιομηχανικά Κτήρια στη Λέσβο. Ελαιοτριβεία – Σαπωνοποιεία. 19ος και Αρχές 20ού Αιώνα*. ΤΕΔΚ Λέσβου, Καστανιώτης, Αθήνα 1994.

- Σιφναίου Ε., Χαραλαμπίδου-Διβάνη Σ., Χαραλαμπίδου Ε., Λασκαρίδης Κρ., Κατσάνικα Ε., Βασιλάτος Γ., Γλυτάς Α., Παπαγεωργίου Χ., Ερευνητικό Έργο για την «Ιστορική Τεκμηρίωση, τη Μουσειολογική Ανάδειξη και την Αξιοποίηση των Βιομηχανικών Κτηρίων-Πολυκέντρων των Δήμων Αγ. Παρασκευής, Πλωμαρίου και Μανταμάδου, Λέσβου». Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, Υπουργείο Αιγαίου, Αθήνα 2002.

Δ. Πικιώνης 40 χρόνια από τον θάνατό του Η τελευταία του μελέτη για την αξιοποίηση της «Φορτέτζας» του Ρεθύμνου

του **Χρίστου Τσιλαλή**, αρχιτέκτονα

Πέρασαν 40 χρόνια από τότε –28 Αυγούστου 1968– που έφυγε από κοντά μας ο «Άγιος της Αρχιτεκτονικής», ο «Ζωγράφος», ο «Στοχαστής», ο «Δάσκαλος»... Δημήτρης Πικιώνης. Μια εβδομάδα μετά τον θάνατό του στην εφημερίδα *Κρητική Επιθεώρησης* του Ρεθύμνου ο Π. Τσάκωνας με πρότιτλο: «Απώλεια για το Ρέθυμνο – Δ. Πικιώνης» γράφει, «Είχα την ευτυχία να τον γνωρίσω, όταν κατέβηκε για την επιτόπια εξέταση του χώρου της Φορτέτζας και του εν γένει περιβάλλοντος. ...Περιήλθαμε αρχικά την πόλη. Εθαύμαζα την παρατηρητικότητα του και τη διεισδυτικότητα του βλέμματος του. Όταν ανεβήκαμε στην Ακρόπολη κατελήφθη από μεγάλο ενθουσιασμό. Τη διαμόρφωση του εδάφους του υψιπέδου, εκχαρκτήρισεν ως θείον δώρον. Με την ποιητική του ιδιοσυγκρασία, συνέλαβε την αξία του τοπίου, ως καταλληλότετου χώρου για τη λατρεία του πνεύματος και οραματίστηκε τη δημιουργία πνευματικού κέντρου, στην οποία θα συνεργαζόταν η Αρχιτεκτονική, η Γλυπτική και η Τοιχογραφία».

Έτσι περίπου ξεκίνησε ο Πικιώνης με συνεργάτες του τους αρχιτέκτονες Πέτρο Πικιώνη (ο αείμνητος γιος του που έφυγε αναπάντεχα σε εκδήλωση για τον πατέρα του πάνω στο βήμα) και Θαν. Κουτσογιάννη μια από τις τελευταίες του μελέτες. Μια ευκαιρία μοναδική για εκείνον, έναν «πρωτομάστορα με τα τσιράκια του» να καταπιαστεί μ’ ένα κάστρο για να εκφράσει μέσα απ’ αυτό την «ακατάλυτη εσωτερική δύναμη της κρητικής ψυχής». Μια ευκαιρία

πάνω: Δημήτρης Πικιώνης (αυτοπροσωπογραφία)

μοναδική σ’ εκείνον που σ’ άλλη περίπτωση έφτασε «προμελετημένα αυτοσχεδιάζοντας» μέχρι τα Προπύλαια, να μπει μέσα να τραγουδήσει «της κρητικής παλικορσύνης τους προαιώνιους άθλους». Μα εδώ δεν θα ‘χα άδικο αν αντί για τις αποσπασματικές παρουσιάσεις του κειμένου που άφησε ο Πικιώνης δουλεύοντας τη «Φορτέτζα» υπέκυπτα στον πειρασμό να το παρουσιάσω αυτούσιο. Το κείμενο τούτο το πρωτοπαρουσίασα σε άρθρο μου στα *Φρουριακά Χρονικά* 1/1973 και βέβαια υπάρχει στα *ΚΕΙΜΕΝΑ* Δ. Πικιώνη που κυκλοφόρησαν με πρόλογο Ζήσιμου Λορεντζάτου και επιμέλεια Αγνής Πικιώνη και Μιχάλη Παρούση από το ΜΙΕΤ το 1985. Έτσι θ’ αποφύγω απ’ την αρχή και τις τυχόν παρερμηνείες κι ακόμα δεν θα ‘ταν άσκοπο να θύμιζα κι εκείνο, το προσωπικό του ύφος.

Α’ Εισαγωγή. Ο υπερβατικός σκοπός των έργων. Πρώτες εντυπώσεις. Η ωρίμανσις του Νοήματος. Η επίσκεψίς μας, στην πολιτεία της Ρεθύμνης τον περασμένο χρόνο εγέμισε την ψυχή εμού και των συνεργατών μου με άφστη λύπη... Ω, πόσες σελίδες από το χρονικό της περίπυστης αυτής πολιτείας δεν είχαν αφανίσει ο χρόνος. Τα έργα των δυναστών της ύψωναν την παμή μορφή τους ως ένδειξη ρώμης. Έργα κατακτητών που είχαν απολαύσει τους καρπούς της αδιάπτωτης παράδοσης ελευθέρου βίου... Τα έργα των μας προσέβλεπαν ακόμη και τώρα με την αδυσώπητη υπερηφάνεια των ισχυρών.

Αλλ’ όχι. Εκείνος ο άλλος, ο «Ελεύθερος πολιορκημένος», όπου αιώνες αιώνων με ακατάβλητη ψυχή εμαχόταν δια την ελευθερία του αυτός ήταν ο ένδοξος της Ιστορίας ο πρωταγωνιστής. Και να μένουν αμνημόνευτοι ακόμα της Κρητικής παλικορσύνης οι πολυαίωνοι άθλοι της... Και λέγοντας τούτο δεν εννοώ τις συμβατικές εκείνες μνημειώσεις που, μακριά από του να εκφράζουν του άθλου και της θυσίας τη μεγαλοσύνη από έλλειψη ενόρασης και τεχνική αγνωσία όχι μονάχα είναι ανίκανες να υψωθούν εις του θέματος το υπερβατικό ύψος, αλλά το καταρρίπτουν εις τα κατώτερα επίπεδα της συμβατικότητας... Το τίποτε είναι προτιμώτερο από το ψεύδος και την αμάθεια, τη μετριοτήτα παρόμοιων έργων.

Ευθύς εξ αρχής, από ώρα σε ώρα, μέρα με τη μέρα ωρίμαζε μέσα εις τις ψυχές μας μυστικά το νόημα: Ναι, είπαμε μέσα μας, εδώ πρόκειται για της αθάνατης αντρείουσνης της Κρήτης την υπερβατική μνημείωση. Εις της υψηλής αυτής Ιδέας πρέπει όλο το έργο να δουλέψει ως την έσχατη λεπτομέρεια...

Αλλ’ η οικονομία του λόγου με στενεύει να στρέψω το λόγο αλλού, εις τα διαλαμβανόμενα από τη σύμβαση μας έργα της Φορτέτζας... για να ξαναγυρίσω πάλι στον Ήρωα που ανάφερα

νοήσεως τούτου διδάσκει το χρέος του πολίτη προς τη γενέτειρα και την ιερή μνήμη της Κρήτης. Αν τώρα επαληθεύσαμε την αρχή που ο λογισμός μας έθεσε, της υπερβατικής δηλαδή θεώρησης των προκειμένων έργων, τούτο τ' αφήνομε εις άλλους να το κρίνουν.

Μ' αυτό το κείμενο-εισαγωγή ο Πικιώνης έχει χαράξει με τον προσωπικό του τρόπο τον δρόμο που θ' ακολουθήσει για το «στήσιμο» του έργου. Αλήθεια, πόσο μεγάλη σημασία έδινε σ' ένα τέτοιο ξεκίνημα ο Πικιώνης και πόσο εξωπραγματική είναι για ένα τεχνικό σήμερα μια τέτοια αντιμετώπιση. Με μια κουλτούρα και πίστη συναφασμένη μ' αυτά ο Πικιώνης, βαθύς στοχαστής, προσπαθούσε μέσα απ' ένα έργο να εκφράσει της Κρήτης ολόκληρης το «σύμβολο». Είναι κι αυτό μια από τις βασικές αρχές του Πικιώνη, η τρίτη κατά σειρά, όπως μας λέει ο Λορετζάτος, που αναφέρει σαν αρχές του Πικιώνη: Πρώτη ο Σολωμός, δεύτερη ο Σικελιανός, τρίτος ο Πλάτωνας και τέταρτη η Ορθοδοξία. «Έτσι με την τρίτη αυτή αρχή της πλατωνικής «τροπής» («επί το πολύ πέλαγος του καλού...») και του «εν πάντα», ο Πικιώνης κατορθώνει να γεφυρώνει κάθε φορά το καθένα έργο του με τον τόπο ή με το κάθε μέρος σε ένα αδιάσπαστο σύνολο, –«σύνολο οργανικό»– με τρόπο που τα αρχιτεκτονήματα του, θα μπορούσε να πει κανένας, πως βγαίνουνε τελικά από τον περίγυρο «γεννηθέντα ου ποιηθέντα». Να γιατί προσπαθούσε να μπει όσο πιο πολύ μπορούσε στο «ακατάλυτο βάθος της κρητικής ψυχής». Μετά την εισαγωγή που έγραψε για να βάλει τις θεμελιακές αρχές του έργου σταμάτησε, κι άρχισε ν' απομονώνεται στον δικό του κόσμο. Μάζευε στιδήποτε μπορούσε να του προσφέρει «κάτι» από κείμενα, τραγούδια, ποιήματα, φωτογραφίες, σχέδια, σκίτσα που είχε σχέση με την Κρήτη, ενώ παράλληλα με την επίβλεψή του οι συνεργάτες προχωρούσαν σε σχέδια, αφού είχαν μαζί καταλήξει στα έργα: Αυτά χωρίζονται σε τρεις κατηγορίες: Α'. Προτεινόμενα έργα άμεσου κατασκευής, Β'. Συναφή έργα. Γ'. Μελλοντικά έργα. Σε δύο χρόνια υπολογίζονται η κατασκευή των έργων ενώ το κόστος ανερχόταν στο ποσό 27.435.000 δρχ. Την όλη εκμετάλλευση ο μελετητής προτείνει να την αναθέσουν στον Δήμο Ρεθύμνου.

Αναστηλώνονται με τη συνεργασία και της Αρχαιολογικής Υπηρεσίας, διάφορα κατεστραμμένα μέρη του περιγύρου και ορισμένα κτίσματα. Έτσι το μικρό τούρκικο λουτρό, ο στρατώνας και το μικρό βοηθητικό κτήριο (Γενικό σχέδιο αρ. 20, 24, 25) αφού αναστηλωθούν θα παραμείνουν. Ενώ τα κτίσματα με τον αριθμό 3, 7, 9, 18, 19, 22, 26, 30 μετά την αναστήλωσή τους και με κατάλληλες μετατροπές θα χρησιμοποιηθούν για διάφορες λειτουργίες: Το κτίσμα 3 που βρίσκεται αμέσως μετά την κυρία (κεντρική) είσοδο του φρουρίου θα χρησιμοποιηθεί σαν διοίκηση, πληροφορίες, τουρισμός ενώ το κτήριο 7 θα γίνει φυλάκιο. Στη μικρή εκκλησία (Αγ. Θεόδωροι) θα προστεθεί χαγιάτι και θα τοιχογραφηθεί. Σε μουσείο Πολεμικής Αρετής των Κρητών μετατρέπεται το κτήριο 18, ενώ το τούρκικο τζαμί θα χρησιμοποιηθεί σαν μουσείο λαϊκής παραδόσεως της Κρήτης. Ακόμη σε αίθουσα διαλέξεων και τέχνης διασκευάζεται ένα άλλο κτήριο στρατώνων, και μια μικρή αποθήκη θα χρησιμοποιηθεί για καφενείο. Τέλος το κτήριο 30 αφού διαμορφωθεί κατάλληλα θα χρησιμοποιηθεί σαν ξενώνας. Η όλη «πλατωσιά» της Φορτέτζας συμπληρώνεται με αυτά που κατασκευάζονται εξαρχής. Ένα εστιατόριο 80 ατόμων (αρ. 12) θα κατασκευασθεί για την εξυπηρέτηση των επισκεπτών. Αναψυκτήριο κοντά στα κτίσματα της κεντρικής εισόδου θα γίνει το κτήριο 4. Υπαίθριο θέατρο (αρ. 17) προβλέπεται στην πιο κατάλληλη τοπογραφικά θέση, που θα χρησιμεύσει για συναυλίες, θεατρικές παραστάσεις και άλλες εκδηλώσεις. Έτσι θα συμβάλει τόσο στην ανύψωση του επιπέδου των κατοίκων (ντόπιων, γειτονικών περιοχών και τουριστών) με διάφορες παραστάσεις όπως π.χ. Μεσαιωνικού δράματος (Ερωτόκριτος, Θυσία Αβραάμ, Ερωφίλη) συναυλίες λυράρηδων, λαϊκών χορών και τραγουδιών. Η όλη σύνθεση συμπληρώνεται με τη διαμόρφωση του περιβάλλοντος χώρου (μέσα και έξω απ' τον περίβολο). Ζώνες πρασίνου, κρήνες, αναπαυτήρια, καθίσματα, πάγκοι πεζούλια, σκαλιά, πλακοστρώσεις, πεζόδρομοι, προσβάσεις, χώροι στάθμευσης κ.ά. είναι τα στοιχεία που θα χρησιμοποιηθούν. Τέλος η τοποθέτηση ενός «Ηρώου», που θα γίνει με συνεργασία διαφόρων καλλιτεχνών και του αρχιτέκτονα και μιας «στοάς» αφιερωμένης στον Ερωτόκριτο και την Αρετούσα ολοκληρώνεται το πρώτο στάδιο. Βέβαια μπορεί στην όλη σύνταξη της μελέτης και ιδιαίτερα

στο στάδιο της ρουτίνας να μη συνέβαλε πολύ ο ίδιος –ας μη ξεχνάμε πως είναι η τελευταία μελέτη του Πικιώνη, και ήταν πια 79 ετών– μα συνέβαλε αποφασιστικά στην όλη «σύνθεση». Δημιούργησε τις προϋποθέσεις, για το σωστό «δέσιμο» του έργου στον τόπο. Παράλληλα πάντα με την επίβλεψή του, άφησε τους συνεργάτες του να «αυτοσχεδιάσουν» με πρότυπα προηγούμενα έργα του «δασκάλου» και γνωστές του κατασκευές. Να γιατί και πιο πάνω υποστηρίζω ότι ο Πικιώνης μετά το γενικό «στήσιμο» του έργου απομονώθηκε στον κόσμο του κι άφησε τα υπόλοιπα σ' άλλους. Άλλωστε όσοι τον γνώρισαν, είναι αδύνατο να πιστέψουν, ότι μπορούσε να ασχοληθεί ο Πικιώνης με όλα τα τυπικά επακόλουθα – συγγραφές, προκηρύξεις, οικονομοτεχνικά τεύχη κ.ά. Η «τάξη», η συστηματοποίηση κλπ. είναι αρχές που δεν έχουν καμία σχέση με τον Πικιώνη. Για λόγους λοιπόν ιδιοσυγκρασίας, μα και από μια έμφυτη αποστροφή γι' αυτά που εμείς θεωρούμε «σύστημα» και «τάξη», ελεύθερος από τις διάφορες «δουλείες» κλείνεται στον κόσμο του. Γράφει την εισαγωγή της έκθεσης, διαβά-ζει για την Κρήτη, και γενικά ψάχνει για «ιδεογράμματα» και συμβολισμούς. Κι ανάμεσα στα χαρτιά του και στα διάφορα «ιστορικά και τοπικά που αναμόχλευε τον καιρό εκείνο με αληθινή μονομανία μέρα και νύχτα μέσα στον λογισμό του», γράφει ο Λορεντζάτος, που από κοντά έζησε αυτή του την αναζήτηση, «είχε ιδιαίτερα ξεχωρίσει τρεις δημοτικούς στίχους, όπου μια απλή γυναίκα της Κρήτης –ο άντρας της είχε σκοτώσει τον αδελφό της– συντη-χάινει τις άλλες γυναίκες, που κλαίνει τριγύρω ή μιλάνε πονεμένες, με την ακόλουθη αποστροφή: Μη φέροντε τσ' αθβολίες στον λογισμό το μαύρο και μην τα συλλογίζεστε μην τα μεταδηγάστε. Μα μέναν ήταν κι ο φονιάς εμέ κι ο σκοτωμένος. «Με τέτοιο ακαταμάχητο επίχειρημα η απλή γυναίκα της Κρήτης» –συνεχίζει ο Λορεντζάτος–, «κορυφαία του πόνου, έμπαινε στη μέση από τις άλλες, κάνοντας

με τρεις στίχους να μοιάζει σχεδόν τιποτένια, ή σβήνοντας με μια μονοκονδυλιά, κάθε άλλη περιφερειακή αξίωση για πένθη ή για θρήνο. Η απόλυτη αυστηρότητα της τραγωδίας». Και πιο κάτω: «Ο Πικιώνης σπουδάζε συνεπαρμένος τη φράση και την έκφραση του τραγουδιού, προσέκο-ντας πάλι και πάλι το απέριπτο μίλημα της γυναίκας, σαν να ήθελε να ξεκλειδώσει, με την αδιάκοπη σπουδή αυτή, τα σφιγμένα σαγόνια της κρητικής γλώσσας για να κατέβει στην άβυσσο της ψυχής, εκεί όπου παίζεται το αιώνιο δράμα και να στήσει εκεί το υπερβατικό μνημείο ολόκληρης της Κρήτης». Να, αυτός είναι ο τρόπος που δούλεψε ο Πικιώνης για την αξιοποίηση της «Φορτέτζας» στο Ρέθυμνο της Κρήτης και αυτό που είδαμε είναι το αποτέλεσμα της όλης μελέτης. Προσπάθησε πάνω απ' όλα να φανεί αντάξιος της μεγαλοσύνης του λαού, τον οποίο επιχείρησε να πλησιάσει από κάθε πλευρά – πριν ακόμη μετακινήσει και μια πέτρα. Κι ακόμα βρισκόταν στην αρχή την «εισαγωγή». Γιατί είναι σ' όλους γνωστό πως, στην κατασκευή και μόνο δια «αυτεπι-στασίας» θα δημιουργούσε ο Πικιώνης. Όλα τα προηγούμενα ήταν νύξεις, ιδέες, σκίτσα, ένα «γενικό πλάνο» πάνω στο οποίο θα αυτοσχεδίαζε μετά, προσπαθώντας να πλησιάσει πιο πολύ στη «σάρκωση της ιδέας που είχε συλλάβει». Δυστυχώς δεν είχε την τύχη και τούτο το έργο του μεγάλου «δασκάλου» να πραγματοποιηθεί – όπως και τόσα άλλα. Η όλη μελέτη έμεινε στα χαρτιά, ...πραγματικά ΑΠΩΛΕΙΑ ΓΙΑ ΤΟ ΡΕΘΥΜΝΟ.

Υ.Γ. Είναι ευκαιρία να σημειώσω την τεράστια συμβολή της συναδέλφου Αγγής Πικιώνη που με μεθοδικότητα, σύστημα, αλλά περισσή γνώση και αγάπη ασχολήθηκε με το τεράστιο έργο του πατέρα της. Κατάφερε να το διασώσει –ξεπερνώντας τις γνωστές ελληνικές δυσκολίες– ιδιαίτερα με τις καταπληκτικές εκδόσεις των «απάντων» του (αρχιτεκτονικά, ζωγραφικά, κείμενα κ.ά.).

Επανάχρηση του πολεοδομικού ιστού

Διατήρηση, μεταμόρφωση ή μετάλλαξη αυτού;

της **Άννας Μελανίτου**, αρχιτέκτονας, μηχαν. συγκοινωνιολόγου, πολεοδόμου-χωροτάκτη

Η επανάχρηση του πολεοδομικού ιστού είναι ζήτημα που αφορά την ιστορική διαδικασία εξέλιξης μιας πόλης, με ιδιαίτερο ενδιαφέρον αφού σηματοδοτεί την ιστορικότητα της πόλης και τη διαφοροποιεί από οποιαδήποτε άλλη. Η ανάδειξη αυτού του χαρακτηριστικού αποτελεί σημαντικό ζήτημα για την κατάταξη της πόλης στο παγκόσμιο στερέωμα ενδιαφέροντος.

Αλήθεια πρόκειται για βελτίωση και ανάδειξη του πολεοδομικού ιστού; μήπως για μεταμόρφωση ή μετάλλαξη αυτού; Ή μήπως για μια τυχαία διαδικασία χωρίς έντονα ίκνη που απλώς καταγράφεται με την πάροδο του χρόνου;

Όλα αυτά μπορεί να ισχύουν, σε θεωρητικό επίπεδο, ανάλογα με τις ιστορικές συνθήκες που καταγράφονται για την εξεταζόμενη πόλη (ηρεμία και συνεχής χρήση ή βίαια γεγονότα), και τον τρόπο με τον οποίο η επανάχρηση της πόλης συντελείται (είτε ως απλή διαδικασία επαναλειτουργίας με ίδια ή διαφορετική χρήση των αρχιτεκτονικών κελυφών είτε ως οργανωμένη παρέμβαση).

Δήμος Αθηναίων ως πολεοδομικό εργαστήρι παρατήρησης

Στο παρόν άρθρο θα αναφερθώ στην Αθήνα (Δήμος Αθηναίων), γιατί εκτός από γενέτειρά μου και πόλη στην οποία δραστηριοποιούμαι, αποτελεί χαρακτηριστικό δείγμα πόλεως που υφίσταται πολλές, διαφορετικές πιέσεις για αλλαγές και επανάχρηση.

Ο Δήμος Αθηναίων ένας από τους παλαιότερους αστικούς ιστούς της σύγχρονης Ελλάδας, ιστορική πόλη και Πρωτεύουσα, διαθέτει υπηρεσίες μοναδικές και προκαλεί ιδιαίτερο ενδιαφέρον για την εφαρμογή του όποιου προβληματισμού αναπτύχθηκε στη χώρα μας για την ανάγκη διατήρησης της αρχιτεκτονικής και πολεοδομικής κληρονομιάς.

Για τους λόγους αυτούς μας προσφέρει παραδείγματα για όλες τις περιπτώσεις. Θα τόνιζα μάλιστα, πως αποτελεί, για τον προσεκτικό παρατηρητή-ερευνητή, ένα εν δυνάμει πολεοδομικό εργαστήρι, οι παρατηρήσεις του οποίου μας οδηγούν σε συγκεκριμένα συμπεράσματα, χρήσιμα για πολλαπλές αναγνώσεις προβληματισμού στο ζήτημα.

Μπορούμε να διακρίνουμε την επανάχρηση του πολεοδομικού ιστού ανάλογα με τον τρόπο που συντελείται:

α) ως μια διαδικασία που προϋποθέτει κάποια απόφαση για τη διαμόρφωση-ανάδειξη μιας περιοχής με συγκεκριμένου, προκαθορισμένους όρους, δηλαδή βασισμένη σε

ένα διάταγμα, τη νομική υποδομή πάνω στην οποία θα στηριχθεί, και β) ως μια διαδικασία που βασίζεται στο τυχαίο, υφίσταται τυχόν αστοχίες που προκύπτουν εξαιτίας αυτού και ιστορικά καταγράφεται με την πάροδο του χρόνου. Οι δύο αυτοί τρόποι καθορίζουν πολλές φορές και το αποτέλεσμα.

Ως τυχαίο γεγονός

Η τυχαία διαδικασία βασίζεται στην επανάχρηση μεμονωμένων αρχιτεκτονικών κελυφών, με διάφορους τρόπους που αναλύονται σε άλλα άρθρα και μπορούν να μεταμορφώσουν μια περιοχή που διατηρεί τον πολεοδομικό ιστό της και επομένως τον επαναχρησιμοποιεί. Πρόκειται για μια διαδικασία αέναη, όσο το συγκεκριμένο κέλυφος είναι επιθυμητό να διατηρηθεί. Το αποτέλεσμα εξαρτάται από τον τρόπο παρέμβασης, τη διατήρηση της παλαιά χρήσης ή την απόδοση σε νέα χρήση εντελώς διαφορετική. Επίσης ενδέχεται να περιλαμβάνει και ανανέωση των αρχιτεκτονικών κελυφών με τους όρους δόμησης που ισχύουν στην περιοχή. Σε όλες τις περιπτώσεις η διατήρηση του αστικού ιστού γίνεται χωρίς ιδιαίτερες παρεμβάσεις.

Προκαλεί ανάλογα, αλλαγή του τρόπου ζωής των κατοίκων, νέες πιθανές επαγγελματικές δραστηριότητες και μετακινήσεις κατοίκων, αλλαγή στις κοινωνικές σχέσεις κλπ. Καταγράφεται με την πάροδο του χρόνου ιστορικά η αλλαγή. Αποτελεί τον συνήθη τρόπο διατήρησης των πόλεων.

Τέτοιες περιοχές είναι οι παλιές πυκνοδομημένες γειτονιές της Αθήνας: που ανανεώνονται, μεταμορφώνονται, αλλάζουν διακριτικά και σύγχρονα, με ξεχωριστό τρόπο η καθεμιά, ανάλογα με τις επικρατούσες συνθήκες και τις προοπτικές που δημιουργούνται σε καθεμιά από αυτές.

Η έλλειψη ενός συγκεκριμένου πλαισίου που θα καθορίζει νέες χρήσεις, θα καθορίζει τις νέες ανάγκες και ταυτόχρονα, τη διαμόρφωση των ικανών συνθηκών για τη λειτουργία της πόλης, μπορούν να προκαλέσουν αστοχίες ή αναστάτωση, που οδηγεί στη μη ικανοποιητική χρήση του πολεοδομικού ιστού, ενδεχομένως δε στην απορύθμιση της λειτουργίας του εάν οι παράγοντες που την προκαλούν δεν επιδέχονται αυτορύθμιση.

Στην περίπτωση αυτή είναι αναγκαία μια πολεοδομική με-

λέτη ανάλυσης της υπάρχουσας κατάστασης και επίλυσης των πολεοδομικών προβλημάτων με συγκεκριμένες προτάσεις και παρεμβάσεις που να υπηρετούν τους στόχους των λύσεων, ώστε ο πολεοδομικός ιστός να μπορεί να συνεχίσει να υπάρχει και να λειτουργεί.

Διαμέσου θεσμικών εργαλείων

Αντίθετα, όταν χρησιμοποιούνται θεσμικά εργαλεία, ανάλογα με τα στοιχεία που καθορίζονται και ρυθμίζονται, στην επανάχρηση του πολεοδομικού ιστού έχουμε διαφορετικό αποτέλεσμα.

Θα διακρίνω τρεις κατηγορίες:

α) όταν στους στόχους έχει αξιολογηθεί ως εξίσου σημαντική τόσο η διατήρηση της δομής του πολεοδομικού ιστού όσο η διατήρηση της μορφολογίας του δομημένου περιβάλλοντος, β) όταν οι στόχοι της παρέμβασης περιλαμβάνουν τη διατήρηση μόνον του πολεοδομικού ιστού, θεωρώντας ότι η ιστορικότητα εξασφαλίζεται με τη διατήρηση συγκεκριμένων κτηρίων, και γ) όταν η επανάχρηση της περιοχής δεν περιλαμβάνει ούτε τη διατήρηση του πολεοδομικού ιστού, η παρέμβαση στην περίπτωση αυτή γίνεται σαν να επρόκειτο για νέα περιοχή που πολεοδομείται για πρώτη φορά, χωρίς κατ' ανάγκην να λαμβάνεται υπ' όψιν η ιστορικότητα αυτής.

Α) Αξιολόγηση δομημένου περιβάλλοντος

Στην περίπτωση αυτή, τόσο η αξιολόγηση του δομημένου περιβάλλοντος όσο και η δομή του πολεοδομικού ιστού θεωρούνται εξίσου σημαντικές. Το διάταγμα επιβάλλει αυστηρή συμμόρφωση των όψεων στους όρους του, αισθητική βελτίωση και ανάδειξη του πολεοδομικού ιστού με ταυτόχρονη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης στον χώρο, που οδηγεί στη συντήρηση και ανάδειξη του πολεοδομικού ιστού

Παράδειγμα η φημισμένη Πλάκα. Το 1979 χαρακτηρίστηκε ως παραδοσιακό τμήμα της πόλεως των Αθηνών – ιστορικό κέντρο (ΦΕΚ 567/Δ/1979), στη συνέχεια ακολούθησε ειδική μελέτη καταγραφής και ανάδειξης της περιοχής και το 1987 εκδόθηκε το ΦΕΚ 468/Δ/1987, καθορισμός ειδικών όρων και περιορισμών δόμησης των οικοπέδων στην περιοχή. Το διάταγμα αυτό καθόριζε αναλυτικά, ανάλογα με την επικρατούσα κατάσταση στα επί μέρους τμήματα της περιοχής, πολύ αυστηρούς όρους προκειμένου να διατηρηθεί το μορφολογικό ύφος της, με ειδικές διατάξεις που απαγόρευαν εκτός από τη δημιουργία πιλοτής, ακόμη και τη συνένωση δύο οικοπέδων με μέγεθος μεγαλύτερο των 100 τ.μ. (επειδή τα οικόπεδα στην περιοχή ήταν μικρά και η συνένωση θα προκαλούσε μορφολογικές αλλαγές) . Επίσης έδινε αρμοδιότητα στην ΕΠΑΕ να θεσπίζει αυστηρότερους όρους στα κτήρια που γειτνιάζαν με διατηρητέα για την ανάδειξή τους.

Επί πλέον για την παρακολούθηση του εγχειρήματος και τη σωστή εφαρμογή των διατάξεων δημιουργήθηκε το Ειδικό Γραφείο Πλάκας με αρμοδιότητα μόνο στη συγκεκριμένη περιοχή.

Η εφαρμογή αυτών των ολοκληρωμένων διατάξεων ενταγμένων σε ένα στοχευμένο πλαίσιο δράσεων και παρακο-

λούθησης αυτών, παρά τις συνεχείς αλλαγές χρήσεων, είχε ως αποτέλεσμα:

– να διατηρηθεί ο πολεοδομικός ιστός

– να βελτιωθεί και αναδειχθεί η μορφολογία του δομημένου περιβάλλοντος

– ταυτόχρονη βελτίωση των συνθηκών διαβίωσης.

Β) Παρέμβαση με ρύθμιση χρήσεων

Στην περίπτωση αυτή, η αξιολόγηση για τη διατήρηση του πολεοδομικού ιστού θεωρείται ικανοποιητική μόνο με τη νομοθετική παρέμβαση ενός ειδικού διατάγματος χρήσεων γης και όρων δόμησης, χωρίς ιδιαίτερες δικλείδες ασφαλείας για τη μορφή, τις χρήσεις, και την ιδιαίτερη παρακολούθηση στην εφαρμογή.

Παράδειγμα το ειδικό διάταγμα χρήσεων γης και όρων δόμησης του Ψυρρή (ΦΕΚ 233/Δ/1998), οδήγησε σε «μεταμόρφωση» της περιοχής με έντονη την αλλαγή χρήσεων του ισογείου, χωρίς ιδιαίτερη προστασία της δομής και λειτουργικότητας του πολεοδομικού ιστού. Εδώ, η διατήρηση της πολεοδομικής μορφής χρησιμοποιείται ως συνώνυμο της διατήρησης συγκεκριμένων κτηρίων που κρίθηκαν σημαντικά. Κατά τα λοιπά προσομοιάζει με την περίπτωση της τυχαίας διαμόρφωσης.

Γ) Αντικατάσταση του πολεοδομικού ιστού

Στην περίπτωση που ο νέος πολεοδομικός ιστός αντικαθιστά τον παλαιότερο, η παρέμβαση είναι δομική, τόσο ριζική και χωρίς καμία αναφορά στο παρελθόν. Οι χρήσεις και οι όροι δόμησης αντιμετωπίζονται ως να επρόκειτο για ένταξη νέας περιοχής στο σχέδιο πόλεως. Προκύπτει πλήρης «μετάλλαξη του χώρου».

Χαρακτηριστικό παράδειγμα:

η διπλή ανάπλαση Ελαιώνα – Αλεξάνδρας*

Το θεσμικό εργαλείο αποτέλεσε ο Ν. 3481/06 που τροποποίησε το Ρυθμιστικό Σχέδιο της Αθήνας (ΡΣΑ) ώστε να επιτρέπεται η διπλή ανάπλαση των συγκεκριμένων χώρων ως πόλων υπερτοπικού χαρακτήρα, και η εφαρμογή του προγράμματος γίνεται με το νομοθετικό πλαίσιο για τη σύμπραξη δημόσιου και ιδιωτικού φορέα υλοποίησης δημοσίων έργων (ΣΔΙΤ).

Φορέας υλοποίησης του έργου είναι ο Δήμος Αθηναίων που συμμετέχει στο σχήμα κατασκευής, και παράλληλα εγκρίνει τις διαδικασίες, τις μελέτες, τον τρόπο κατασκευής και κάθε λεπτομέρεια.

Δεν υπάρχει τρόπος παρέμβασης για τυχούσα τροποποίηση. Το αποτέλεσμα είναι προαποφασισμένο από τον χρηματοδότη του έργου, που αποφασίζει για τον τρόπο ανάπτυξης της περιοχής, για το ύψος, τον χαρακτήρα, τη μορφολογία και τη λειτουργία της περιοχής.

Η δημιουργία αυτών των πόλων, όπως ορίζονται στον νόμο, δημιουργούν εντελώς νέες συνθήκες στις δύο περιοχές που οδηγούν σε ανάπλαση και των δύο περιοχών. Οι μελέτες ανάπλασης δεν έχουν προηγηθεί του προγράμματος υλοποίησης των πόλων. Επομένως το αποτέλεσμα αυτών δεν μπορεί ακόμη να αξιολογηθεί, αφού δεν

έχουν γίνει οι διαδικασίες που επιτρέπουν την κρίση. Το γεγονός αυτό προκαλεί προβλήματα στη βάση της αμφιβολίας και αμφισβήτησης του αποτελέσματος.

Οι δύο αυτές περιοχές, με διαφορετικά χαρακτηριστικά αναδεικνύουν και διαφορετικά προβλήματα.** Πολλές φορές η αντιμετώπιση αυτών των προβλημάτων οδήγησε στις δικαστικές αίθουσες για τη λήψη των αποφάσεων,** εξαιτίας του τρόπου με τον οποίο αντιμετωπίστηκε το σημαντικό για το μέλλον της πόλης ζήτημα.

Όσον αφορά τις διαδικασίες δεν υπάρχει τρόπος συμμετοχής στον προβληματισμό από την επιστημονική κοινότητα, παρά μόνον σε όσους συμμετέχουν με κλειστές διαδικασίες, και δεν κοινοποιούνται εκτός Δημοτικού Συμβουλίου τα αποτελέσματα για κοινωνική διαβούλευση. Πρόκειται για υπόθεση δημοσίου ενδιαφέροντος, που δυστυχώς φαίνεται να αφορά μόνον τον ΥΠΕΧΩΔΕ και το Δημοτικό Συμβούλιο Αθηναίων. Ζήτημα στο οποίο εστιάζονται τα τυχόντα προβλήματα που ανακύπτουν συχνά στην υλοποίηση του.

Επειδή το ζήτημα είναι σημαντικό θα έπρεπε να είναι ίσως αντικείμενο αρχιτεκτονικού διαγωνισμού ιδεών τα αποτελέσματα του οποίου θα ελάμβαναν υπόψη τους τις εκτεινόμενες απόψεις όλων όσων κατά καιρούς έχουν εκφέρει άποψη για τις χρήσεις, τον τρόπο ανάπτυξης και τους στόχους αυτής για τις δύο περιοχές.

Η έκθεση των αποτελεσμάτων θα έπρεπε να κοινοποιηθεί και να υπάρξει νέα διαβούλευση με τους ενδιαφερόμε-

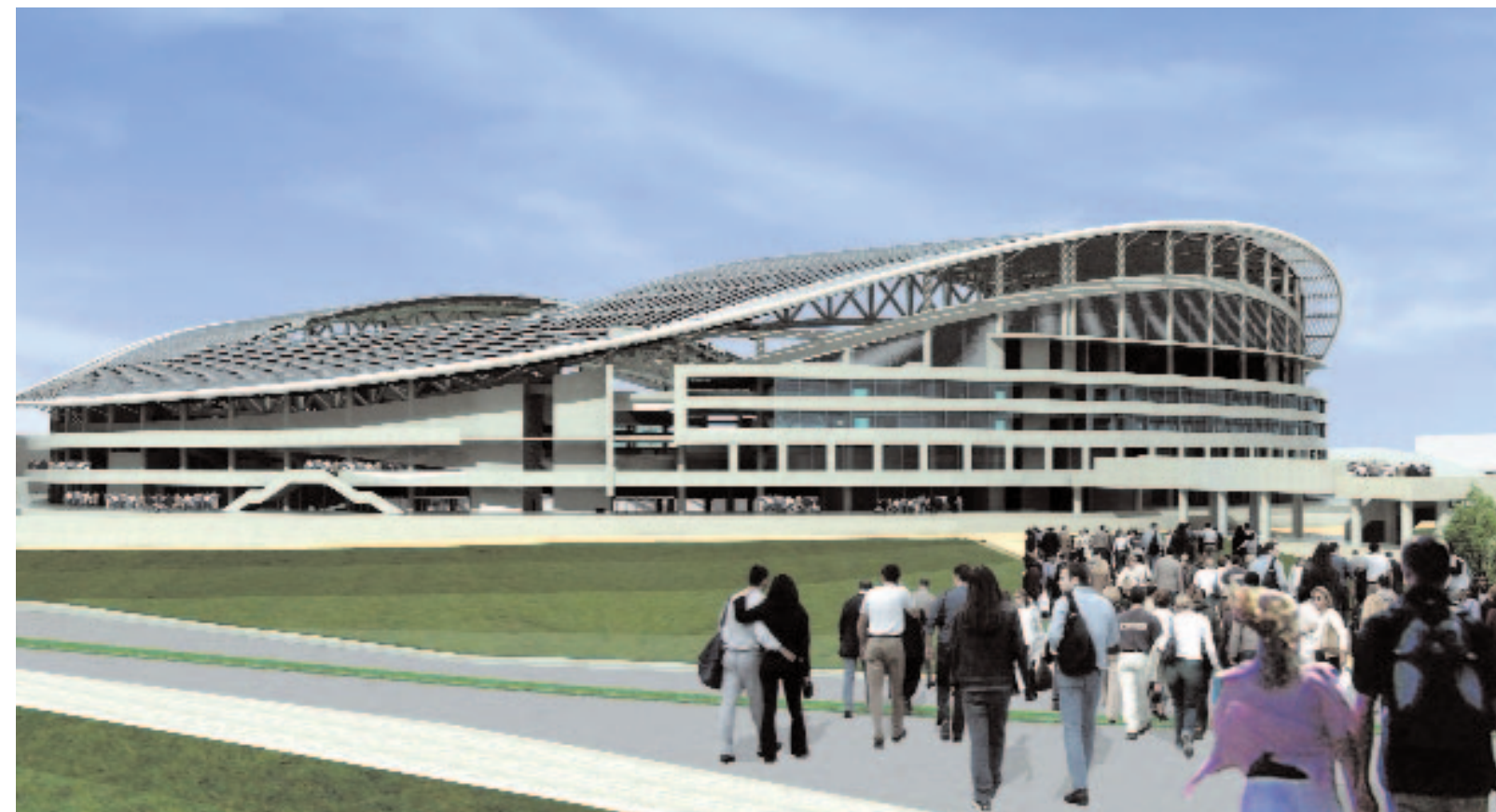
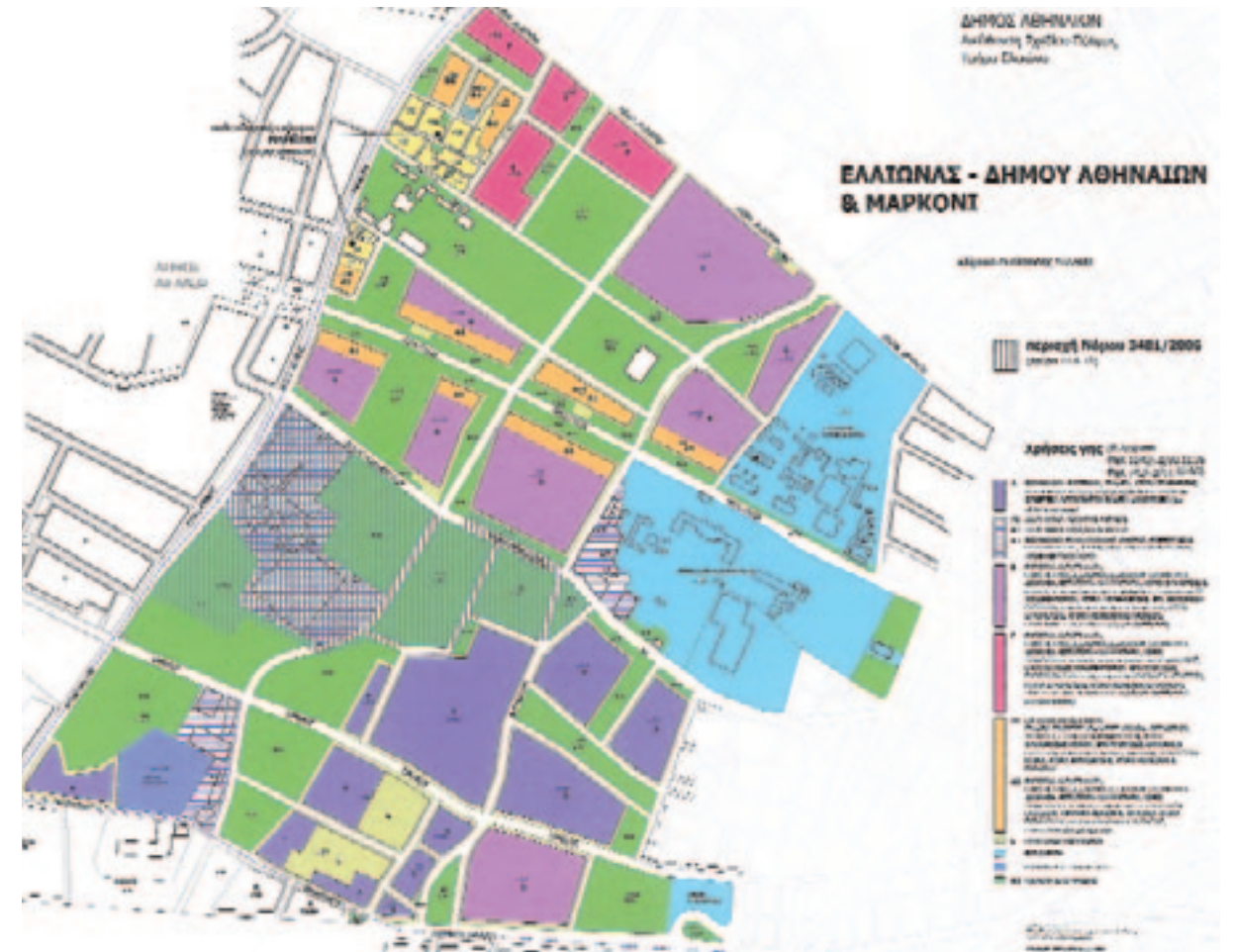
νους, φορείς, κατοίκους, επιστημονική κοινότητα, ώστε η νέα μορφή της πόλης να αποτελεί το συλλογικό όραμα των πολιτών για την πόλη τους, και σαν τέτοιο όλοι να επιδιώκουν την άμεση υλοποίηση του.

Τα διαδικαστικά προβλήματα που αντιμετωπίζονται στον Βοτανικό ας μην αντιμετωπισθούν και στην Αλεξάνδρας.

Ποτέ δεν είναι αργά για να λύνουμε προβλήματα εάν επιθυμούμε τη λύση τους. Άλλωστε αυτός ο τόπος δημιούργησε τη δημοκρατία, συστατικό στοιχείο της οποίας υπήρξε η λειτουργία της Εκκλησίας του Δήμου, που ελάμβανε τις αποφάσεις σε αντιδιαστολή με την αποφασιστική δράση των αρχόντων άλλων πολιτικών συστημάτων, και αποτελεί ιστορικό τοπόσημό του που θα έπρεπε να αξιοποιηθεί.

* Α. Μελάντου «Επί τόπου» Περιοδικό Αρχιτέκτονες, τ. 63 αναφορά κυρίως στο πρόγραμμα του Δήμου για τον Βοτανικό.

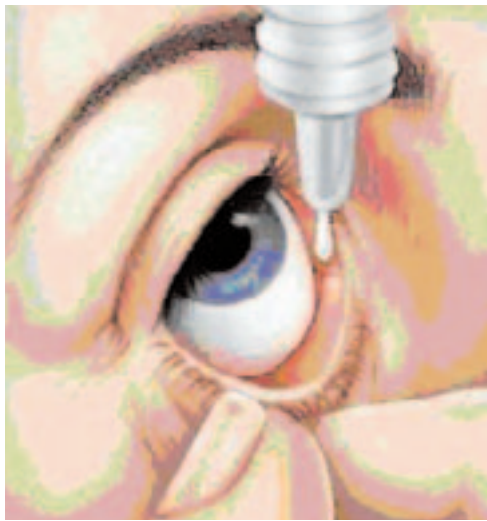
** Α. Μελάντου «Επί τόπου» Περιοδικό Αρχιτέκτονες, τ. 64 όπου εκτίθενται οι απόψεις του Δήμου για την ανάπτυξη του Ο.Τ. 22, το σημερινό γήπεδο του Παναθηναϊκού, αναλύθηκαν οι παράγοντες που θα έπρεπε να ληφθούν υπόψη στην ανάπτυξη της περιοχής και οι απόψεις διαφόρων φορέων και κατοίκων όπως και οι επιφυλάξεις για την ολοκλήρωση του όλου εγχειρήματος οι οποίες μέχρι σήμερα δεν έχουν αρθεί.

Τα καταστροφικά σύνορα της αρχιτεκτονικής

του **Γιώργου Κουτούπη**, αρχιτέκτονα

Η «πλαισίωση» (καθράρισμα κι αφαίρεση) σήμερα έχει εξελικτεί σε θεματοποίηση (διαδραστική, δικτυακή – και διαδικτυωμένη). Το κυριότερο χαρακτηριστικό της θεματοποίησης, που τη διαφοροποιεί από την προγενέστερη πλαισίωση, είναι η αυτο-αναφορικότητα. Η περιέλιξη γύρω από τον εαυτό, ή η ενέλιξη μέσα σ' αυτόν, είναι ένα πολύ σύγχρονο σύμπτωμα των υπερπερίπλοκων ψυκικών και κοινωνικών συστημάτων, ένας «βρόχος ανάδρασης», που ενίοτε μπορεί ν' αποβεί ασφυκτικός.

Η θεματοποίηση

Τον Αύγουστο του 2007 στην Ολυμπία, έλαβε χώρα μια ομαδική έκθεση εικαστικών καλλιτεχνών στους χώρους του εγκαταλελειμμένου μοτέλ Ξενία-2, έργο του Άρη Κωνσταντινίδη.¹ Οι καλλιτέχνες, με γενική θεματική ή μ' αφορμή το παρατημένο κτήριο, κλήθηκαν να «εμπλακούν συναισθηματικά» με την κατάσταση του κτηρίου και να εκφραστούν δεόντως πάνω στα (επιμέρους) θέματα της «ανάμνησης», της «μτασίωσης», της «νοσταλγίας», και άλλων.

Μια έκθεση τέχνης μέσα στο Ξενία-2 (που θα μπορούσε να 'χει οποιοδήποτε θέμα) είναι διαφορετική από μια έκθεση τέχνης για το ίδιο το Ξενία-2 (που θα μπορούσε άλλωστε να γίνει κι αλλού). Μια έκθεση, όμως, μέσα και για το Ξενία είναι μια παράξενη φιλοξενία, είναι που φτάνει το θέμα (του θέματος). Δεν φτάνει δηλαδή που η μεταίωση (του κτηρίου) γίνεται θέμα της έκθεσης, λαμβάνει χώρα η έκθεση μέσα στο ίδιο της το θέμα. Είναι σαν να βάζεις έναν καθρέφτη μπροστά στο αντικείμενο· αυτή

είναι η πιο απλή μορφή θεματοποίησης, με το εφέ της αυτο-ομοιότητας. Βέβαια, δεν είναι απαραίτητο ο χειρισμός του θέματος να 'ναι κατοπτρική επανάληψή του, αλλά μπορεί να 'ναι «με αφορμή», «με αναφορά», «κατ' αναλογία», «σε σχέση με», οπότε μιλάμε για αυτο-αναφορικότητα – χωρίς να 'ναι αυτή λιγότερο αυτο-θεματοποιητική· τουναντίον.

Υπό συνθήκες κανονικής λειτουργίας, το κτήριο θα 'ταν υποδοχέας της έκθεσης τέχνης – χωρίς το ίδιο θέμα, εννοείται. Και θα 'ταν τελείως απαράδεκτη μια έκθεση, ας πούμε, με θέμα μια εικαζόμενη ή την προσήκουσα ...καταστροφή του κτηρίου ξενιστή. [Στα σίγουρα χρειάζεται να μας μπουν σκέψεις για το «δοχείο ζωής»]. Τώρα, τοποθετώντας τον καθρέφτη της αυτο-αναφορικότητας (στην πιο ψαγμένη περίπτωση, κι όχι της αυτο-ομοιότητας), ποντάρουμε στις «διαδράσεις» και «διαντιδράσεις» που θα προκληθούν· άραγε έχουμε επίγνωση της σημασίας και των συνεπειών μιας τέτοιας κίνησης;

Διότι μάλλον κάτι διαφορετικό συμβαίνει: είναι σαν να καλείται (να πιέζεται) το κτήριο να εκθέσει τον (απαξιωμένο) εαυτό του· σαν να μην ήταν επαρκής η «γυμνή» κατάστασή του, – αλλά «επαρκής» για ποιο σκοπό; Εξαναγκάζεται, τρόπον τινά, να βγει σε πρώτο πλάνο – ως ένα αχρηστεμένο «δοχείο ζωής». «Πρώτο πλάνο», ποιας σκηνοθεσίας; Ποια είναι τ' άδηλα κίνητρα μιας τέτοιας πρόκλησης, ποια θετικότητα τάχα να ελλοχεύει στο θέμα μας; Κι αν, εν πάση περιπτώσει, το απαξιωμένο κτήριο «βγει μπροστά», τι νομίζουμε ότι (δεν) θα συμβεί;

Πότε μια έκθεση θεματοποιεί την απαξίωση του κελύφους και τότε εκθέτει την καταστροφή;

Το συμβάν

Γιατί τα λέω όλ' αυτά· επειδή, σαν να μην έφτανε το (μεμονωμένο) περιστατικό της εν λόγω έκθεσης τέχνης, ένα άλλο (άσχετο;) συμβάν ήρθε να επιστροφοδοτήσει τη σπείρα της θεματοποίησης. [Και να την εντάξει κατ' απρόσμενο τρόπο σε μια ευρύτερη σπείρα, στη σπείρα των σπειρών: στον «παράξενο ελκυστή» του Ολυμπισμού...].² Μια πυρκαγιά, από τις πυρκαγιές του ίδιου Αυγούστου, έπληξε και το Ξενία-2! Η έκθεση, όπως ήταν σώφρον, «διακόπηκε απότομα»...

Μήπως, όμως, η έκθεση τέχνης θα 'πρεπε να συνεχιστεί – μέχρι να καεί κι αυτή; Σάμπως μόνο τα όμορφα χωριά καί-

δίπλα: Phoebe Gloeckner (πηγή: <http://www.ravenblond.com>)

κάτω: Άποψη από την ομαδική έκθεση στους χώρους του μοτέλ Ξενία-2 (φωτ. Ν. Καζέρος)

γονται όμορφα; Μπροστά στο μεταγενέστερο τραγικό συμβάν της πυρκαγιάς, η θεματοποίηση (από την έκθεση) της απαξίωσης του Ξενία-2 μοιάζει, μέσα στην προοπτική που θέλω ν' αναδείξω (και μόνο), μοιάζει με ύβρη. Οπωσδήποτε θα 'ταν ξεκάρφωτος μυστικισμός, το να πούμε ότι το ίδιο το γεγονός της έκθεσης «προκάλεσε» το συμβάν. Μπορούμε, όμως, να πούμε ότι, ακόμα κι αν δεν ξέσπανε η πυρκαγιά, ίσως θα 'πρεπε η έκθεση (της καταστροφής) να την προκαλέσει – για τον εαυτό της και μέχρις αυτόν... Θα 'ταν μόνον ένας τρόπος του δυνάμει για να σπάσει τον κύκλο της αυτο-αναφοράς και της αυτο-θεματοποίησης. Στο κάτω-κάτω, η «συναισθηματική εμπλοκή» μπορεί και να 'βρισκε ένα τέλος.

Λες κι η εμπλοκή να μην ήταν αρκετή και το συναίσθημα λίγο, «σαν αίφνης/που αίρει το Λίγο του κόσμου» αναδύεται το συμβάν.³ Κι είναι μάταιο να μας απασχολεί η φύση του συμβάντος, που μόνο για τη λειτουργία του μπορούμε να κάνουμε κάποιες υποθέσεις. Μια υπόδειξή του θα μπορούσε να 'ναι, για το τι θα 'πρεπε να πράξει, ν' αναζητήσει η τέχνη: να εκθέτει τη φθορά, την απαξίωση, την καταστροφή, αντί να τις θεματοποιεί – και ν' αυτο-θεματοποιείται κι η ίδια. Αν, μάλιστα, προ-οικονομούσε και τη δική της στροφή κατά- του εαυτού της, την αυτο-καταστροφή της, δεν θα 'ταν και τίποτα το υπερβολικό, καθώς θ' ανταποκρίνονταν στις πιο state of the art θεωρίες περί ...αυτοοργάνωσης κι αυτο-ποίησης. Η αυτο-καταστροφή (της) περισσότερο ως στοχασμός πάνω από τη δίνη της αυτο-θεματοποίησης, κι όχι ως καμιά φρούδα ελπίδα παγίδευσης του συμβάντος. Ως έκθεση της υπαρξιακής κατάστασης και της τραγικότητας, κι όχι του προβλεπτικού μέσ' από τις διαλεκτικές της αισιοδοξίας-απαισιοδοξίας.

Η «μπάμπουσκα»

Η ομαδική έκθεση των εικαστικών καλλιτεχνών διακόπηκε απότομα. Έχουμε και κάτι άλλο: εμφανίζεται κιάλας ένας διπλασιασμός –απότομος, βίαιος αυτή τη φορά–, τον διατυπών με έναν κάπως μαθηματικό συμβολισμό: διακοπή [της έκθεσης πάνω στη διακοπή (της λειτουργίας του κτηρίου)].

Ένας διπλασιασμός, βέβαια, κάλλιστα μπορεί να γίνει αναδιπλασιασμός. Όπως, ας πούμε, να υποθέσουμε μια νέα έκθεση πάνω στην (με θέμα την) προηγούμενη έκθεση. Μια έκθεση, στον ευρύτερο ίσως χώρο της Ολυμπίας, που θ' αφορούσε την πυρκαγιά που ματαίωσε την έκθεση που αφορούσε το ήδη απαξιωμένο μοτέλ που έπληξε και το ίδιο το μοτέλ. Έκθεση για μια έκθεση, θέμα: η καταστροφή μέσα σε μια καταστροφή ή η καταστροφή πάνω σε μια καταστροφή. Τι μένει για μετά; Κανένας βομβαρδισμός – αν δεν θα 'ταν αρκετός ένας σεισμός; Αλλά μια τέτοια «μπάμπουσκα» του γεγονότος μέσα στο γεγονός του γεγονότος (με θέμα) κ.ο.κ. γρήγορα θα 'χανε το ενδιαφέρον της, εκτός κι αν...

Ο αναδιπλασιασμός, ένας αναστοχασμός ή μια ανατροφοδότηση του ίδιου και του ανάλογου, γρήγορα χάνει το ενδιαφέρον του, όπως το είδωλο που πολλαπλασιάζεται ανάμεσα σε παράλληλους καθρέφτες, όπως οι βίντεο οθόνες που αλληλεπιτηρούνται, ή όπως οι εκπομπές στην τηλεόραση που το μόνο που κάνουν είναι ν' αλληλοσκολάζονται... Κάπως έτσι είναι το ενδοσκοπικό άπειρο της αυτο-θεματοποίησης, ένας αυτο-εγκλωβισμός ανίας κι απόγνωσης. Μια μαύρη τρύπα της (πραγματικής) έκκληξης, της (πραγματικής) είδησης, του (πραγματικού) γεγο-

νότος – τελικά: ρουφήχτρα του πραγματικού. Ακόμα, ένας ψυχικός και διανοητικός οριζοντας – μια «οριζόντια εποχή των γεγονότων χωρίς συνέπειες» (Baudrillard).

Δεν έχουμε, δηλαδή, παρά να περιστρέψουμε και να επιταχύνουμε λίγο τη «μπάμπουσκα» των γεγονότων, και θα 'χουμε μια εικόνα της δίνης και της ρουφήχτρας, την «εκρηκτική ύλη της αυτο-αναφοράς», που δημιουργείται από τα υπερπερίπλοκα συστήματα (όταν στοχάζονται τον εαυτό τους και μόνο) και τις τεχνικές της προσομοίωσης.⁴

Η «λογική» της στροφής κατά- (κι όχι της στροφής περί-) δεν είναι δυνατόν να περιοριστεί στην τυπική αντίθεση «δρόση-αντίδραση» κι ούτε γίνεται να είναι ορθή, αιτιώδης ή γραμμική. Εκείνο που προβληματίζει, δηλαδή: αυτό που αποκτά ενδιαφέρον (δηλαδή, εκείνο που κάνει τη διαφορά) δεν είναι τόσο η επιμονή της· αν οι συνέπειές της

μεί κάτι, πριν απ' όλα τον ...εαυτό της – γιατί όχι· κι οπωσδήποτε κάτι από την ολοκλήρωση του κύκλου ή της σπείρας, από την επιστροφοδότηση του κυκλώματος και του δικτύου, κάτι από την ιδεατότητα της πεζοδρόμησης...

Τα σύνορα

Ποια είναι η ψυχική και διανοητική επίδραση (επενέργεια) του αχρηστεμένου και φθαρμένου κτηρίου, και ποια η ανταπόκριση σ' αυτήν; Εύλογα ερωτήματα για μια διαφορετική μορφή γνώσης, όπως η τέχνη. Ανέδειξε κάποιες «ποιότητες» η συγκεκριμένη μορφή απαξίωσης του Ξενία-2; Άμα το ερώτημα στραφεί προς την αρχιτεκτονική, της έρχεται μάλλον αλλόκοτο – λες και της στρέφεται κατά. Για την αρχιτεκτονική τα πράγματα είναι (ακόμα) παραδοσιακά: η καταστροφή μπορεί να 'ναι ανάδρομη, αλλά είναι πάντοτε συνέπεια κι επακόλουθο, δηλαδή έπεται της «δημιουργίας» και του «κτίσματος». Οπότε αναλαμβάνει έργο

δεν είχαν τον τραγικό τους χαρακτήρα, θα 'λεγες ότι είναι παιγνιώδης, ειρωνική, ευρηματική, πηγή εφευρετικότητας – κι αινιγματικότητας. [Θα μπορούσε να προκύψει κάποια «ωφέλεια» από ένα τέτοιο ταμπεραμέντο, βέβαια χωρίς το δόκανο του θετικισμού;]

Μια «λογική» ιδιόμορφη, παράδοξη (κι απροσπέλαστη), κάπως σαν και το παράλογο που 'ναι δυνατόν να εξάγουν οι λογικές πύλες των περίπλοκων συστημάτων μας. Διότι, κακά τα ψέματα, όπως ξέρούμε, μετά από μια-δυο επιστροφοδοτήσεις τους, η αλυσίδα της αιτιότητας μπερδεύεται. Κάθε «βρόχος ανάδρασης» είναι συστροφή του αποτελέσματος με το αίτιό του. Κι η θεματοποίηση είναι ακριβώς μια τέτοια συστροφή, που μπορεί μερικές φορές να καταστεί αποτέλεσμα χωρίς ...αίτιο: καθαρό συμβάν· – ας ετοιμαζόμαστε για τα δύσκολα.

Εκτός κι αν... –λοιπόν– μια νέου τύπου καταστροφή έρθει να προλάβει τη θεματοποίηση εντέλει της ίδιας της καταστροφής. Γενικότερα, η καταστροφή μοιάζει να εξ-οικονο-

(Ξανά) η αρχιτεκτονική. Αυτή είναι η «σειρά των πραγμάτων», τουλάχιστον –και κυρίως–, για την αρχιτεκτονική.

Μια τέτοια ερωτηματοθεσία αδυνατεί να προσπελάσει την αρχιτεκτονική, που προστατεύει καλά τη θετικότητά της. Διότι υπάρχει η αξιωματική βάση: η αρχιτεκτονική φτιάχνει, δεν καταστρέφει· δημιουργεί «δοχεία ζωής», όχι θανάτου. Ωστόσο, τι είναι ένα αχρηστεμένο (εγκαταλελειμμένο, φθαρμένο) «δοχείο ζωής»; Αυτό η τέχνη έχει τρόπους να το προσπελάσει. Από δω και πέρα, η αρχιτεκτονική φαίνεται να «ξεχνάει» το ότι είναι και τέχνη.

Το ερώτημα της καταστροφής κι η καταστροφή ως ερώτημα (που τίθενται εν προκειμένω από τη φύση και τους τρόπους απαξίωσης του αρχιτεκτονικού κελύφους), απωθούντα εκτός των συνόρων του πραγματισμού, του θετικισμού και του ωφελιμισμού. Εκείνο που τίθεται μέσα σ' αυτά τα σύνορα και υπάρχει ως ερώτημα δεν είναι το «τι είναι» κάτι, αλλ' αποκλειστικά και μόνο το «μπορεί να γίνει» γι' αυτό και μ' αυτό.

μέση: Ξενία Νέου Παντελείμωνα Πιερίας, αρχ. Φ. Βώκος (λήψη του συγγραφέα, 2008)

Για την αρχιτεκτονική αυτό είναι ένα πολύ σκληρό κι επιτακτικό σύνορο, γνωσιολογικό πριν απ' όλα. Κάπως έτσι, η αρχιτεκτονική γίνεται μια «σκληρή», σκληρότατη, επιστήμη-τέχνη· παράδοση κατάσταση: γίνεται' επιπλέον μια «θετική», θετικότατη, ...τέχνη (στον βαθμό που 'ναι και τέτοια). Και γι' αυτό είναι ακόμα πιο έντονη η ακούσια υπενθύμιση αυτής της ...σκιάς. Θα μπορούσαμε, ίσως, μόνον έμμεσα ν' ανικνεύσουμε αυτήν τη σκιά (και τη λειτουργία της), μέσ' απ' αυτά που λέγονται και σχεδιάζονται.

Από μια άλλη άποψη, η έκθεση των εικαστικών ήρθε να υπενθυμίσει αυτήν την παραμελημένη πλευρά της τέχνης που υπάρχει στην τέχνη της αρχιτεκτονικής. Ποια μαθήματα θα μπορούσε ν' αποκομίσει η αρχιτεκτονική; Πώς γίνεται να χαλαρώσει –λιγάκι– αυτό το αδιάβατο σύνορο (με τη σκιά της); αυτόν τον ακαταμάχητο αυτο-περιορισμό της; αυτήν την απροσπέλαστη θετικότητα του αυτο-προσ-

ύλη (και την ενέργεια) που δεν γίνεται να υπαχθεί στη θετικότητα. Επειδή προ-βάλλουν κι αυτές από τη μεριά τους, στη μορφή και με τη μορφή του έργου, του κτηρίου, του αντικείμενου, τις δικές τους ενστάσεις.

Η καταστροφή (με την ετυμολογική πάντα σημασία της λέξης) μοιάζει ν' αφήνει χώρο για τις ιδιομορφίες και τις ιδιομορφές, που διαφορετικά θα κινδύνευαν να παραχωθούν εξαιτίας της θετικότητας, που 'ναι σικέ, και του συναινετικού σχεδιασμού.⁵

Σημειώσεις

- Άντλησα την πληροφορία για το γεγονός, και για ό,τι επακολούθησε, από το κείμενο του Νίκου Καζέρου: «Στο Μοτέλ – Δοχεία Ζωής», που δημοσιεύτηκε στο περιοδικό Αρχιτέκτονες, ΣΑΔΑΣ-ΠΕΑ, τ. 65, Αθήνα, Σεπτ/Οκτ 2007, σσ. 32-33. Όσα γράφω στη συνέχεια είναι με αφορμή μόνο, και τίποστ' άλλο, ένα τέτοιο γεγονός, και θα 'θελα να ζητήσω την κατανόηση του συγγραφέα του κειμένου κι ιδιαίτερα των καλλιτεχνών που έλαβαν μέρος στην έκθεση, για τις σκέψεις κι υποθέσεις μου που ακολουθούν.
- Άραγε οι μεγάλες πυρκαγιές του Αυγούστου του 2007 ανήκουν στην κατηγορία της φυσικής ή της ανθρωπογενούς καταστροφής; Η αδιαχωριστότητα πλέον αυτών των κατηγοριών συνιστά μια συστημικού τύπου καταστροφή. Και «συμβάν» ονομάζεται το στύχημα σε συστημικό επίπεδο.
- Δύο στίχοι της Κικής Δημουλά, από το Δημουλά, Κ., *Ποιήματα*, Ίκαρος, 2003, σ. 161.
- «Τα περίπλοκα [ψυχικά και κοινωνικά] συστήματα συνιστούν πρόβλημα και γι' αυτά τα 'δια» και για «τον λόγο αυτό είναι υποχρεωμένα να ασχοληθούν με τον εαυτό τους», βλ. Willke, Helmut, *Εισαγωγή στη Συστημική Θεωρία*, (μτφρ. Νίκος Λίβος), Κριτική, Αθήνα, 1996, (χρ. σ' έκδ. 1993), σ. 26. Για την ανακούπτουσα «εκρηκτική ύλη της αυτο-αναφοράς» σύμφωνα με τον Niklas Luhmann, βλ. Luhmann, N., *Soziale Systeme. Grundriß einer allgemeinen Theorie*, Suhrkamp, Frankfurt, 1984, σ. 656. Υποθέτω, ότι ο Baudrillard θα τη χαρακτηριζε «ενδορρηκτική ύλη της αυτο-αναφοράς».
- Παραθέτω μια εξήγηση της ετυμολογικής σημασίας της λέξης «καταστροφή»: «Πρέπει να γίνει αντιληπτό ότι η "καταστροφή" έχει αυτό το "καταστροφικό" νόημα του τέλους και της εκμηδένισης μόνο σε σχέση με μια γραμμική οπτική της συσώρευσης, της παραγωγικής τελικότητας, επιβεβλημένης σε μας από το σύστημα. Ετυμολογικά, ο ίδιος ο όρος σημαίνει την καμπίλωση, το γύρισμα στο βάθος ενός κύκλου που οδηγεί σ' αυτό που θα μπορούσε ν' αποκληθεί «οριζοντας του συμβάντος», σ' έναν αδιάβατο οριζοντα του νοήματος: όπου πίσω του τίποτα δεν λαμβάνει χώρα που να 'χει νόημα για μας – αλλ' αρκεί το ξεπέρασμά αυτού του τελευταίου του νοήματος ώστε η ίδια η καταστροφή να μη φαίνεται πλέον σαν μια τελευταία και μηδενιστική μέρα ξεκαθαρίσματος λογαριασμών, όπως λειτουργεί στη σύγχρονη φαντασία μας». Βλ. Baudrillard, Jean, «The Implosion of Meaning in the Media», στο Baudrillard, J., *Simulacra and Simulation*, University of Michigan Press, Ann Arbor, 1994, (χρ. σ' έκδ. 1981).

WALLS

6η ΠΑΝΕΛΛΗΝΙΑ ΕΚΘΕΣΗ ΑΡΧΙΤΕΚΤΟΝΙΚΟΥ ΕΡΓΟΥ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

κτονικής την έννοια του ορίου μέσα

από την οποία θα επιχειρήσει να

αναλύσει και να αναδείξει τα έργα

της έκθεσης. Το όριο ανάμεσα στον

ιδιωτικό και τον δημόσιο χώρο, τα

όρια ανάμεσα στον τεχνητό κόσμο

και τη φύση, τα όρια της ύλης απέ-

ναντι στην άυλη διάσταση της πλη-

ροφορίας, οι αρχιτέκτονες τις τελευ-

ταίες δεκαετίες διαπραγματεύονται

όρια, νοητά και υλικά. Η 6η πανελ-

λήνια έκθεση αρχιτεκτονικού έργου

στοχεύει στην επισήμανση αυτής

της κριτικής διάστασης της αρχιτε-

κτονικής ως διαδικασίας που αμφι-

σβητεί υπάρχουσες ταξινομήσεις,

δημιουργικά ανατρέπει όρια και

αντιπροτείνει νέες χωρικές πραγμα-

τικότητες.

Έχοντας ως στόχο τη δημοσιοποί-

ηση της αρχιτεκτονικής σε ένα κοινό

μη αρχιτεκτόνων, η ομάδα των επι-

μελητών σε συντονισμό με εξειδι-

κευμένους συνεργάτες στην επικοι-

νωνία και προβολή, θέτει ως όνομα

της συγκεκριμένης διοργάνωσης το

Walls, όρο άμεσα αντιληπτό από

όλους ως κατεξοχήν αρχιτεκτονικό

στοιχείο που εμπεριέχει ταυτόχρονα

σε ένα βαθύτερο επίπεδο ανάγνω-

σης σύνολη την προβληματική του

ορίου.

Ο Σύλλογος Αρχιτεκτόνων Νομού

Αχαΐας προσκαλεί τους αρχιτέκτονες

που δραστηριοποιούνται στην

Ελλάδα να συμμετάσχουν στην

έκθεση με έργα τους υλοποιημένα ή

μη που διαχειρίζονται αρχιτεκτονικά

Από τα έργα που θα υποβληθούν,

εξαμελής κριτική επιτροπή θα επι-

λέξει εκείνα που διαπραγματεύονται

δημιουργικά την έννοια του ορίου

προτείνοντας μέσα από τον σχεδια-

σμό του χώρου επαναπροσδιορι-

σμούς των οποιασδήποτε μορφής

οριοθετήσεων.

Η επιτροπή επιλογής των έργων

αποτελείται από τους:

Νίκος Γεωργιάδης , αρχιτέκτων, ανε-

ξάρτητος ερευνητής στην ψυχανα-

λυτική θεωρία, ιδρυτικό μέλος του

γραφείου Anaporphosis.

Κωνσταντίνος Θόρβαλτ Μπάρλας,

αρχιτέκτων, υπεύθυνος της ομάδας

επιμελητών της 6ης πανελλήνιας

έκθεσης αρχιτεκτονικού έργου,

μέλος του διοικητικού συμβουλίου

του Συλλόγου Αρχιτεκτόνων Νομού

Αχαΐας.

Αθανάσιος Σπανομαριδης, επίκου-

ρος καθηγητής Σχολής Αρχιτεκτό-

νων Πανεπιστημίου Πατρών.

Βάνα Τεντοκάλη, αναπληρώτρια

καθηγήτρια Σχολής Αρχιτεκτόνων

ΑΠΘ.

Νικόλας Τραβασάρος, αρχιτέκτων,

διδάσκων UCL Bartlett.

Παναγιώτης Τουρνικιώτης, αναπλη-

ρωτής καθηγητής Σχολής Αρχιτεκτό-

νων ΕΜΠ.

Η ομάδα της διοργάνωσης θα επιμε-

ληθεί τον τρόπο έκθεσης των έργων

έτσι ώστε κατά την κρίση της να ανα-

δειχθεί με τη μεγαλύτερη δυνατή

ευκρίνεια ο τρόπος με τον οποίο το

κάθε έργο απαντά στην προβλημα-

τική του ορίου.

Το εγχειρίδιο όρων συμμετοχής

στην έκθεση υπάρχει στην ιστοσε-

λίδα του συλλόγου στην ηλεκτρο-

νική διεύθυνση

www.sana.gr/exhibition-2009. Το

εγχειρίδιο μπορεί να προμηθευτεί

κανείς και από τα γραφεία του συλ-

λόγου:

Τριών Ναυάρχων 4ο, Πάτρα, δεύτε-

ρος όροφος.

Ημέρες: Δευτέρα-Τετάρτη-Παρα-

σκευή

Ώρες: 10.30-13.00

Για οποιοσδήποτε διευκρινίσεις ή

πληροφορίες μπορείτε να επικοινων-

είτε με την ομάδα των επιμελητών

μέσω της ηλεκτρονικής διεύθυνσης

walls@sana.gr και με την γραμμα-

τέα του συλλόγου Γιώτα Χρυσανθα-

κοπούλου Δευτέρα-Τετάρτη-Παρα-

σκευή, 10.30-13.00 στο τηλέφωνο

2610-310478.